

БЪЛГАРСКОТО
КНИЖОВНО ДРУЖЕСТВО

УРЕЖДА СЕ

ОТЪ

Дѣловодителятъ на Дружеството.

Умъ царува,

Умъ робува.

(Бл. нпр. пословица).

ГОДИНА I.

КНИЖКА СЕДМА и ОСМА.

БРАИЛА.

Печатница Х. Д. Папичкова.

1873.

ПЕРИОДИЧЕСКО СЪИЗСАНІЕ

НА

БЪЛГАРСКОТО

КНИЖОВНО ДРУЖЕСТВО

УРЕЖДА СЕ

ОТЪ

Дѣловодителятъ на Дружеството

Умѣ царува,
Умѣ робува.

(Бъл. нар. пословица).

ГОДИНА I.

КНИЖКА СЕДМА и ОСМА.

БРАЙЛА.

ПЕЧАТНИЦА С. Д. ПАШЕЧЕВА

1873.

СЪДЪРЖАНИЕ.

	Стр.
I. ✓ Класичнитѣ европейски писатели на Български языкъ и ползата отъ изучаването на съчине- нията имъ отъ Н. Бончова.	3
II. ✓ Три грамоти дадени отъ Импер. Василий II на Българскій Охридски архиепископъ Иоанъ око- ло 1020 лѣто.	14
III. ✓ Въпросъ за Българската и Сърбската църкви предъ сѣдилиштето на Лионскій съборъ въ 1274. г. отъ М. Дринова.	25
IV. ✓ Паметници. Старобългарски ръкописи на перга- минъ отъ В. Попповича.	42
V. ✓ Иерархическата наредба на Черквата (превелъ И. Тоневъ).	45
VI. ✓ За Богомилството отъ Р. Королева. (Продълже- ние отъ Кн V и VI стр. 152).	75
VII. Български народни пѣсни.	107
VIII. Критика. Нѣколко забѣлѣжки върху „Науката за пѣснотворството и стихотворството“ съчине- ние г-на П. В. Оджакова.	116
IX. Некрологъ	163

ПРИТУРКИ

- X. а) Книгописъ на новобългарската книжнина 1806—
1870 г. (Събралъ Юс. Конст. Тиречекъ).
- XI. б) Тарасъ Булба. Повѣсть на Н. Гоголя. (Преведе
Н. Бончовъ).

КЛАСИЧНИТЪ ЕВРОПЕЙСКИ ПИСАТЕЛИ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИКЪ И ПОЛЗАТА ОТЪ ИЗУЧВАНИЕТО НА СЪЧИНЕНИЯТА ИМЪ.

(Поради повѣста „Тарасъ Булба“).

I.

Въ литературата на всѣки единъ народъ се проявява неговътъ духовенъ образъ, както въ огледалото се огледва лицето на човѣка. Народъ, който е малко живѣлъ духовно, който всичкото си време харчи само за прехрана тѣлото, който не е мислил ни за себе си, ни за външния мѣръ, който е простъ зритель на това, што се върши около него — такъвъ народъ нѣма литература; за него всичко, што става въ челоувѣчеството, въ природата, въ умътъ на човѣцитѣ, е просто нѣшто, минуто, което се загубва съ челоувѣка заедно. И въ таково низко състояние остава човѣкъ, доде не добие леснина да познава себе си и да познава мѣрътъ около себе си. *Самопознание* е начало на литературата. Мѣтно се евява това самопознание въ народното творчество: въ пѣсни, приказници, вѣрвания; но по-вече и по-вече се проявява въ неговата писменность. Писменността е голѣмо благодѣяние за духовния животъ, за духовното развивание и просвѣщтение на народа. Народъ, който си познае битието и може да се изкаже въ литературата си, има богатъ и пълень животъ, а безъ това той живѣе слѣпо, бѣдно.

Ние, Българетѣ, стѣпваме сега въ тоя новъ за насъ пѣтъ на своето самопознание и духовенъ животъ, а пѣрвитѣ ни стѣпки трѣба да бѣждѣтъ обмислени, не скорни. Каквато посока земемъ отъ начало, права или крива, по нея штемъ и да вървимъ, и мѣчно е послѣ кривото да исправишъ. Насъ ни срѣшнатъ много спѣнки при началото на тоя пѣтъ, но, при всичкитѣ спѣнки въ нашето духовно пробуждание, ние сме честити отъ една страна, честити сме (за зла честь), че сме най-млади на тоя новъ пѣтъ, та имаме предъ себе рѣководители много други народи. Едни отъ тия народи сѣ изминѣле веке пѣтятъ на духовното развивание, други сѣ далече отишле, не можъ ги догони и въ сто години. Та се разбира, че трѣба да се опознаемъ съ тѣхъ при началото, да се до-

питаме за много нѣшта, които сѣ тѣмъ познати, а за насъ сѣ оште тѣмни въпроси. И така, нужда имаме да изгледаме внимателно всичкий оня пѣтъ на духовний животъ, който е измѣнѣтъ отъ другитѣ народи. Кога познаемъ това, тогава лесно ште ни бѣде и себе си да познаемъ и своятъ подлежащи новъ духовенъ животъ.

Рѣчта ни е тая, че въ това време не можемъ да чакаме да ни се свалѣтъ, като отъ небото, учени писатели и вешти поети, напоени съ народенъ духъ, та да ни бѣждѣтъ рѣководители, както въ литературата, така и въ другитѣ пѣтеки на народний ни животъ. Наши рѣководители сѣ сега другоземци. Но това да не ни плаши. Така е било и у всѣки народъ въ началото. Елинската стара литература се разви на времето до една висока степенъ и стана изпослѣ основа на римската, а че и на всичката европейска литература. А сѣ и тя зе начало отъ вѣстокъ, отъ Египетъ. Както отъ една свѣшти се предава пламѣкътъ на много други свѣшти, така и тая духовна искра се разноси отъ единъ народъ на други.

Питането е: отдѣ да захванемъ нашето изучаване на иностранната литература.

Това е сѣ едно, като кога пита нѣкой, отдѣ да пие вода, отъ главата ли на изворѣтъ, дѣто е бистра и сладка водата, или отъ устнето, дѣто е мѣтна. Или сѣ едно, дѣ е по-добръ да се кѣпешъ, въ морето или въ блатото. Хората пиятъ дѣто е чиста водата, а добитѣкътъ пие и се кѣпе дѣто завѣрне.

Кога туришъ въпросѣтъ така ясно, тогава лесно се разбира, че трѣбва отъ начало да се запознаваме съ духовний, литературенъ и историченъ животъ на ония народи, у които той по-широко се е развилъ и по-пълно се е отразилъ въ литературата имъ. Еллада и Римъ въ древната история и литература, Италия въ срѣднитѣ вѣкове, Англия, Франция и Германия въ новата — това сѣ шесть огништа, въ които, заритѣ на просвѣщението сѣ събрани на купъ, та грѣятъ най-силно, и слабѣятъ, колкото по-далече отъ тѣхъ отстъпяшъ, така дѣто на най-далечнитѣ краишта отъ тѣхъ стои мракъ, тма и сѣнь смертная.

Но ние, Българетѣ, като стражъ отъ великото словенско племе, което си има свой характеръ, своя история, своя писменность, — сѣ една рѣчь свой духовенъ образъ, свързани сме съ духовни узи съ другитѣ словенски племена. Духовното родство между народитѣ има сила, като магнитъ, да притегля и да споява. Два пѣти въ историята се изказва

тая сила на духовно родство между насъ и Руситѣ. Руский народъ отъ насъ приема свещенитѣ книги и езикъ старобългарски, и тоя езикъ дѣла въ основанието на руската литература, като краеуголенъ камикъ; а въ новото време Българетѣ обновяватъ духовниятъ си животъ чрезъ рускиятъ езикъ и руското образование, защото въ него ние намираме наследство и дира отъ родство на нашия старъ историченъ животъ. Това е причината, дѣто въ нашата днешна писменность толкова широко мѣсто захващатъ руски думи и цѣли изговори руски.

Тие фактове ни показватъ, че, при изучаването на иностранныя лите-ратури, лично мѣсто ште захване и руската. Чрезъ нея ние по-лесно ште станемъ причастни на европейското просвѣщение. Такъвъ е законътъ на природата.

Но това изучаване на инороднитѣ литератури трѣбва да бѣде разумно, съ редъ. Трѣбва да изучаваме творенията на ония писатели, които стоятъ на първо мѣсто, а да не си губимъ времето и паритъ да копаямъ купищата и да откопаваме такива писатели, които, поради скудоумието си, не могатъ нищо ново и здраво да кажатъ отъ себе си, а преганцватъ и преживятъ чуждитѣ идеи и тѣхъ, на мѣсто да проесняватъ, оште по-вече затемняватъ. Лични гениални писатели у всѣки народъ сѣ твърдѣ малко на брой; но въ тѣхъ пълно се е отразилъ духовния животъ на нацията имъ, а писателитѣ отъ втора, третя и десета рѣка повтарятъ нѣкоя малка частица отъ гениалнитѣ идеи на своитѣ велики майстори. Който знае творенията на тие гениални, поети ли биле, или философи, или историци, или естествоиспитатели и учени, — той нѣма нужда да си губи врѣмето надъ изучаването на блънуването на писатели отъ втора и десета рѣка: въ писанията на дирнитѣ може лесно да се убѣрка който не е вѣшитъ.

Това го казваме защото видимъ, че нашата оскудна книжнина отъ день на день се пълни съ изметъ книги, които се купуватъ и четатъ отъ простодушнитѣ Българи безъ всякоя полза. Издателитѣ на ония книги и не радятъ за просвѣщението на народа, което чакатъ съ жадани очи всичкитѣ честни родолюбци, а радятъ само за кисиитѣ си. Тежко е да гледашъ на това днешно книгобъсие и отпада ти и сила, и иштахъ и надежда за по-добъръ, и по-людски, и по-честитъ животъ за нашиятъ еднородци, кога видишъ, какви книги се обръщатъ днеска между жеднитѣ за четене и гладни за наука младежи. Вгледайте се внимателно въ

това слѣпо царство на нашата книжнина, дѣто захващатъ почетно мѣсто и *Сжрастени Робинзоне*, и *прости Робинзоне*, и *Денъ приказки за славнитѣ жени*, и *Три приказки за дѣцата*, и *Почителни рѣчи на старитѣ философи*, и *Примѣри исторически*, и *Първи Храни*, и *Христопити*, и *Изгубени Станки*, и *Невиннозаклани моми*, и *Духовни зракове*, и *Християнски зерцала*, и сочиненията на *Фадей Бумарина* (името на когото станѣло въ отечеството му *притча во язицьхъ*, стана нарицателно име за всичкитѣ писаче-прослѣпители), и *Нравственни повѣсти Душици*, и *безнравствени Любовници* съ гнусотинитѣ имъ Цариградски, и *Азали*, и безчисленно множество *Драми* и *позоришни игри*, — вгледайте се, повтаряме, внимателно въ това чернокнижно гяволско хороигриште, и кажете ми: съ тия ли книжки се народъ просвѣтява ??..

Ние се вгледвахме, читателю, и повѣрвай, че отъ стотина и повече книги можѣ наброи за въ работа петъ, много десетъ книги, — а другото е изметъ за изгаране. (Тукъ не казваме за учебнитѣ и за черковнитѣ свещенни книги.) — Не срѣшнихме ни едно, не само отъ великитѣ имена литературни, но и писатели отъ втора и третя рѣка; само единъ изметъ, книжно купиште, по-вече ништо. Да те заболи на сърцето, като погледнешъ за какво си харчимъ съ потъ и мѣка спечеленитѣ пари. И добритѣ българе се радватъ, че и тѣ иматъ книжнина!

Но ште попита читателятъ: отъ што става това? — Отъ што? Отъ това, че се породиха много лжеучители и лжеписатели, и *рекутъ ви: се царствіе небесное*, но не вѣрвайте имъ, защото е всичко за пари, *не всякому духу вѣруйте, но испытуйте духи!* А за такива борци е най-пригодна днеска българската земля, която прилича на село безъ кучета.

Намъ ни не бѣ думата за българската книжнина. Това е работа на „Периодическото Списание“ да прегледа всичкитѣ български книги внимателно и да предуварди читателитѣ отъ измама. А ние заговорихме за нея помежду друго, да покажемъ, че сме доста поубъркале пѣтятъ и ходимъ въ тъмнината. Отъ своя страна ние желаемъ да помогнемъ колко-годѣ на нашата книжнина, да излѣзе на правий пѣтъ. Поради това, при всичката си неопитность, рѣшихме се да запознаемъ читателитѣ на „Период. Списание“ съ прославенитѣ творения на европейската литература, та преведохме за пръвъ пѣтъ една отъ драмитѣ на *Фридрихъ Шиллера*, която се и напечатя. Оставаме си право да поговоримъ послѣ за животътъ и литературнитѣ дѣла на тоя *класически* писателъ въ нѣм-

ската литература. Заштото нашата цѣль се посрѣшна съ цѣлта на „Българското Книжовно Дружество“, като идемъ по тоя пѣть, предлагаме сега на читателитѣ друго едно поетическо творение отъ руската литература, повѣста на Гоголя „Тарасъ Булба“, която по високий си интересъ, по дълбокий си разумъ и поетично ясновидѣние, съ които е разкритъ характерътъ на главнитѣ герои, по широкитѣ и ясни черти, които така на видѣло ни износѣятъ цѣла исторична епоха въ руската история, може да се прочете съ голѣма полза отъ читателитѣ на „Период. Списание“. Но заштото името на Гоголя пръвъ пѣть се евява въ нашата книжнина и не е познато на читающитѣ българи, нѣка ни бѣде позволено да кажемъ за него нѣколко думи въ втората половина на статията ни. —

II.

Гоголь. Животътъ и литературнитѣ му дѣла.

Руската литература води началото си отъ словенскитѣ апостоли и учители, св. Кирила и Методия, които съ безсмъртний си преводъ на свещенното писание, предаватъ и намъ и на други словене християнството и полагатъ начало на писменността. Отъ двѣ страни иде просвѣщение то въ Русия: отъ юго-востокъ до Петра Велики, сир. до края на XVII в. и началото на XVIII в., и отъ западъ послѣ Петра и до нашитѣ дни. Старата руска литература има духовенъ характеръ и е нѣвечето подражателна, като извадимъ *Слово о полку Игоревѣ* (поема отъ XII в.), *Лѣтописитѣ* и други оште самостоятелни, туземни съчинения; а новата носи мѣрски характеръ и въ началото си е подражателна, а отъ времето на Катерина II, отъ *Державина* приема малко по малко своя посока, та че трима писатели: *Крыловъ*, *Пушкинъ* и *Гоголь* ѝ придаватъ съвсѣмъ други, новъ, народенъ духъ, та тя става вече народно богатство, народно зеркало, което отъ една страна *отразява* характерътъ на народа и помага на самопознанието, а отъ друга — сѣе въ тъмната народна сръда сѣмена на питовенъ животъ. Тая дирията посока и до сега господствува въ руската литература. Пушкинъ е родоначалникъ на стихотворната поезия, Гоголь — на прозаичната. И двоцата зададоха работа на *беллетристиката*, та има да работи надъ нея оште много време, и краятъ се не види отъ благотворнитѣ дѣла, които тя ште принесе на рускиятъ народъ. Като не ни е цѣлта по тѣнко да говоримъ за тоя

предмѣтъ, нито пъкъ мѣстото ни допушта да се простираме на далече, ние ште се запремъ на Гоголя, да кажемъ за животътъ му, та и за съчиненията му.

Никола Василевичъ Гоголь-Яновски се е родилъ въ 1809 г. на 19 Марта, въ Полтавската губерния (въ Южна Русия), въ малъкъ градецъ (мѣстечко) Сорочинци. Оште дѣте той е слушалъ дѣда си какъ приказва за старото казашко време, което той така майсторски описва въ повѣста си „Тарасъ Булба“; слушалъ е, и образътъ на тоя юнашки народъ, животътъ на Мала-русия, живо се е отпечатвалъ въ мѣката дѣтинска душа. „Дѣду ми чудно умѣше да приказва“, пише Гоголь въ една отъ своитѣ повѣсти. „Захване да казва — весь-день не бихъ станѣлъ отъ мѣсто, сѣ бихъ го слушалъ ... Но колкото и да бѣхъ чудни сказанията му за *запорожцить**), за ляховитѣ (поляцитѣ), за юначеството на Подкова... ништо не ни омайваше толкова, колкото сказанията за нѣкои старински поличби, отъ които трѣпки те побиватъ и косата ти настрѣхне.“ А отъ друга страна башта му, като книжовенъ човѣкъ, отрано се грижѣше да го изучи, та освѣнъ дѣто той четѣше дома книги и гледаше по нѣкога даже зрѣлишта сценични въ баштината си къща, но биде отведенъ въ градъ *Нежинъ* да се учи въ Лицеятъ, който бѣ се отворилъ на скоро. Но тоя лицей малко му помогна, защото Гоголь бѣ лѣнивъ ученикъ и малко знания изнесе оттамъ. На таланта му по-вече подѣйствува тамъ Жуковски и Пушкинъ, които той четѣше съ сѣ-сърце. Оште въ лицейтъ той зе да пише стихове, да издава журналъ. Лѣтно време живѣеше по селата въ Мала Русия и тука е ималъ леснина да изучава животътъ и ония характерни типове на южно руското племе, които после описа въ първитѣ си повѣсти. Въ 1827 г. той дохожда въ Петербургъ и на първо време много бѣди претегли, като не можа да си наиде нѣкое мѣсто и работа. Само въ 1831 г. помогнатъ отъ Жуковски и Плетневъ, инспекторътъ въ Патриотический институтъ, Гоголь биде поставенъ въ тоя институтъ учителъ на историята. Около това време написа първитѣ си малоруски повѣсти „*Вечері из Хуторъ близъ Диканки*“*), и се запозна съ Пушкина, когото имаше до смъртта за вѣренъ приятель и ръководитель въ литературнитѣ си трудове. Даже темата на най-

*) Така се казватъ казацитѣ, които сѣ живѣли на югъ отъ праговетѣ днѣпровски. А праговетѣ [пороги = скали, канари] на рѣка Днѣпръ сѣ като герданѣтъ на Дунавъ.

*) Вечере въ едно селце (читликъ) край Диканка.

великото дѣло Гоголево, „Мъртви души“, му е предадена отъ Пушкина. Смъртта на Пушкина е била силенъ ударъ Гоголю, който пише за нея: „Всичката сладостъ на живота ми, всичката ми най-висока сладостъ изчезна съ него. Нищо не сѣмъ захвашталъ азъ безъ неговъ съвѣтъ. Ни единъ редъ не сѣмъ написалъ да не помисля, че той стои предъ мене... Боже! сегашний ми трудъ (Мъртвитъ души), който ми е внушенъ отъ него, който е негово създание... азъ не мога да го продължавамъ“. Въ 1834 г. видимъ Гоголя *адюнктъ*]* на всеобщтата история въ Петербургскій университетъ, но слѣдъ година, оставя катедрата, защото видя, че е малко приготвенъ за таково високо учение. Около това време той изучава малоруската история и плодъ отъ това изучаване е повѣста „Тарасъ Булба.“ Сѣверний студенъ климатъ много му повреди здравето, та, щомъ се улесни, утиде на 1836 г. въ Женева, а слѣдъ година — въ Римъ. Тамъ той получава отъ императора Никола помощъ 5 хил. рубли и работи надъ първий томъ на Мъртвитъ души. Въ 1840 и 1841 г. той дохожда въ Русия да издаде тоя първи томъ, и послѣ се връща пакъ въ Италия, дѣто и проживава по-вечето време до смърта си, боленъ душевно и тѣлесно. Въ това време колкото е билъ написалъ, по-вечето е горилъ, защото му се измѣнихъ мислитъ въ друга посока (християнски *мистицизмъ*), та броеше своитъ литературни трудове за грѣховни дѣла, и моли читателитъ си, въ нѣкои писма, да го забравятъ и да премахнатъ отъ свѣта съчиненията му. Така, за жалость, изгори и вторий томъ на мъртвитъ души, та сѣмъ остана отъ него само нѣколко глави. Умръ въ Москва на 21 февр. 1852 г. — Въ Даниловски манастиръ, дѣто е гробътъ на Венелина, близо до него, стои и гробътъ на Гоголя, а на гробний му камъкъ, отъ черъ мермеръ, изрѣзанъ е надписъ: „Горкимъ словомъ моимъ посмѣюсь“ (отъ пророка Иеремия), който характеризова неговитъ литературни работи.

Кога пръвъ пѣтъ се поевихъ на свѣтъ малорускитъ повѣсти на Гоголя, само малцина оцѣнихъ достоинството имъ, а по-вечето писатели и журналисти (Сенковски, Булгаринъ, Гречъ и даже Полевой) видѣхъ въ тѣхъ весели смѣшни приказки, а по-вече нищо. Гоголя не удостоявахъ и да говорятъ за неговитъ трудове. *Вълнски*, съ своятъ дълбокъ и тънъкъ критически талантъ, отвори очитъ на руската публи-

(* Младъ професоръ, помощникъ.

ка и показа ѝ, че Гоголь не е за шегя, че неговият талант е толкова високъ, дѣто скоро не ще го догони нѣкой отъ тогавашните поети, само ако не сръшше нѣкоя спънка въ развиванieto си. И това здраво оцѣнение бѣ вѣрно и думитѣ на Бѣлински се сбъдиха. Гоголевият талант се разви до голѣма висота и показа на руското общество таково богатство, каквото то и не чакаше. Гоголь съ славата си помрачи и остави на дия си всичко, што се броеше до тогава за художникъ и поетъ и стана глава, родоначалникъ на цѣло поколѣние *поети натуралисти*, които се възпитаха и до сега се възпитаватъ въ неговитѣ поетични творения. А въ обществото руско сега пѣма човѣкъ, малко или много образованъ, който да не е челъ Гоголя. Но славата на Гоголя се разнесе и въ другитѣ царства, дѣто видимъ, че съчиненията му сѣ преведени на петъ езика: на английски, на френски, на нѣмски, на чешки и даже на сърбски езикъ.

Но каква е заслугата на Гоголя въ руската литература? Заслугата му е тая, че той даде на поезията *реално* битие, свали ѝ, така да речемъ, отъ небото на земята. Поезията на Пушкина на примѣръ, както и на Шиллера, описва *идеални* образи човѣчески, такива образи, до които човѣкъ не може да се възнесе, поради своитѣ грѣшни мисли, чувства и дѣла, но които той трѣбва вѣчно да иска да достига, че това му е и отрѣдено на земята: *да се исправя и подига правствено, до дѣл достигне совершенство, дорасте въ мѣру полнога човѣка*. А Гоголь избира други пѣтъ: той не ни показва човѣка идеално, а го показва такъвъ, какъто си е, съ сичкитѣ му пороци; той прониква съ своятъ остъръ поетиченъ погледъ въ нашия грѣшенъ мѣръ и озарява го въ всичката му повредена голота, и осмива съ своятъ лютъ смѣхъ, *юморъ*, тъмнитѣ страни на човѣка, та показва по тоя начинъ неговото дълбоко падане и помага му да познае себе си и да помисли за своето високо, божественно начало.

Кога излѣзоха на свѣтъ „*Старосвѣтскитѣ помѣшцици*“, „*Распрята на Ивана Ивановича съ Ивана Никифоровича*“, „*Невски проспектъ*“, „*Шинель*“, „*Писмата на лудий*“; кога се появи комедията „*Ревизоръ*“ и най-послѣ „*Мъртвитѣ души*“: руското общество зе да се озърта съ страхъ на околе и да пита; че това ли сме биле ние? толкова ли сме низко паднале? че дѣ сѣ нашитѣ добри дѣла и християнски животъ? — и захвана да търси лѣкове на болнитѣ си мѣста. Слѣдъ то-

вапробуждане, слѣдъ това нравствено прераждане, погледнете днѣска на него (на казаното обшество), какъ е отишло по пътятъ на прогресъ; та въ нѣкои десетъ, петнаесет, години не можъ го и позна. Гоголь съ своитѣ подражатели стоятъ на лично мѣсто въ това нравствено опитоване на руското обшество, и това му е най-големата заслуга.

Ние избрахме за българската публика повѣсть „Тарасъ Булба“, която се отnosi къмъ първитѣ гоголеви повѣсти съ общо заглавие „Вечера на Хуторъ близу Диканьки“ (Сорочински панаиръ, Вечеръ сръшито Ивана Купала, Майска нощъ и проч.), и иматъ съвсѣмъ други характеръ. Въ тѣхъ се още не види она горчивъ смѣхъ, юморъ, който се евява на сѣдъ въ по-подирнитѣ му съчинения. Тука Гоголь пише като поетъ-художникъ, който разумѣва тѣкно красотата и описва ни Мало-русия съ нейнитѣ романтични сказания и вѣрвания сериозно страстно; и, ако и да кара читателя да се смѣе, но тоя смѣхъ е веселъ а не горчивъ. Който чете тия юношески повѣсти на Гоголя, той ги чете съ голѣма сладость и душата му остава мирна. Но съвсѣмъ друго-яче дѣйствуватъ на читателя и друга дѣря оставятъ въ душата му послѣднитѣ негови съчинения — тѣ възбуждатъ смѣхъ, а оставятъ тегота. И такава е силата на таланта, дѣто те кара и да се смѣеш и да плачешъ надъ беззаконието людско. Право си каже Гоголь: *Сквозъ видимый міру смѣхъ, зрятся незримыя, невѣдомыя міру слезы*. Такъвъ му е смѣхътъ.

Но Тарасъ Булба е съвсѣмъ друга повѣсть и токо речи не прилича ни на една отъ вишереченнитѣ. Съдържанието ѝ е историческо, а характерътъ трагиченъ и нѣма ништо комично, смѣшно. Погледнете на това гигантско лице Тарасово, на тоя воинъ-казакъ, комуто не трѣпва окото отъ страхъ предъ ништо, който не знае спѣнка въ дѣлата и плановѣтъ си, който нѣма милость ни за жена, ни за чедо, а знае само двѣ нѣшта славата на православната вѣра: и на казачеството. Само едно лице ни се види комично, еврейнитѣ Янкель, кога приказва Тарасу за сина му Андрея, че се е омотилъ на полска страна, и не може да разбере съ своятъ еврейски разумъ, зашто Булба е толкова сѣрдитъ. А изобшто надъ всичката повѣсть вѣе страхъ и ужасъ. Тарасъ е готовъ всичко на огънь да изгори, само вѣрата да уцѣлѣе и бранителитѣ на тая вѣра — казакитѣ, които, като Христово войнство, оставятъ и кѣшты, и жени, и дѣца, и имотъ, та се селятъ въ Украина, и оттамъ излизатъ

отъ време на време да се биятъ съ враговетъ на вѣрата си. Тарасъ пада най-послѣ въ рѣцѣтъ на Поляцитѣ и тѣ живѣ го изгарятъ, но и тука му окоето не трѣпва. Вързанъ за дърво, едната му ръка прикована съ гвоздъ, той вика и сочи отъ брѣгѣтъ на дружината си, на каѣтъ да бѣга отъ Поляцитѣ. Въ лицето на Тараса поетѣтъ ни показва типъ на казакъ въ 15 и 16 вѣкове. Такъвъ би билъ и синѣтъ му Остапъ, ако да останѣше живъ — съ желѣзна воля, както се види най-ясно по търпѣнието му, кога го мѣчатъ въ Варшава. Но друго-яче е описанъ образѣтъ на вторий му синъ Андрей, съ душа чувствителна, любовна. Погледнете и на сиротата майка, оставена, какъ майсторски ѣкъ описва художникѣтъ, та не може безъ съзри да се чете; какъ искусно описва полята (степи), южноруски, дѣто четешъ и не можъ да се наситишъ; любовната сцена въ градъ Дубно въ домѣтъ на полячката, за която Андрей предава и отечество и животъ; битвитѣ и подвизитѣ на казацитѣ, описани съ Омировско перо; мѣкитѣ на Остапа въ Варшава предъ очитѣ на башта му; *Запорожската Сичъ* съ нейното вѣчно веселие. Прочетете всичко това и ште видите силата и високий талантъ на истински поетъ художникъ, който съ своятъ божи даръ прави чудеса. Воистина, „Тарасъ Будба“ е чудна поема като Илиадата на Омира, по поема спроти вкусѣтъ на нашето време и нрави.—

На свършане да кажемъ нѣколко думи и за превода, като знаемъ, че има нѣкои да го наидѣтъ слабъ. Отъ рано си казваме, че той не е и намъ по сърце. Но това си има общи причини. Днеска всичко, што-то се пише на български, е дебело, неодѣлано, зашто то оште не се е обработилъ и устоялъ езикѣтъ ни, не е приелъ образѣтъ си. А причината е, че нѣмаме оште даровити писатели, които като изучѣтъ народното слово на самѣто му гнѣздо, и викикѣтъ въ духѣтъ му, да могатъ послѣ съ писанията си да му бѣдѣтъ за примѣръ. А днеска нѣма отъ кого и да си позучимъ езикѣтъ; всѣки пише, както го майка учила.*) Руский езикъ зима отъ день на день замахъ, та пригнете и обори на-

1) Добро шѣше да е, ако да писвахъ както ги е майка научила; тогава понѣ шѣше да има тая полза, че шѣхше по-лесно и по-добре да изучимъ особеноститѣ на сегашний говоримъ езикъ и по-скоро шѣхше да доидѣмъ до една обща и правиленъ изговоръ въ писането си, та и народѣтъ шѣше да разбира писаното ни; но за зла честь, благодарение на разнитѣ граматики, ние пишемъ съвършено инакъ отъ както говориме, и нашитѣ майки, башти и братя не отбиратъ отъ езикѣтъ ни, на който живемъ. (Р).

ний, и ние на сѣдѣ склоняваме предъ него глава. Отъ тая страна, за да се оправемъ предъ читателитѣ колко-годѣ, ште кажемъ, че колкото можѣхме, залѣгахме да избѣгваме руски думи и изговори. Само тамъ допуснахме книжно слово, словѣнско и руско, дѣто не наидохме свое въ езикътъ. Но безъ нужда не введохме ни едно слово чуждо, както вводятъ нашитѣ, чисти унѣ, български писатели, които и дѣто трѣба и не трѣба, безъ да се свѣнхуватъ, *изражаватъ се съ изражения и щеголяжтъ* даже съ *фрази*. Ние нийдѣ се не *изражаваме*, а *изказваме* и *изюваряме* си мислитѣ български, колкото ни иде отъ рѣка, и ако занимаме нѣшто отъ руски ли било, или отъ словѣнски, гледаме да е согласено съ духътъ на езика. А *израженията*, дѣто ги *изражаватъ* нашитѣ днешни писатели, които живѣятъ въ срдата на Българетѣ и *иматъ* леснина да чуютъ живо народно слово, не имъ правятъ честь.

Н. Бончовъ.

ТРИ ГРАМОТИ

Дадени отъ Импер. Василий II на Българския Охридски архиепископъ Иоанъ около 1020 лѣто.

Тѣзи документи иматъ голѣма цѣна за нашата история, както черковна, тъй и гражданска: и за едната и за другата ние намѣрваме тукъ нѣколко нови и много любопитни свидѣтелства.

1. Официалнитѣ тѣзи документи съ необорима сила потвърждаватъ, че Охридската патриаршия има началото си не отъ Юстиниановото архиепископство, както се мислѣше по насъ, а иде отъ старата българска Преславска и Дръстърска (Силистренска) патриаршия, както доказвахме ние, спроти Лингенталя, въ историческия си прѣгледъ на Българската црѣва. „Во времето на царь Петръ, четемъ во втората грамота, Дръстърската епархия се украшаваше съ архиепископско достоинство, а послѣ архиепископитѣ се премѣстухахъ отъ мѣсто на мѣсто — единъ премина въ Триадица, Срѣдецъ, други въ Воде-на и Мъгленъ, а сегашний намѣрваме въ Охида; заради това потвърждаваме да остане той тамъ.“

2. Славното Самуилово царство, види се, не било нѣкоя от-ново създадена държава, както се говори въ досегашнитѣ Български истории, а е продължение на първото българско царство. Този тъменъ въпросъ ние намѣрихме за добръ да разгледаме и убистримъ въ единъ особенъ членъ, който читателитѣ щѣтъ да намѣратъ въ слѣдующата книга на „Период. Списание.“

3. Самуиловото царство не било превземено силѣмъ отъ императорътъ Василия, както се мислѣше до сега, а само е поискало, слѣдъ смърта на царятъ си Иоана Владислава, да припознае за вой царъ Византийския императоръ, като по-първо е взело отъ него

вѣра и клѣтва, че той ще да вѣрди старитѣ български, както граждански, така и черковни правдини непременно. Това потвърждава самъ Василий, като говори: „намъ се даде отъ Бога тази страна (България), като съюза, съ договоръ (ὑπόταξιν)... нейнитѣ правдини съхраняваме ненарушени, като ги потвърждаваме съ нашитѣ Хрисовули и сигилии.“ Освѣнъ тѣзи три грамоти, които сж били запечатани съ оловянь печать (сигилии) и съ които се потвърждаватъ черковнитѣ български правдини, Василий е далъ тогава на Българетѣ и други грамоти, между които се научаваме, че е имало и запечатани съ златни печати (хрисовули), и съ които сж се потвърждавали гражданскитѣ правдини и наредби. Ште ли да бѣде честита нѣкога българската история да намѣри и тѣзи документи?

4. Научаваме са за имената на епархиитѣ, които по онова време сж се намирали подъ власта на Българската патриаршия, а заедно съ това излизатъ на-яве и границитѣ на нейната областъ. Ето епархиитѣ: Охридска, Костурска, Главеница, Мьгленска, Битолска, Струмицка, Моровиздска, Велбѣждска, Триадицка, Нишска, Враницка(?), Бѣлградска, Трамска(?), Скопийска, Приштинска, Липенска, Сервийска, Дристрѣска, Видинска, Рашска, Орейска, Черницка, Химерска, Дринопольска, една на която името не се знае, Вотротска, Янинска, Петрска, Стажска и Веррейска. Всичко 29 епархии сж изброени, но види се, че може да е имало още, защото Василий казва: „ако и други нѣкои епархии се намѣрватъ въ Българскитѣ предѣли, а сме забравили да ги споменемъ, и тѣхъ повелѣваме да обладава той“ (светѣйшии архиепископъ Български)¹⁾

5. При по-вечето епархии, освѣнъ катедралнитѣ, избройватъ се и другитѣ нмъ градове. Тукъ имаме важенъ материалъ за географията на Балканскій полуостровъ въ 10-й и 11-й вѣкъ.

Началото на първата отъ тѣзи грамоти познато ни е още отъ преди нѣколко години: то е обнародвано отъ Атинскитѣ учени Ралли

1). Нилъ Доксопатрийски, който е писалъ около 1043 год., слѣдователно около 20 години слѣдъ съставенъето на тѣзи грамоти, свидѣтелствува, че Българ. патриаршия е имала по-вече отъ тридесетъ епархии. Гл. *Исторический Прегледъ на Българската Црква*. стр. 56, 57.

и Потли въ 1855 г.¹⁾ Но цѣла тази грамота и двѣтъ други прѣвъ пѣтъ се обнародвахъ презъ минѣлата година отъ учений профессоръ на Московската духовна Академия г. Голубински.²⁾ Тѣ сж найдени въ единъ Синайски ръкописъ отъ учений руски пѣтникъ, Порфирий Успенски, сега Епископъ, който е свалилъ отъ тѣхъ и единъ преписъ. По този преписъ г. Голубински, съ дозволенieto на Преосвѣщенный Порфирий, ги е обнародвалъ. — Трѣбва да забѣлѣжимъ, че въ тѣхъ, както сж обнародвани отъ г. Голубинскаго, има нѣколко думи и изречения, на които не се разумѣва добръ мисѣлата и въ които се види да има нѣкакви грѣшки: не знаемъ, да ли преосв. Порфирий е направилъ тѣзи грѣшки, като не е можилъ да разбере добръ ръкописътъ, отъ който е преписвалъ, или и въ самия този ръкописъ тѣ сж се намирали. — Твърдѣ е желателно да се наидеше нѣкой нашъ Еллинистъ, който да направи други преписъ отъ сжштий ръкописъ, отъ който се е ползувалъ преосв. Порфирий. А оште по-вече е желателно, да-но се наиде нѣкакъ другъ единъ ръкописъ съ тѣзи драгоценни за насъ документи: тогава ние штемъ да можемъ да си обеснимъ по-добръ съмнителнитѣ за сега думи и изречения. Въ надѣжда, че изказанното тукъ наше желание ште да се изпълни нѣкога, ние за сега намѣрихме за добро да не препечатаме отъ книгата на г. Голубински грѣцкый оригиналъ на тѣзи документи, а да обнародваме отъ нихъ токо единъ преводъ, при който отъ оригинальтъ прилагаме само нѣколко изречения, които или иматъ особна важность по своето съдържанне, или пъкъ не се разбиратъ добръ. Последнитѣ прилагаме за да могатъ читателитѣ да сравнятъ съ тѣхъ преводътъ ни, и, ако го намѣрятъ невѣренъ, да го оправатъ. — Преводътъ е направенъ съ помошта на гг. Стаменова и Жинзифова. —

Трѣбва да направимъ оште една бѣлѣжка. И третѣ тѣзи грамоти сж найдени вмѣстени въ друга една грамота, дадена такожде

1). Σύνταγμα τῶν χαρτῶν ἐν Ἀθήναις т. 5, 1855. — ср. Ист. Прѣгледъ на Българската Црква стр.56.

2) Въ неговото дълбокоучено съчинение: Краткій очеркъ исторіи православныхъ церквей: Болгарской, Сербской и Румынской Москва 1871 г. стр. 259—263.

на Охридский архиепископъ отъ Византийский Императоръ Михаилъ Палеологъ презъ Августа въ 1272 г. Въ тази грамота Палеологъ привожда Василиевитѣ грамоти за да види отъ тѣхъ архиепископътъ, колкова е била нѣкога областа на Охридското архиепископство и колко епархии то е имало подъ своята власть. Заедно съ това той подбужда речений архиепископъ да гледа да прибере всичкото това древне достойние на своятъ тронъ. Това Палеологово великодушие къмъ охридското архиепископство е много любопитно. — Побудителнитѣ причини на това великодушие читателитѣ штътъ да найдътъ въ нашиятъ членъ, който ште бжде напечатанъ по-долѣ подъ надсловъ; „Въпросъ за Българ. и Сърб. църкви предъ сѣдилиштето на Дионскій съборъ въ 1274 г.“

М. Дреновъ

Ето грамотитѣ:

I.

Отъ многото и велики дарби, които челолюбивий Богъ често, въ различни времена е даровалъ на нашето царство, най-изрядната е, дѣто стана да се увеличи Ромейската (Византийската) държава и Българската да бжде подъ едно иго съ нея¹). Заради това ние утвърждаваме благоговѣйниѣшиинокъ Иоаннъ да бжде архиепископъ на България и да изпълнява архиепископскитѣ длѣжности²). И понеже той поиска да му се изложи писменно, колцина сѣ длѣжни да служатъ на църквитѣ въ неговата областъ и по колко бли-

1).... καὶ τὴν τῶν Βουλγάρων (ἀρχὴν) γενέσθαι ὑπὸ ζυγὸν ἑνα.

2). Този Иоанъ се поменува въ Дюканжевий каталогъ на Българскитѣ (Охридски) архиепископи. Тамъ се говори, че той билъ родомъ отъ Дебръ и, преди да стане архиепископъ, билъ игуменъ въ тамошния манастиръ св. Богородица. Ето това свидѣтельство: *Ιωάννης καὶ αὐτὸς ἐν Αχρίδῃ οὗτος ἦν ἐκ Δεύρης, λωρίου Ἀγνοχονίχης, ἡγούμενος χορηματίας τῆς ἐκείσε μονῆς τῆς Θεομήτορος.* *Familiae Byzant. ed. Paris. p. 174.*

рици и парици³⁾ трѣбва да иматъ подчиненитѣ нему епископи, дадохме му настоящата наша грамота, чрезъ която повелѣваме: самия архиепископъ да има въ градоветѣ на своята епархия, сирѣчь въ Охрида, Прѣспа, Мокра и Кичаво 40 клирици и 40 парици. Костурски епископъ въ градоветѣ на епархията си, сирѣчь въ Костуръ, Горча, [Горица]⁴⁾, Колона, Дѣволъ, Вооза и Моръ, да има 40 клирици и 30 парици. Ако той по-преди да е ималъ и по-вече, но ние не желаемъ, шото числото на неговитѣ клирици и парици да надминува числото на архиепископскитѣ. Главеницки епископъ въ Главеница,⁵⁾ Канина и Неаниска, повелѣваме да има 40 клирици и 30 парици. Мъгленски епископъ въ Мъгленъ, Просѣкъ, Мерихово, Сетина, Островъ и въ Заодрия да има 15 клирици и 15 парици. Битолски епископъ да има въ Пелагония, Прилепъ, Дебръ и Велесъ 15 клирици и 15 парици. Струмицки епископъ въ Струмица, Радовиште и въ Конча да има 12 клирици и 12 парици. Моревиздски да има въ Меровиздъ⁶⁾, Козякъ, Славиште, Злетово, Луковица, Пианица и Малешово 15 клирици и 15 парици. Велбъждски епископъ въ Вел-

3). Καὶ τῶν ἐπισκόπων αὐτοῦ κληρικούς καὶ παρόχους ὑπηρετεῖν Г. Голубински мисли, че подъ думата *παρόχοι* се разбирагъ мірски владишки чиновници, но това не е право. *Πάροχοι* у Византийцитѣ е означавало несвободни, неволни хора. Глед. у Дюканжа: *Glossarium med. et infimae Graecit.* — Тукъ въ тѣзи грамоти подъ име *Πάροχοι*, види се, разумѣватъ се хора, които императоръ Василий оставя да служатъ на владицитѣ, като тѣхни слуги. Подъ думата *κλήρικοι* се разумѣватъ пакъ такива слуги, но които сѣ имали нѣкакъвъ духовенъ чинъ.

4). Въ преписътъ на Преосв. Порфирий е написано *ἐς τὸν Κουρέων*, което е явна грѣшка; въ преписътъ на Ралли и Потли се чете — *ἐς τὸν Κουρεστόν*, което такожде трѣбва да е побъркано.

5). Главеница (*Γλαβινίτσα*) се е намирала въ Епиръ на Акрокеравински полуостровъ, който се вдава въ Адриатическото море.

6). Шафарикъ мисли, че Моровиздъ се е намиралъ около изворътъ на Бичъ-Морава, тамъ дѣто е сега Гьолъ-Ханъ (Сл. др. т. II, кн. I, стр. 356). Гилфердингъ отождествява Моровиздската областъ съ Българска Моравия (Собр. сочинений I, 141, 217). Този документъ сега ни показва, че реченитѣ учени сѣ били измамени за подселенieto на Моровиздската областъ и че тя се е намирала въ Македония по врѣховетѣ на р. Бръгалница.

бжждъ⁷⁾, Сундяскъ, Германия, Теримеръ, Стобъ, Долни Сундяскъ и Разлогъ да има 15 клирици и 15 парици. Триадицкѣй (Сръбдецкѣй) епископъ въ Триадица, Перникъ, Сиково, Свенеанъ повелѣваме да има 40 клирици и 40 парици. Нишкий епископъ въ Нишъ, Мокръ, Компль, Топлица и Сврѣлигъ да има 40 клирици и 40 парици. Враницкѣй епископъ да има въ Враница⁸⁾, Моровискъ, Свенторомъ, Гронца, Девисискъ, Истааглангъ, Бродарискъ 15 клирици и 15 парици. Бѣлградскѣй епископъ въ Бѣлградъ⁹⁾, Градецъ, Омца, Главентинъ и Бѣла-Църква да има 40 клирици и 40 парици. Трамскѣй епископъ¹⁰⁾ да има въ всичката си епархия 15 клирици и 15 парици. Скопийскѣй епископъ въ Скопня, Винеца, Прѣморъ, Луково и въ Принипъ да има 40 клирици и 40 парици. Приштинскѣй епископъ въ Приштина¹¹⁾, Хвосно, Лѣсковецъ и Вретъ да има 15 клирици и 15 парици. Липенскѣй¹²⁾ во всичката си област да има 30

7). Професоръ Григоровичъ въ „Путешеств. по Европ. Турція“ стр. 200 изказва мнѣние, че Велбжждъ е билъ на мѣстото на сегашный Кюстендилъ, — мнѣнието му се потвърждава отъ този документъ.

8). Не се знае, да ли подъ името Враница [Вранѣцѣ] се разумѣва Враня на рѣка Банчъ-Морава, или старий градъ Браничево, който се е намиралъ на Дунавъ, при устието на рѣка Млава. Гл. у Голубински 67, 68.

9). Г. Голубински мисли, че тукъ се разумѣва Арнаутъ-Бѣлградъ или Бератъ. Но като вземемъ въ внимание, че изброяването на епархиятъ въ този документъ отива редовно отъ югъ на сѣверозападъ и че Бѣлградската се споменува слѣдъ Нишката и Враницката, излиза по-вѣрно, че рѣчта е за крайдунавскѣй Бѣлградъ, който оште при Бориса-Михаила е билъ единъ отъ по-предниѣ Български градове [гл. Vita S. Clementis ed. Miklosich c. 16]. Такъвъ единъ градъ не е можилъ да остане тѣй много време безъ епископска катедра, както мисли г. Голубински, и нѣ да ли може да има съмнѣние, че Бѣлградскѣй Епископъ Сергій, който се споменува оште въ Борисово време, въ 878 г., е съдѣлъ въ този Бѣлградъ, а не въ Албанскѣй.

10). Коя епархия трѣба да се разбира подъ Трамската [τῆς Θράκης], не се знае.

11). ...τὸν ἐπίσκοπον Πριζδράκων. Г. Голубински мисли, че трѣба да се чете Πριζδράκων. А Приздиана Византиецъ сѣ писалъ намѣсто Приштина.

12). Липсена или Липляна (Λιπαίνων) въ 11-й вѣкъ е билъ

клирици и 30 парици. Сервийскій¹³⁾ епископъ да има во всичката си епархия 30 клирици и 30 парици. Всички тѣзи клирици да бждатъ свободни отъ... и отъ други принуждения (заплашвания?), както бѣхъ свободни и при Самуила¹⁴⁾. Поради това и за знаене на бждущитѣ императори наши наслѣдници, като съставихме настоящата грамота, дадохме ѝ на архиепископътъ, слѣдъ като ѝ запечатахме съ нашия оловянь царски печатъ.

II.

Понеже светѣйшии архиепископъ на България слѣдъ издаването на първата грамота, въ която се излагатъ предѣлитѣ на всякоя Българска епископия, помска отъ царството ни да му се направи друга грамота и за оште нѣкои епископии (Български), които остави неизброени въ първата грамота, заштото съсѣднитѣ митрополити грабнажли ги отъ Българската областъ и подсвоили си ги¹⁾, царството ми намѣрва за нужно да заповѣда, штото никой отъ реченитѣ митрополити или отъ тѣхнитѣ хора да не влѣзва нито на една стѣпка въ Българската областъ, но всичкитѣ Български епископства, които бѣхъ подъ власта на царя Петра и Самуила и се управлявахъ отъ тогавашнитѣ архиепископи, и всичкитѣ други градове — всичкитѣ постановяваме да има и да управлява сегашний светѣйшии архиепископъ. Заштото не безъ кръвъ, не безъ трудъ и

единъ отъ крайнитѣ Български градове отъ къмъ Сърбия. Намиралъ се е на мѣстото на сегашна Митровица на р. Ибаръ, не далече отъ мѣстото, дѣто се втича въ нея Ситница. Гл. у Гол. 71.

13). Градъ Сервия (Серфидже) се намѣрва въ южна Македония.

14). ἵνα ἐξουσέυονται οἱ τοιοῦτοι πάντες κληρικοὶ ἀπὸ τῆς οἰκονομίας καὶ τῶν λοιπῶν ἐπιχειρῶν, ὡς ἐξουσέυοντο καὶ ἐπὶ τοῦ Σαμουήλ. Глаголътъ ἐξουσέυειν е произлѣзълъ отъ латинскій глаголъ excuso = извинявамъ, проштавамъ, отпуштамъ. Гл. у Дюканжа. Думата οἰκονομῶν не намираме нито у Дюканжа нито у други гръцки словаре и незнаемъ какъ да ѝ преведемъ.

1). Διὰ τοὺς γειτνίζοντα; μητροπολίτας καθαρπάζει ταύτας ἐκ τῆς Βουλγαρικῆς ἐνορίας καὶ πρὸς αὐτοὺς διχειῶσαι.

не безъ потъ, но чрезъ голѣмо търпѣние и съ Божия помощъ намъ се даде тази страна като съюзна отъ Бога, на когото благоста прѣмного помага намъ, като съединява раздѣленното подъ единъ яремъ, безъ да наруши границитѣ и наредбитѣ, които сѣ припознавани отъ нашитѣ предшественици²⁾. Заштото ако и сполучихме да станемъ господаре на тази страна (на България), но нейнитѣ правдини съхранихмѣ ненарушени, като ги потвърждаваме съ нашитѣ хрисовули и сигиллии³⁾. Тѣй исто и на сегашний архиепископъ Български потвърждаваме да има енорията си толчова колчова тя бѣше при царъ Петра, и да владѣе и управлява той всичкитѣ Български епископства, сирѣчь не само тѣзи, които сѣ споменѣти въ първата грамота, но и тѣзи, които, позабравене, не сѣ изброихъ тамъ и които въ настоящата грамота обевляваме и излагаме. И тѣмъ сега, както и на всичкитѣ други даруваме клирици и парици, сирѣчь повелѣваме, штото Дристреский (Силистренский) епископъ да има въ градоветѣ на епархията си и въ другитѣ околни градове 40 клирици и 40 парици. Заштото въ времето на царъ Петра тази епархия се украшаваше съ архиепископско достоинство, а послѣ архиепископитѣ се премѣствахъ отъ мѣсто на мѣсто — единъ (премина) въ Триадица (въ Срѣдецъ), други въ Водена и Мъгленъ, а сегашний намѣрваме въ Охрида⁴⁾, заради това потвърждаваме да остане той въ Охрида, а за Дристра да се ржкоположи епископъ. Видинский епископъ⁵⁾ повелѣваме да има въ

2). Οὐ γὰρ ἀναίμωτὶ καὶ πόνοι· χωρὶς καὶ ἰδρώτων, ἀλλὰ διὰ χαρτερίας πολυτελοῦς καὶ συμμαχίας θεϊκῆς ὑπόσπονδον τὴν χώραν ταύτην ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐδωρήσατο, τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ εὐμάλα τρανῶς ἡμῖν ἀρωγούσης, καὶ τὰ διεστώτα εἰς ἓν συναπτούσης, ὑπὸ ζυγὸν ἓνα θεμενος τοὺς ὄρους καὶ τὸν τύπον, τοὺς καλῶς παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν βασιλεύσαντων θεσπισθέντας μηδὲν λεμηνάμενης.

3). Τὰ τοῦτης δίκαια ἀπαράσπαστα διετηρήσαμεν, ἐπικυροῦντες αὐτὰ διὰ χρυσοβούλλων καὶ σιγίλλων ἡμῶν.

4). Ἐπὶ Πέτρῳ γὰρ βασιλεύσαντος ἐν Βουλγαρίᾳ αὕτη (Δρίστρα) μὲν τῷ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ἀξιώματι ἐλαμπρύνετο, μετὰ δὲ τοῦτο ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μεταβαίνοντων τῶν ἀρχιεπισκόπων, τοῦ μὲν εἰς Τριαδίτζαν, τοῦ ἐν τοῖς Βοδηνοῖς καὶ ἐν τοῖς Μογλαῖνοις, εἰδ' ὅτω ἐν τῇ Ἀχρίδῃ τὸν νῆν ἑύρομεν ἀρχιεπίσκοπον...

5) Въ грамотата е напечатано τὸν δὲ ἐπίσκοπον Βοδίνης, но г. Голубчский мисли, че трѣба да се чете Βοδίνη, Βοδίνη, та отъ

градоветъ на епархията си 40 клирици и 40 парици. Заштото тая епархия ми направи голѣма услуга сътова, дѣто ми отвори всичкитѣ си пѣтишта, трѣбаше тя да получи най-голѣмо награждение и да се възвиси най-много. Но за да не стане по-голѣма и по-горна отъ епархията на архиепископътъ, ние ѝ уравнихме клирицитѣ и парицитѣ съ архиепископскитѣ, отъ катo увеличихме числото на послѣднитѣ съ 10 (отъ 70 ги възкачихме на 80). Расский епископъ въ градоветѣ на епархията си повелѣваме да има 15 клирици и 15 парици⁶⁾. Орейский да има въ всичката си епархия 12 клирици и 12 парици.⁷⁾ Черницкий⁸⁾ да има въ всичката си областъ 15 клирици и 15 парици. Химерский да има въ всичката си епархия 12 клирици и 12 парици⁹⁾. Само за Дирахийский митрополитъ повелѣваме да остане на престолътъ си (да е независимъ отъ Българский архиепископъ) и да се доволствува отъ своитѣ си притежания и имуществва, а да не кѣтне Българскитѣ епископства. Тѣзи епископства ние опредѣляваме да има Българский архиепископъ, който ги е ималъ и отъ старо време и комуто тѣ сѣ опредѣлени отъ преж-

това изважда, че трѣба да се разумѣва Видинъ, Бѣдинъ, Бдинъ. глед. стр. 72.

6). Τὸν δὲ ἐπίσκοπον Ράσου. Градътъ Раса се е намиралъ край сегашний Нови-пазаръ на р. Рашка, която се втича въ р. Ибаръ. Во времето на Бориса - Михаила, предѣлитъ на България сѣ достигали близо до тоя градъ, който е билъ най-краенъ Сърбски градъ къмъ Юго-истокъ. Глед. у Шафарика Слав. древ. т. II, кн. 1, стр. 431. Во времето на Симеона и Самуила, както е познато, Сърбия се намиралъ подъ власта на Българското царство, та тогава и Сърбский епископъ, който е сѣдѣлъ въ Раса, поставенъ е билъ подъ власта на Българский патриархъ, подъ когото, види се, и оставалъ догдѣ Св. Сава направи особиа архиепископия Сърбска.

7). Г. Голубинский мисли, че градътъ Орея (Ορεα), отъ който се е наричала Орейската епархия, трѣба да е Ноггеum Margi, по гръцки Ορρέεον, Ορρέα, който се е намиралъ въ сегашно Сърбско Княжество, на р. Морава, край сегашний градъ Кюприя.

8) Τοῦ Τζερνίχου. Градъ Черникъ трѣба да се е намиралъ нѣкъдѣ въ сѣдна или южна Албания.

9). Градъ Химара се намирва въ Епиръ на Адриатический брѣгъ;

дебившиятъ царѣ¹⁰⁾. Заштото ние ништо не измѣняваме отъ това, што е опредѣлено на Българското архиепископство, но ако нѣкои отъ правдинитѣ му сѣ се умалили (затѣмили), ние сега съ настоящата си грамота пакъ ги възобновяваме, каквото да се съхранятъ ненарушени и неизмѣни всичкиѣ правдини, които издревле принадлежатъ на архиепископството¹¹⁾. И нито Диррахийскій митрополитъ, нито пакъ други нѣкои да не си подсвояватъ ништо въ Българскитѣ епископства, но да се доволствуватъ отъ своето си, което имъ е оздравено чрезъ стари опредѣления и за всегда да пребиваватъ при своята си власть неизмѣнно. — Адрианополскій епископъ¹²⁾ повелѣваме да има въ всичката си областъ 15 клирици и 15 парици. Епископътъ (не се знае кой, заштото титултъ му не е написанъ въ преписътъ на Преосв. Порфирий), повелѣваме да има въ всичката си областъ 15 клирици и 15 парици. Вотротскій епископъ¹³⁾ повелѣваме да има въ всичката си епархия 12 клирици и 12 парици. Янинскій епископъ да има въ всичката си епархия 15 клирици и 15 парици. Козилскій епископъ¹⁴⁾ повелѣваме да има въ всичката си епархия 15 клирици и 15 парици. Петрескій епископъ¹⁵⁾ повелѣваме да има въ всичката си областъ 40 клирици и 40 парици. И не само изброенитѣ по име епископи опредѣлява-

10.) Παρὰ τῶν ἀρχαίων τετέλεσται. Тука се подразумѣва царѣ или императори.

11.) Οὐ γὰρ παραχαράττομεν τι ἐκ τῶν πρωτοποθέντων τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Βουλγαρίας, ἀλλ' εἰ καὶ ἡμαυρώθησαν, ἀνιστοροῦμεν καὶ ἀνατιποῦμεν διὰ τοῦ παρόντος σιγίλλιου ἡμῶν, ἀπαράθραυτα τὰ διατηρεῖσθαι καὶ ἀκαинотόμητα πάντα τὰ ἐκ ἀρχαίων ἀνήκοντα τῇ ἀρχιεπισκοπῇ.

12.) Тукъ не се разумѣва Едренската епархия, но Дринополската, която се е намирала въ Епиръ, въ Делвинската областъ. И до сега Аргирокастрската епархия се нарича Дринополска. Гл. у Голуб. стр. 73.

13.) Βοθρώτου. И този градъ се е намиралъ въ Епиръ на Адриатическия брѣгъ, срѣщто островътъ Корфу.

14.) Κοζιλῆς. Козилъ такожде се е намиралъ въ Епиръ, около Химара.

15.) Πέτρου. Градъ Петръ се е намиралъ въ сѣвероисточна Тесалия. На мѣстото му сега се нахѣрва село Петра, на сѣверъ отъ Влахианадо.

ме да има Светѣйший Архиепископъ Българскій, но ако и други нѣкои се намиратъ въ Българскитѣ предѣли, а сме забравили да ги споменемъ, и тѣхъ повелѣваме да обладава той и да ги управлява¹⁶⁾. И всички други градове, които не сж споменати въ настоящитѣ наши грамоти, да обладава сжштий светѣйший архиепископъ и да получава отъ тѣхъ опредѣленнитѣ приходи, такожде и отъ Власитѣ по всячка България и отъ турцитѣ, кои живѣятъ край Вардаръ рѣка и се намиратъ въ Българската областъ¹⁷⁾. Всичкитѣ всеначалници по България и всичкитѣ други чиновници и началници да го (архиепископътъ) почитатъ и уважаватъ, и да слушатъ неговото слово и неговитѣ съвѣти. И да не сж мѣшжатъ¹⁸⁾ нито въ Български мѣнастирь, нито въ църква, нито въ нѣкоя църковна работа. И да не бъргатъ нито нему, нито на подчиненнитѣ му боголюбими епископи, и да не имъ правятъ препятствия, заштото ако нѣкой се улови въ такова нѣшто, той ще да понесе голѣмо наказание отъ царството ни. Поради това и за знаене на нашитѣ приемници ние направихме настоящата грамота, която даваме на светѣйший архиепископъ отъ като ѣъ запечатахме съ оловяниятъ печатъ на царството ни. Мѣсець Май, лѣто 6528 (отъ сотворения мѣра, а отъ Р. Хр. 1020).

III.

Настоящата грамота се даде отъ царството ни на светѣйшата Българска архиепископия за да обладава тя безпрепятственно и слѣднитѣ епископства: Сервийското, Стажското и Веррейското,

16). 'Αλλ' εἰ καὶ λοιπεῖ ἐπελαίρθησαν διὰ λίθην μὴ ἐμμανθεῖσαι καὶ τῶν Βουλγαρικῶν ὅρων ἐντὸς εἰσι, καὶ τοῦτας διακατέχειν καὶ δεσπότην παρακελεύομεθα

17). Καὶ τῶν ἀνα πάσαν Βουλγαρίαν Βλάχων καὶ τῶν περὶ τὸν Βαρδάρειον Τουρκῶν, ὅσοι ἐντὸς Βουλγαρικῶν ὅρων εἰσι. Императоръ Теофилъ (829-842), пресели около 14000 души Турци изъ Мала Азия на Балканскій полуостровъ, дѣто тѣ се заселихж покрай р. Вардаръ. Това сж Вардарскитѣ Турци, за които е тукъ рѣчта.

който такожде се намиратъ въ Българскитѣ предѣли¹⁾). Чрезъ настоящата наша грамота ние присъединяваме и тѣхъ къмъ другитѣ епископства и ги потвърждаваме на Българската архиепископия, като даваме и тѣмъ клирици и парици. На Стажскій епископъ 12 клирици и 12 парици, на Веррейскій 30 клирици и 30 парици, на Сервийскій — както е казано въ първата грамота²⁾). И тѣмъ да не се бъркатъ.

Въпросъ за Българската и Срѣбската Църкви прѣдъ сѣдилиштето на Лионскій съборъ въ 1274 г.

Когато въ 1204 г. Латинцитѣ прѣвзехъ Константинополъ и основахъ въ него Латинска империя на мѣсто Византийската, единъ грѣчки болѣринъ, Тодоръ Ласкарисъ, който водѣше дѣщерята на злополучний Византийскій Императоръ Алексій III, бѣга въ Малка Азия и тамъ събра една малобройна дружина, та съ нейна помощъ си подовои Никея, Брусъ и всичката Витинийска областъ. Тукъ той основа едно малко господарство, което се нарече Никейска империя, заштото въ Никея му бѣше столицата. На това господарство е било речено да стане слѣдъ 50-60 години избавител на Византия отъ Латинското иго и пакъ да привидигне разтурената отъ Латинцитѣ Византийска империя. Това дѣло биде изврѣшено съ една чудна леснина: въ 1261 г., когато въ Никея царуваше Михаилъ Палеологъ, единъ неговъ полководецъ Алексій Стратегопулъ нападна Константинополъ съ една чета, която сж съставляли около 1,000 войници¹⁾). Латинскій императоръ Балдуинъ II.

1). Сервийското, както видѣхме, се спомѣнува и въ 1-та грамота. Стажското (Στάζων) се е намѣрвало въ Тесалия; на мѣстото на епархиалний градъ сега се намѣрва село *Стагосъ*, мѣжду градовцитѣ Клиново и Калабакъ. Веррейското е въ южна Македония.

2). Тамъ е казано, че му се даватъ 30 клирици и 30 парици.

1) Западнитѣ писатели разказватъ, че Стратегопулъ нападнахъ съ много голѣма войска. Гл. Du Cange: Histoire des Constantin sous les Emper. François I. v. c. 2. Но съвременний грѣчки историкъ Акрополита (с. 85) говори, чи той ималъ съ себе си токо 800 юнаци.

не може да отбрани столицата си отъ тая малка сила и биде принуденъ да бѣга прѣзъ море, въ Италия. На 25 Юлия Стратегонуплъ влѣзе въ градътъ и го прѣвзе, а на 15 Августъ дойде и Михаилъ Палеологъ изъ Никея, сѣднѣ на Константиновътъ тронъ и провозгласи Византийската империя обновена. Този фактъ твърдѣ ясно показва, до колко е била испаднѣла по това време Латинската империя, която при основанието си бѣше толкова силна, дѣто имаше надѣжда да утвърди властта си за много време надъ цѣлий Балкански полуостровъ. — Нашитѣ царе Иоанъ I. и Иоанъ II. Асѣнъ сѣм, които оштетиха тази надѣжда на Латинцитѣ и приготвиха нагубата на империята имъ. Но тѣзи чутни царе нѣмахъ достойни наследници, които да можѣхъ да ожънѣтъ плодетѣ отъ славнитѣ тѣхни подвизи, — тѣзи плоде прѣпаднѣхъ въ рѣцѣ на Никейското господарство, което на Българетѣ има да благодари и за това, че може да уцѣлѣе отъ Латинското иго. — Пръвий Никейски господаръ Теодоръ Ласкарисъ (1204-1222) съ помошта на Български царъ Иоанъ може да запази новооснованото си царство отъ Латинцитѣ и да тури подъ власта си половината отъ Малка-Азия²⁾. Неговѣтъ наследникъ Иоанъ Дука Ватаци (1222-1254), както е познато³⁾, въ 1234 г. ожени 11-то-годишния си синъ и наследникъ Тодоръ за 10-годишната дъщеря на Иоанна Асѣна, Елена. При това той се постара, та вселенскиятъ патриархъ, който прѣбиваваше тогава въ Никея, заедно съ другитѣ источни Иерарси припознахъ Българската патриаршия въ Търново, която бѣше основана оште прѣди 30 години. Съ тѣзи дѣла Иоанъ Ватаци искаше да се приближи по-вече при могушественний Български царъ и да оздрави съюзътъ си съ него. Отъ тоя съюзъ той извлече голѣма полза за своята държава: ослобонъ на Българска помошь, той удари на Латинцитѣ въ Малка-Азия и съвсѣмъ имъ разсипа тамошнитѣ владѣния, които тури подъ своя власть. Освѣнъ това, той завладѣ и на Балкански по-

2) *G. de Villehardouin*: Hist. de la conquête de Constantin. ch. 240 и писмото на Генриха, което привожда Бюшонъ въ *Recherches et mater.* p. 2. pag. 212.

3) Исторически Прѣгледъ на Б. црква 86-88.

луостровъ нѣколко области, чрезъ което нѣшто Никейската империя стигна до голѣма сила. Но въ политическитѣ работи лесно се мѣнява дружба и приятелство, скоро се забравятъ услуги и одлужения. Особно малко е почитала такива нравствени връзки гръцката политика, която не се е свенявала да си играе съ още по-свештени нѣшта. Въ 1241 г. умрѣ Иоанъ Асѣнъ, като остави широката си държава, която отъ югъ се простираше до Едрене и до Солунъ, на малолѣтнитѣ си синове Каломану (1241-1245) и Михаилу Асѣню (1245-1258). На скоро слѣдъ смъртта на старий царь, на Българското царство нападнахъ татарски орди, та го оплѣнихъ много злѣ, — вдигнахъ се и вътрешни размирици, отъ които още по-вече умаломощя разнебитената отъ татарскій плѣнъ Българска земя. Ватаци побърза да извлече полза отъ тѣзи злочестини на Българското царство и безъ голѣмъ трудъ му отне всичкитѣ Тракийски и Македонски владѣния. Слѣдъ Ватациевата смъртъ царь Михаилъ се опита да си възвърне отнетитѣ области и за това нѣшто той цѣли три години воюва съ новий Никейскій императоръ Тодоръ Ласкарисъ II, мжжътъ на Елена Асѣновна, но трудътъ му и жертвитѣ, които той направи въ тази война, останяхъ все. За тази несполука нѣколко Български болѣри се вдигнахъ противъ него и го убихъ (въ 1258 г.). — Не оста правъ наслѣдникъ, отъ мжжеко колѣно за да наслѣдова Българското царство, и за Асѣновтъ прѣстолъ се повдигна вътрешна борба въ България, която се продължава цѣла година, дегде най-послѣ не сѣднѣ на него единъ болѣринъ Константинъ Тѣхъ, за когото се казва, че билъ на голѣмъ почетъ между болѣритѣ и ималъ голѣма обичъ между народътъ. Штомъ се воцари, Константинъ (1259-1278) побърза да се сприятели съ Никейскій императоръ Тодоръ и се ожени за дъщеря му Ирина. Пакъ свадба и пакъ сродяване между тѣзи двѣ държави, но каква голѣма разлика между сегашнитѣ имъ отношения и отношенията имъ въ 1234, когато този истий Тодоръ, който сега даваше дъщеря си на Българскій царь, самъ се женеше за дъщерята на Иоана Асѣния! Тогава Никейскій императоръ трѣсѣше да се сприятели съ Българетѣ и имаше се за много честитъ, че сполучилъ да ожени синъ си за българска царска дъщеря, а сега напротивъ Българскій

царь гледа като на голѣма честь, че взема дъщерята на Никейский императоръ. — Това ново приятелство между тѣзи държави трая твърдѣ малко време. Оште въ сжштата 1259 г. Тодоръ Ласкарисъ умрѣ, като остави за наследникъ на империята малолѣтний си синъ Иоаннъ. Поради малолѣтството на послѣдний за управителъ биде назначенъ Михаилъ Палеологъ, но той се провъзгласи за императоръ, като отне това достоинство отъ младий Иоаннъ, когото, за да не би нѣкога да се вдига и да поиска баштиний си прѣстолъ отъ узурпаторътъ, той ослѣпи и го затвори въ тъмница. Този случай развали токо штомъ заврзаний миръ: отъ една страна младата българска царица Ирина е побуждала мажъ си да се засѣпни за злочестий ѝ братъ Иоаннъ⁴⁾, та да го освободи отъ неволята и да му помогне да си отнеме прѣстолътъ отъ Палеолога⁵⁾, а отъ друга и самъ Константинъ е мислилъ, че властолюбивий и безчеловѣченъ постѣпкъ на узурпаторътъ ще да направи размирици въ Никейската империя и се е надалъ, че въ тѣзи размирици той лесно ще да може да си възвърне отъ нея прѣвземениѣ имъ Български области. Такива бѣхъ отношенията на Българското цар-

4) Ирина и Иоанъ бѣхъ родени отъ Елена Асѣновна, за която, както казахме, Тодоръ Ласкарисъ се ожени, когато тя бѣше на 10-тогодишна възраст. — Иоанъ послѣ сполучи да побѣгне отъ тъмницата, въ която бѣше го затворилъ Палеологъ, и да трѣси прибѣжище въ Италия при Неаполитанский кралъ, при когото той се еви въ 1269 г. Това го свидѣтелствова единъ документъ, който се намира въ Неаполитанский архивъ и отъ който ние сме свалили единъ прѣписъ. Ние мислимъ, че съ дохожданѣто на Иоанна въ Неаполь трѣбва да е свързано началото на сношенията между Българското царство и Карла Анжуйскаго, за които ще ни бѣдѣ речта по доле.

5) Пахимиръ разказва, че Палеологъ оште въ 1261 г. говорелъ: *Constantinum principem, assidue in nos stimulatam ardentissimis instigationibus Irenes conjugis, nobis perinfensae, minari audimus irruptionem in terras nostras per Thraciam.* У Стрит. III, 754. Сравни и слѣднѣтъ думи на Н. Григора: *Quae (Мария) cum fratris Ioannis excaecationem audivisset, maritum ad illius facinoris ultionem sollicitare atque impellere non desistebat. ibid. 755, 756.*

ство къмъ Никейскій императоръ, когато послѣдний тъй изненадѣйно прѣвзе отъ Латинцитѣ Константинополъ, пренесе си тамъ столицата и провъзгласи Византийската империя обновена. — Не забавно слѣдъ това събитие Българетѣ сж обевиле на Палеолога война, която изпърво не е била талкова страшна за него, но изпослѣ му станж твърдѣ опасна, и той бѣше принужденъ да иска миръ. Около 1270 г. умрѣ царица Ирина, която бѣше най вѣрлий врагъ Палеологовъ при Българскій дворъ. Палеологъ прати тогава при овдовѣлий Константинъ Тѣхъ посланници, чрезъ които му предложи да му даде за жена сестрината си дъштера Мария и да му отстъпи нѣколко отъ Тракийскитѣ области, между които и крайморскитѣ градове Анхиагъ и Месемврия. Константинъ пристагъ на тѣзи условия и мирътъ се направи. Мария биде изпратена въ България съ голѣма честь, но като дойде работата до отстъпване на уреченитѣ области, Палеологъ по разни причини провлачаше да изпълни това условие и когато Константинъ енергически поиска да му се даджъ тѣзи области, клятвенпрѣстжний императоръ повдигна срѣшто него Татарскій ханъ Ногая. Поради това прѣдната вражда на Българетѣ срѣшто Палеолога се е разнапила оште по-вече. Сама Мария, новата Българска царица, за която Палеологъ се надаше, че ште да държи негова страна при Българскій дворъ, много е возненавидѣла вѣроломний си уйка, съ когото мжжъ ѝ е трѣсилъ случай пакъ да захване война и да му отмъсти⁶⁾.

Сръбия, и тя е била враждебна Палеологу. Тамъ царуваше тогава Степанъ Урошъ Велики (1240-1272), който водѣше Елена, дъштерята на послѣдний Латински императоръ Балдуинъ. Елена бѣше много честолюбива жена и тя игра доста голѣма рола въ сръбскитѣ дѣла. Та отъ само себе се разбира, че тя не е глѣдала хладнокрѣвно злополучието на отца си, комуто Палеологъ отне тронътъ, и до колко е могла, старала се е да въоружи мжжъ си Уроша про-

6) *Conventiones Constantini, et illa foedera, nuptiali ut-cunque necessitudine firmata, iam confundebantur, Maria virum in hostile adversus Romanos odium movente...* Стрит. III, 762.

тивъ виновникътъ на злополучието Балдуиново. Както и да е, но ние гледаме, че оште въ 1262 г. Сръбскій кралъ е ималъ съ Палеолога война, която е траяла твърдъ много време⁷⁾. Около 1271 г. Палеологъ се е опитвалъ да се сприятели съ Уроша и за това нѣшто прѣдлагалъ е дъщеря си Анна за жена на по-младий му синъ Милутинъ, но тази свадба не можи да стане⁸⁾ и враждата на Сръбитъ не се прѣмахна.

Съ разтурянето на Латинската империя, Палеологъ си доби и други врагове. Послѣдний Латински императоръ Балдуинъ II, като бѣга изъ Константинополъ отиде въ западна Европа за да трѣси помощъ, съ която да може да се върне пакъ на тронътъ си. Съ тази цѣль той обиде Франция, Испания, Италия и сполучи най-послѣ, чрезъ спомагането на папа Климента IV, да склони на своя страна силний на онова време Неаполитански кралъ Карлъ I Анжуйски. Въ 1267 г., на 27 Май, Балдуинъ заврѣза съ Карла договоръ: Карлъ се обрече да иде противъ Палеолога за да го изгони отъ Константинополъ и пакъ да въздигне Латинската империя, а Балдуинъ се обврѣза да награди Карла за тая услуга съ третата часть отъ земитъ, които имъ се удаде да завладѣятъ на Балканскій полуостровъ. Слѣдъ това Карлъ захванъ да се готви за тази война, за която събираше голѣми сили и много съюзници. Около онова време ние гледаме, че и Българетъ и Сръбетъ сж имали сношения съ Карла, и по всичко се види, че тѣзи сношения сж ставали не за друга нѣкоя цѣль, но за съюзъ противъ Палеолога. За тѣзи сношения свидѣтелствова единъ документъ въ Анжуйскитъ регистри, които се намиратъ въ Главний Неаполитански архивъ. Отъ този документъ, който е писанъ на 12 Септември 1271 г., научаваме се, че по онова време Карлъ съ нетърпѣние е очеквалъ да му пристигнатъ посланници отъ Ахация, Сръбия, България и Албания и е распратилъ повелѣние на Апулийскій портуланъ (началникъ на пристанищата) и на секретаритъ си въ Принципатъ Беневентъ, Калабрия и Сицилия да посрѣшнатъ реченитъ посланници и да имъ да-

7) За тази война споменува Пахимиръ, Гл. у Стр. II, 195. —

8) Стрит. II, 195-200 —

ватъ беззабавно всичко што имъ е нужно за пжть⁹⁾.

Лошо е било положението на Палеолога, като той е билъ заобиколенъ съ толкова врагове; какви срѣдства той избра за да излѣзе отъ това положение? Познато е, какви сили и каква властъ имаше на онова време Римский папа между Европейскитѣ владѣтели уобшто; на Карла Анжуйскаго той, освѣнъ това, ималъ е и особно влияние, защото нему имаше да благодари Карлъ за това, дѣто станѣ Неаполитански кралъ. Това като знаеше, Палеологъ се обърналъ къмъ папата, та заврѣза съ него прѣговори за съединяване на источната православна църква съ западната, като му даваше на-

9) Намираме за добро да обнародваме тукъ този документъ: *Scriptum est eidem (magistro portulano Apulie).*

Fidelitati tue et c. precipimus quatenus si processum temporis aliquos ambassatores seu nuncios de partibus Achaye, Servie, Bulgarie, Albanie aut de Imperio vel de Regno de Sagarach (Zagora), deferentes aliquas litteras seu ambassarias a dominis ipsarum partium vel regnorum ad portus vel maritimas jurisdictionis tue declinare contingat, eis, nullum aliud super hoc mandatum nostrum expectans, expensas, equitaturas et securum conductum pro ipsis et eorum familiis usque ad nostram presentiam sine difficultate aliqua exhibere procures. Recepturus etc. Datum Malfie XII Septembris anno Domini etc.

Item similes facte sunt secreto principatus et terre beneventane.

Item similes facte sunt secreto Sicilie

Item similes facte sunt secreto Calabrie. — XV indicationis 1271.

Registri Angiovinii, 1272. a. fol 1. № 13.

Подъ думитѣ *Imp. vel Reg. de Sagarach (Zagora)* се разумѣва Българското царство. Въ други два документи, които се намиратъ въ същия архивъ, Българский царь се нарича *Imperat. Aragoras, lempereor des Agorax*. Такожде и въ търговския трактатъ на Иоанна Александра съ Венеция първий е названъ: *Imperatore Alessandro del Zagora*. Гл. Период. Списание I, 43 — Загора е наречена България и въ кореспонденцията на Иоаннъ I съ Иннокентий III, а такожде и у нѣколко западни срѣдне-вѣкови писатели. Тѣй нарича крайдунавска България и единъ български писателъ отъ минѣлия вѣкъ. Гл. Период. Сп. IV, 20. —

дѣжда да направи при това съединяване голѣми отстъпки въ полза на Римската църква¹⁰⁾. Съ този начинъ слѣдъ много и дълго провѣляване на тѣзи прѣговори той сполучи да спечели благоволенieto на папата; но за това той трѣбваше да пожъртвова православната вѣра и да подчини источната църква на папскій прѣстолъ. За формално извършване на това дѣло папа Григорій X. свика въ 1274 г. соборъ въ Лионъ, дѣто се стекохъ до 500 католически епископи. Тамъ додохъ и прѣдставители отъ страна на Палеолога и на вселенската църква, около 40 души на брой, между които сж били и Вселенскій патриархъ Германъ и логофетътъ императорски Георги Агрополита. Тѣ донесохъ писменно Исповѣданіе вѣры, спроти учението на Римската църква, подъ което се бѣхъ подписали самъ императорътъ, синъ му Андроникъ, 35 митрополити и много други духовни лица. Освѣнъ този документъ, тѣ дадохъ на папата прѣдъ цѣлий съборъ и торжественна клетва отъ името на императорътъ и на всичкото гръцко духовенство, че се отричатъ отъ схизмата и се присъединяватъ къмъ римската църква, като приематъ и учението ѝ.¹¹⁾

Съ продаването на православната вѣра Палеологъ прѣвари опасността, която му се готвѣше отъ страна на силний Неаполи-

10) Това дѣло Палеологово доста подробно е описано отъ тогавашний византийски историкъ Пахимиръ, който е живѣлъ между 1242 и 1310 г., въ 5-та и 6-та книга на исторіята му. Любопитно е такожде гръцкото сказание за този прѣдмѣтъ, което намираме въ една гръцка поема (ἡ ἔλθσις τῆς Κωνσταντινουπ.) издадена отъ Бюшона въ неговитѣ *Rescherches historiques*. 1-er époque t. II, 1845-р. 335-367. Любопитни документи за сношенията на Палеолога се намиратъ въ Неаполитанскій архивъ, отъ които нѣкои е издалъ *Del - Giudice* въ *Codice diplomatico di Carlo I e II d'Angio* vol. I, Napoli 1863-4.

11) Дѣянията на този съборъ сж загубени, учували сж се токо нѣколко изводи отъ тѣхъ и съврѣмenni разкази, които сж събрани отъ Полякътъ Бзовски (Bzovius), (продължателятъ на Барониевитѣ лѣтописи), който е живѣлъ между 1567-1637, и отъ Испанскій историкъ Zurrita 1512-1581. Отъ този послѣдний е взелъ своитѣ извѣстия за този съборъ Канечалатро и ги е помѣстилъ въ книгата си: *Storia del regno di Napoli*, 1840 p. 350-354, отъ която ние почерпваме тукъ тѣзи извѣстия. —

тански кралъ, и другитѣ Латинци, зашото напата нѣмаше вече да имъ допусне да захвататъ война съ новопросвѣщенный синъ на Римската църква. Но чрезъ това богохулно дѣло Византийскій императоръ е ималъ на умъ да извлече и друга оште полза, да постигне и друга цѣль, която е закачала другитѣ негови врагове, именно Българетѣ и Сръбитѣ. Штомъ извършихъ тържественното си подчинение на Римската църква Византийскитѣ прѣдставители на Лионскій съборъ отъ името на императорътъ си отворихъ тукъ, на съборътъ, въпросъ за растуриянето на Българската патриаршия въ Търново и на Сръбското архиепископство.—

Този въпросъ бѣше повдигналъ Палеологъ оште нѣколко години прѣди свикването на Лионскій съборъ. Оште презъ Августъ на 1272 г. ние гледаме, че той дава на Охридскій Архиепископъ една грамота¹²⁾, въ която като привожда колко и какви епархии е имала Охридската църква подъ своя власть около 1020 г. подбужда реченний архиепископъ да си прибере всички тѣзи епархии, та пакъ да ги тури подъ власта си, каквото Охридското архиепископство да заемне пакъ онова положение, което то е заемало въ 1020 г. — Въ тази грамота Палеологъ не казва право, че желае растуриянето на Търновската и Сръбска църкви, но това се разумѣва само по себе отъ съдържанието на грамотата му. Въ 1020 г. нѣмаше ни Търновска патриаршия, ни Сръбско архиепископство, и епархиитѣ както на едната, тъй и на другото тогава се намирахъ подъ власта на Охридското Архиепископство. Сега Палеологъ, като е искалъ да постави послѣдното въ такова исто положение, въ каквото то се е намирало въ 1020 г. и като е залягалъ да си възвърне то всичкитѣ тогавашни епархии, не остая никакво съмнѣние, че той явно е посягалъ на независимостта на Търновската и Сръбската църкви.

Беззаконно и светотатствено бѣше това стрѣмление на Палеолога, зашото ако и на истина едно време Търновската и Сръбска църкви да принадлежѣхъ на Охридското архиепископство, но изпос-

12). Това е оная грамота, въ която сѣ помѣстени обнародованитѣ по-горѣ три грамоти отъ Василия II. Гл. тамъ прѣдисловieto ни. —

лѣ по твърдѣ естествени причини, за които не е нужно да се разиностраняваме тукъ, тѣ се отдѣлихъ отъ него и станяхъ самостоятелни църкви. И тѣхъ ги припознахъ за такива Вселенский патриархъ и всичкитѣ источни иерарси.—

Търновската патриаршия, както рекохме по-горѣ, биде припозната въ 1234 г. съ единъ най тържественъ и канонически начинъ. За това пѣшто вселенский патриархъ свиква многоброенъ съборъ въ Лампсакъ и тамъ съ съгласието на другитѣ патриарси — Иерусалимский, Антиохийский и Александрийский тържественно провозгласи хъ Търновската патриаршия, слѣдъ което вселенский патриархъ заедно съ всичкитѣ отци на съборътъ составихъ грамота, която “въ сигили печатлѣвше, выдахъ благочестивому царю и патриарху новосвященному тогда Іоакиму въ вѣчное поминаніе неотемлено.”¹³⁾—

Малко пѣшто погрѣди, около 1220 се основа и Сръбското архиепископство. За тази работа св. Савва ходи въ Никея, дѣто, както казахме, пребиваваше тогава Вселенский патриархъ, и издѣйствува да се даде и на Сръбската земя да си има своя независима църква. Патриархътъ съ голѣмо торжество постави св. Савва за пръвъ сръбски архиепископъ и даде му грамота, съ която дарова на сръбското архиепископство право за нагрѣдъ само да си избира и поставява архиепископътъ и да бѣде самостоятелно.¹⁴⁾

Оттукъ се види колко беззаконно е било стрѣмленіето на Палеолога да унищожи самостоятелността на тѣзи тѣй канонически учрѣдени църкви и пакъ да ги тури подъ власта на Охридското архиепископство, отъ което тѣ зависѣхъ едно време. Много беззаконна, светотатствена работа, но отъ нея Палеологъ се е надалъ

13). Гл. Историческ. Прѣгледъ на Българската църква, стр. 86, 87 и 88. дѣто е приведено не само Българското сказаніе за това, но и свидѣтелствата на Византийскитѣ писатели : Акрополита, Никифора Григора и Ефрема. Тамъ ние сме направили грѣшка, като наричаме Григора очевидецъ на това произшествіе, защото той е живѣлъ въ 14-тии вѣкъ. На и за Акрополита тамъ е било по добръ да се рече, че е билъ не очевидецъ, както сме рекли, но съвременникъ.

14) Голубинскаго Краткій очеркъ исторіи православныхъ церквей стр. 452.

да извлече голѣмъ политически интересъ, а за тагѣвъ интересъ той не се посвени и православната црѣква да продаде, и колко ли да уважава каноническитѣ нейни учрѣждения. Охрида се намѣрваше тогава подъ власта на Византийската империя, и архиепископътъ ѝ, макаръ и да се избираше и поставляваше отъ своитѣ епископи, но потвърждението си е получвалъ отъ Византийский императоръ и билъ неговъ подданикъ и слуга¹⁵⁾. При тѣзи условия Охридската црѣква, която бѣше наслѣдница на старата Българска Прѣславска патриаршия и която все продължаваше да се титулосва съ Българско име, бѣше се съвсѣмъ потърчила и проникнала съ интереситѣ на Византийската империя. Оттукъ се разбира, какво нѣщо е гонилъ да постигне Палеологъ чрезъ подчинение Търновската и Сръбска црѣкви на Охридский архиепископъ. Чрезъ това нѣщо той би убилъ самостоятелния духовенъ животъ на Българското и Сръбско царство и духовно би подчинилъ тѣзи враждебни царства на Византия. Тогава, какво широко поле би се отворило нему за политически интриги!

Съ грамотата, която Палеологъ издаде въ 1272 г. не е можала да се достигне неговата цѣль, защото тази грамота не можаше да уплати царѣтъ Български и Сръбски кралъ и да ги накара да пожъртвovatъ на върлий си политически врагъ духовнитѣ интереси на държавитѣ си. Но Палеологъ не е нито очаквалъ, че само съ тази грамота ще да се свърши работата. Чрезъ издаването на този документъ той само е пристѣпилъ къмъ тази работа, искалъ е само да повдигне въпросъ за растуряне на Българската и сръбската црѣкви, въпросъ, рѣшението на който той се е надалъ да извърши съ други начинъ, именно съ помонита на папата, комуто въ времето кога се издаде речената грамота той бѣше вече продалъ црѣквата, макаръ тази продажба да не бѣше оште обявена тържественно, косто станъ токо на Лионский съборъ. Тукъ на този съборъ Палеологъ намбри за най-благовременно да предложитъ рѣшението и на този въпросъ.

15) Историч. Прѣгледъ на Б. црѣква 125-129.

Нека да чуемъ сега, съ какво доказателство и съ какви думи неговитѣ прѣдставители сѣ склонявали съборътъ и панаата къмъ това нѣшто. ¹⁶⁾.

„Сръбия и България (Serbia e Terra Zaora, Zagora, Zagoria) казали тѣ, сѣ се сдобили съ автокефални църкви безъ съгласието на Римскій първосвещеникъ. Това е станъло слѣдъ прѣвземанъето на Константинополъ отъ Латинцитѣ : Българетѣ и Сръбитѣ (Bulgari e Serviani) се сдружихъ тогава съ Гръцитѣ за да гонятъ Латинцитѣ. За тази цѣль тѣзи народи се сдружихъ, правихъ и свадби помежду си и съ това заедно се сговорихъ да направятъ въ Сръбия автокефално архиепископство, а въ България — патриаршия. Това, казвали тѣ по-нататѣкъ, е направено противъ канонитѣ и обичаитѣ на църквата, заштото безъ волята на римскій прѣстолъ не може да се поставява нито патриархъ, нито пакъ друго нѣкое църковно достоинство да се дава.“

16) Заштото тѣзи извѣстия, до колкото знаемъ, сѣ оставали до сега неизвѣстни за историцитѣ на Българската и Сръбската църква, ние намѣрваме за добро да ги приведемъ тукъ тѣй, както сѣ написали въ реченитѣ книги на Неаполитанскій историкъ Francesco Capocelatro. Гл. по-горе, белж. 11.

Si propose parimente della parte dell' Imperador Michele che si riducesse nel primo stato la diocesi della Servia e della Terra Zaora, che senza l'autorita del Sommo Pontefice, dopo che fu occupata per li Latini la Citta di Costantinopoli, stando in grandissima confusione quell Impero, per concorrere i Bulgari, e i Serviani congiuntamente cò Greci, per iscacciarne i Latini, per la qual cosa si mischiarono fra loro quelle nazioni ; ed essendo fra essi comuni i matrimoni, e quasi una medesima gente, eressero la Servia in Metropoli, e la Terra Zaora in Patriarcato contro i canoni, e costumi della Chiesa, non potendosi senza volonta della sede apostolica né crear Patriarca, né conferire alcuna dignita ecclesiastica.

И тѣзи думи ги сѣ казвали прѣдставителитѣ на Византийскій императоръ и на Византийското духовенство. Ние не мислимъ, че тѣ, а тѣй исто и Палеологъ, който, види се, имъ е паричалъ така да говорѣтъ, сѣ е били проникнали до толкова съ римското вѣроучение, та чистосърдечно сѣ вѣрвали, че наистина безъ папска воля нито патриархъ, нито архиепископъ не може да се направи, а на да ли нтемъ се излъга, ако кажемъ, че тѣ сѣ говорили тѣй, та по-лесно да го повдигнатъ срѣшнѣто Българетѣ и Срѣбитѣ и по-лесно да го склонятъ къмъ Палеологовѣтъ планъ срѣшнѣто тѣхъ. По-нататкъ реченитѣ посланици казвали:

„Знае се, че императоръ Юстинианъ за да възвеси градътъ Охрида, който е билъ негово отечесто, нарекълъ го е по своето име Юстиниана, чрезъ което този градъ е станалъ славенъ и най-главенъ между Иллирийскитѣ градове. При това той оште измоли отъ папа Вигилия да направи въ тоя градъ митрополия, подъ която бидохъ подчинени България и Сърбия, въ които въ старо време сѣ се намирали Дакія Срѣдиземна и Прибрѣжна, Дардания, Горна Мизия и Паннония.¹⁷⁾ — Охрида не е Юстиниана и Охридското архиепископство не е било Юстинианското; това нѣшто добръ е можилъ да знае Палеологъ, защото въ грамотитѣ на Императора Василия II, които той извади отъ архивитѣ, та ги вмѣсти въ своята грамота отъ 1272, доста ясно е показано, че Охридското архиепископство е продължение на старата Българска Прѣславска и Дръстърска патриаршия, но той или не е внималъ добръ въ тѣзи документи, или пакъ

17) Essendo notorio che l' Imperador Giustiniano, per nobilitare ed onorare la citta di Aculain (sic), ch' era sua patria, la chiamo del suo nome Giustiniana, molto famosa e principale per tal cagione fra tutte le citta dell' Illyrieo; ed ottenne da papa Virgilio (sic) che facesse la Chiesa di essa Metropolitana e le furono concesse per diocesi la Servia e la terra di Zaora [Zagora], ch' erano anticamente la Dacia Mediterranea e Ripense, Dardania, Misia Superiore e Pannonia. — *Capecelatro* ibid.

(което е по-вѣрно), заштито по му е изнасяло прѣдпочетъ е да жазва, че Охридското архиепископство било основано отъ Юстиниана съ благословението и съгласието на папата.

Слѣдъ това изложение посланицитѣ Палеологови просили папата за да спомогне да се възврѣнѣтъ тѣзи земи на Охридското архиепископство, каквото то да стане пакъ, каквото било на времето¹⁸⁾, съ други думи, просили сж да се разтурѣтъ Търновската патриаршия и Сръбското архиепископство и епархиитѣ имъ да се дадѣтъ на Охридскій архиепископъ, който тогава такожде бѣше се подчинилъ на Римскій прѣстолъ. — А какъ помагаше въ онова време папата за да се изврѣшватъ такива работи? Това е познато. Той първо даваше повелѣние да му се изпълни волята, и ако срѣщаше съпротивление, той заплашваше непокорнитѣ съ кръстоносна война, та и не само заплашваше, но имаше възможность и да повдигне такава война. Та Палеологъ не е злѣ прѣсмѣтналъ, като е избралъ такъвъ пътъ за да строши враждебнитѣ му господарства — Българското и Сръбското.

Не се знае, што е отговорилъ папата на това прѣдложение, но нѣма съмнѣние, че той е взелъ во внимание думитѣ на Палеологовитѣ посланици. Та и какъ да ги не вземе, когато му сж казвали, че презъ подчинение Търновската и Сръбска църква на Охридската, която, както казахме, заедно съ Константинополската се бѣше прѣдала на папата, стадото на римскій първосвещенникъ е шѣло да се умножи съ още двѣ царства! Но каквото и да е било, ние знаеме, че не сж се били взели тогава на частъ сериозни мѣрки за беззабавно рѣшене на този въпросъ, то, види се, е било оставено за послѣ, отъ като се добръ оздрави папската власть въ Константинополската църква. Това нѣшто за сега е поглѣтало всичкото внимание на папата. — Беззабавно слѣдъ растуриѣнето на съборътъ той испрати въ Византия нунции за да прочетѣтъ на грѣцитѣ разрѣшена молитва отъ схизмата (отъ православната вѣра), да

18) Nella qual cosa mostrò Paleologo desiderar riforma, e rimedio della Sede apostolica, acciochè ritornasse nel primo stato, com' era in tempo di Giustiniano. Id. ibid.

введатъ по църквитѣ имъ римскій символъ на вѣрата и пр.¹⁹⁾. Но тугѣ тѣ скоро се увѣрихъ, че работата не била такава, каквато ѝхъ прѣдставлявахъ Палеологъ и по-вечето отъ високото византийско духовенство. Тѣзи послѣднитѣ казвахъ, чрезъ посланниците си и чрезъ писмата си, че народътъ е склоненъ и приготвенъ да се отрече отъ схизмата и да се затече въ обятията на Римската църква, а пакъ този народъ срѣшнѣ папскитѣ нунции като нѣкоя чума, проглинаше Унията и не даваше ни за рѣчь да му се мѣнува въ нѣшто вѣрата. Да се повърне назадъ, бѣше страшно за Палеолога: страшна кръстоносна война би се повдигнѣла тогава срѣшъ него. И той се взе за най-енергически мѣрки, та силомъ да прокара нечестивото си дѣло: тъмници, заточение, биење и всѣкакви мъчки бѣхъ турени въ дѣйствие противъ гражданитѣ, които имахъ благородна дързостъ да се изказватъ явно противъ Унията, а за честь на Византийскитѣ граждание числото на такива честни хора между тѣхъ бѣ голѣмо, толкова голѣмо, гдѣто не можѣше да имъ се сподвие, макаръ императорътъ и да се мѣчѣше съ голѣма енергия да постигне тази цѣль. Въ Римъ взехъ най-послѣ да мислятъ, че Палеологъ дѣйствува не искренно, та за това работата не отива на прѣдъ. Това подозрѣние си нѣмаше мѣстото, защото Палеологъ доказа искренноста на своитѣ дѣйствия съ много явни фактове: той даже роднинитѣ си, които се противлявахъ на Унията, затваряше по тъмници, мѣчѣше, а двоица императорски синове и ослѣпи за такова съпротивление.—Въ 1281 на папскій прѣстолъ стѣхъ Мартинъ IV, който много се е водилъ по думата на Неаполитанскій кралъ Карлъ I, а пакъ този послѣдний, както знаемъ, имаше желание да иде въ походъ срѣшъ Палеолога, и така по причина на Унията прѣжнитѣ папи го въздържахъ отъ това прѣдприятие. Той сега се възползува отъ влиянието си на новий папа, та го увѣри, че Палеологовата работа не е чиста и искренна, и чрезъ това го уговори да прѣкъсне сношенията си съ него та оште и да го афоре-

19) Gibbon, History of the decline and fall of the R. empire, chap. LXII.

са. Това нѣшто биде извършено въ 1281 г. Унията падна, Карлу се развързахъ рѣдѣтъ та той пакъ захванъ да се готви къмъ походътъ, който бѣше замисленъ още прѣди 15 години.

Рекохме по-горе, че въпросътъ за разтурянето на Българската и Сръбска църкви бѣше оставенъ да се рѣши послѣ, отъ какъ папата си укрѣпише добръ власта въ Константинополъ и въ Византийската църква, но заштото послѣдното не може да стане, то и до този въпросъ не дойде редъ, и той заглухна: Палеологъ нищо не придоби отъ повдигането на този въпросъ, а само си очерни името прѣдъ историята съ още една беззаконна и нечестива работа.— Заглухна този въпросъ, заштото Унията въ Константинополъ не се удаде. Но тя можѣше и да се удаде, и тогава, като си утвърдише папата власта надъ Константинополската и Охридска църкви, той не би оставилъ на мира Търновската и Сръбската. По този ли планъ, който Палеологъ бѣше измислилъ, или пакъ по другъ нѣкой начинъ тѣзи църкви лесно сж шѣли да загинѣтъ. Това сж добръ проумѣвали Българетѣ и отъ рано сж взѣли мѣрки за да прѣдварѣтъ тази опасностъ; тѣ сж положили голѣмо старание за да не се утвърди Унията въ Константинополъ. Въ онѣзи тепшки за византийскитѣ граждане години, когито вѣроотстъпний имъ императоръ съ насилие и съ разни мѣки ги караше да оставятъ православната си вѣра, мнозина отъ тѣхъ за да избѣгнѣтъ отъ това насилие бѣгали сж въ България, гдѣто сж намирали добро прибѣжиште, гостеприимство и утѣшение. Но освенъ това, българскій Дворъ е влѣзълъ въ тайни сношения съ поборницитѣ на православието въ Византия, между които е играла голѣма рола Евлогия сестрата Палеологова и майката на българската царица Мария, и е поддържалъ тѣхната ревностъ съ съчувствието си. Пахимиръ разказва, че между българскій Дворъ и Палеологовитѣ противници въ Константинополъ често сж ходили куриери²⁰⁾, и сж доносили отъ

20) Cursitabant... inter matrem (Евлогия) fiamque (и Мария) nundinandis in causam Schismatis muliebribus suffragiis intenti monachi non pauci.

У Стрит. III, 762

Палеологовата столица извѣстия за вървежътъ на тамошнитѣ работи, а отъ България ободрение и надѣжда за помощъ за прѣмахване въроотстъпниин императоръ. Това ободрение и тая надѣжда не сж давани токо съ дума, и токо за утѣшение на утѣсенитѣ поборници на православието,— България наистина е правила приготвления за война, за успѣшния вървежъ на която е трѣсила да найде съюзници. Има извѣстие, че тя е праштала тогава посланници да завържатъ съюзъ съ Египетскій Султанъ, та той отъ една страна, а тя отъ друга да ударятъ на Палеолога²¹⁾. Ако съдимъ строго, то ние штемъ да найдемъ не твърдѣ похваленъ начинътъ, чрезъ който българскій дворъ е искалъ да обори върлий си врагъ и губителятъ на православната вѣра, но православнитѣ и утѣсени Византийци сж одобрявали този постъпокъ²²⁾, заштото чрезъ него повѣрно сж могли да очакватъ пагубата на Палеолога и конецътъ на гоненията, които православната вѣра търпише отъ него.

Пахимиръ разказва, че мисълта за союзъ съ Египетски Султанъ, както и сношенията на Българетѣ съ Палеологовитѣ противници въ Византия, били работа на личната вражда Мариина къмъ Палеолога. Не е чудно, че така си е обесиявалъ тѣзи нѣшта Византийскій историкъ, който отдалече е слушалъ, што се е чинело въ България, и мѣрилъ е българскитѣ работи по мѣрkitѣ на Византийскитѣ придворни дѣла. Но нека всичко това да е било и Мариино дѣло,—не ли Мария бѣше българска царица, не ли тя на Български сили се осланяше, като е одобрявала и поддържала гонимото Православие въ Константинополь? Та штемъ да речемъ, че ако и да

21) (Maria) Iosephum quendam, Cognomento Catharum, cum aliis in Palaestinam misit, partim ut Aeliae patriarchae manifestarent, quae acta fuerant, partim ut hujus opera, collaborantes eodem et ipsi pro virili, Sultanem illic dominantem in imperatorem concitarent; quo, illo inde, Bulgaris ex parte alia irrumpentibus, imperatori subjectae provinciae ancipiti utrinque malo vexarentur. Пахимиръ у Стр. III, 762

22) Giblom, ibid.

се съгласимъ съ Пахимира, все пакъ не остава съмнѣние, че Българитѣ не малко спомогнахъ да се запази православието, когато Византийскій императоръ и високото гръцко духовенство не само го продадохъ, но оште и съ голѣмо насилие искахъ да го погубятъ.

С. Сенково 1872 Септемврий.

М. Дриновъ.

ПАМЕТНИЦИ

На ржка ми се намиратъ два-три стари ржкописи, писани на пергамина. Първиятъ наричамъ Ончевски по името на притежателя. Този ржкописъ състои отъ 33 листа, форматъ малко по-голямчекъ отъ форматътъ на Списанието ни, и съдържа Недѣлни Евангения отъ Матѳея. Безъ да влизвамъ въ голѣми подробности и описуванія штъ кажа само, че ржкописътъ е откъснъкъ отъ цѣло евангелие, слѣдователно — безъ начало и конецъ. Времето изгладило почти всичкитѣ заглавни букви, писани съ жиноваръ, тогазъ когато редоветѣ, писани съ чернило, сж толкосъ свѣжи, като че подчернени недавно старателно. Шрифтътъ (формата на писмото) прилича на доста старъ и е доста красивъ и изящтенъ.

Отличителното въ този ржкописъ е, че въ него никъдѣ не се срѣшатъ юсоветѣ Ж и А, ИѪ и ІА, така и голѣмъ еръ Ъ. Тѣзи всичкитѣ се замѣняватъ съ уть У и ютъ Ю; а буквитѣ І, И и Ы сж побъркани. Сжшто е и съ буквитѣ е и ІѢ, Ъ, Ои Ѡ, а и ѡ. На мѣсто голѣмъ еръ Ъ насѣккъдѣ турено малкъ — Ъ. Освѣнъ това тукъ ударенията сж болъ, макаръ титлитѣ и да не се срѣшатъ толкосъ често. Преписателнитѣ знакове сж размѣсени: по нейдѣ стои ѧ, а по нейдѣ запетая(,), която е по-често.

По правописанието се види, че това е чистъ преписъ отъ по-старъ паметникъ, сирѣчь — преписъ отъ XIV и началото на XV столѣтие. Преписвачътъ, като Българинъ, па и не до тамъ свѣдуштъ въ граматическикото искусство и водяштъ се по духътъ и правилата на времето, вмѣкналъ и своитѣ българизми въ фонетиката. Отъ тая страна ръкописътъ съвършено оправдава мнѣнието на г. Дринова за разбърканото употребленіе на гласнитѣ и полугласнитѣ въ Българската писменность въ извѣстнитѣ времена (глед. Период. Списан. кн. II. стр. 9-29.) И това е по тази причина, че на нѣкои гласни и полугласни изгубилъ се е първобитниятъ характеръ на изговорътъ имъ. —

Вториятъ ръкописъ наричамъ Бистрицски (по името на мѣнастирятъ, дѣто е намѣренъ). Той състои отъ 155 листа безъ начало и край и съдържа така сѣмшто евангелія недѣлни и празнични — отъ всичкитѣ почти евангелисти. Написанъ е на пергамина, форматътъ му е почти сѣмштиятъ, както и на първий, само шрифтътъ е по-дребенъ и по-крѣпль. Види се и тоя ръкописъ да е преписъ отъ другъ. Въ края има една голѣма часть и отъ Апостолътъ.

Ако сѣдимъ по правописанието този ръкописъ ште да е по-старичекъ и отъ първиятъ, заштото тукъ І не се срѣшта, а Ы и И се употребляватъ по-правилно. Смуштаватъ ме само титлитѣ и чрезмѣрнитѣ съкращения, както виждате въ изводътъ. Препинателни знакове се срѣштатъ тукъ тия: . : или : . на края на стихътъ или периодътъ. Знаковетѣ . . стоятъ надъ двугласнитѣ ѣе, ѣа и проч. Точка (.) стои надъ гласни и съгласни по нѣкога. Знакътъ $\frown$ стои надъ гласнитѣ И, Ъ и проч.; сѣтиѣ има и знакъ ʼ-ерикъ, на мѣсто малкий еръ Ъ: на в'сако в'рѣме молециеице спѣвъ . . и зат'вори дѣрви с'воѣ... И кѣ тоу до оумрътвѣніи прѣдова.

Срѣштатъ се титли $\bar{A}$, $\bar{B}$, $\bar{L}$, $\bar{E}$, $\bar{V}$, $\bar{C}$, $\bar{T}$, $\bar{G}$, $\bar{X}$ и други обикновенни $\bar{p}$, $\bar{c}$.

И въ този ръкописъ юсоветѣ и голѣмий еръ не се срѣштатъ никакъ, а само Ъ. Имате преписъ на „Отче нашъ.“ То е и по това оште любопитно, че е отчасти притѣлгувано или преиначено въ едно мѣсто, а въ друго сожитѣ сѣ побѣргани или лисуватъ. Немога

се сѣти на кое столѣтне може се отнесе преписътъ, въ който та-
кожде има погрѣшности, които изеднѣжъ ште ви се хвърлятъ въ о-
читѣ. На всѣки случай тия два ръкописа смѣтамъ ги важни по-ве-
чето за Българската фонетика.

Третиятъ ръкописъ е Требникъ, по толкозъ злѣ съдържанъ,
штото $\frac{1}{3}$ часть е много покварена. Форматътъ му е по-голѣмъ отъ
другитѣ два и е писанъ на два столбца съ шрифтъ по-дребенъ и
крягълъ. Но за него другъ пѣтъ.

Ето изводитѣ, които сѣмъ направилъ и отъ двата ръкописа:

I.

М,

ЗА
НВ

... АГГЕЛОМЪ. ...

Оуѣоки се црѣтвѣ неѣноіе, члѣкоу сѣлѣшоу доквр сѣме на селѣ
своіемъ+ специімъ же члѣкмъ, прѣи де врагъ іего и вѣсѣла плѣвелы
посрѣдѣ пшенице, и шти де+ егда же прозеве трава, и плодъ сѣтвори, тогда
явнишесе плѣвелѣ+ Пришдше же рабы господина, рѣше іемоу, гн+ не до-
кврли сѣме сѣлѣмъ іеси населѣ своіемъ+ ѿт коудоу оуко имать плѣвелы+
ѿнже рече имъ+ врагъ члѣкъ се сѣтвори+ рабы же рѣше іемоу+ Хоуешили
оуко да шѣше исплѣвемъ ѿ+ ѿнже рече, нѣн+ еда вѣстрѣзѣюуе плѣ-
велы, вѣстрѣгнете коупно съ нимъ пшеницоу+ ѿставите рѣсти ѿвоею коу-
пно до жетвы+ и въ врѣме жетвы рекоу жетеліемъ+ съверѣте прѣвѣю
плѣвелы+ и свежете ѿ въ снопы, ѿко съжешѣ ѿ+ а пшеницоу съверѣте
въ житницоу мою+...

пороугание и виение на смръть и прѣдадѣтъ

II.

Ѿче нашъ иже іеси на нѣбѣхъ. да стѣитъ се име твое и придетъ црѣ-
тво твоѣе. и да коудетъ вола твоѣа, ѿко на нѣбѣхъ и на землѣи. хлѣбъ
нашъ насоушьстѣни даждъ намъ днѣ. вѣстави намъ грѣхи наше. ико
сами вѣставѣлемъ. вѣсакоу дѣлжнику нашему. и невѣведи на вѣскоу-
шениіе, нѣ избави насъ ѿтъ непрѣмѣнѣи).

Велесъ. 1872 г.

В. Поповичъ.

1). Въ другиятъ ръкописъ стои: ѿт напасти. Чини ми се, че тукъ
ште да има нѣколко русизми и силно влияние на преписвачътъ.

Иерархическата наредба на Черквата.

(превелъ И. Тоневъ*).

Черквата днесъ ни се представлява съ добръ организирана иерархическа властъ, която има нѣколко свои степени. Такава ли е била иерархическата наредба въ началото на черквата? Не е била такава. Днешната иерархическа наредба е станъла постепенно, но е станъла безъ да се отклони отъ първоначалното си основание; тази наредба не е нищо друго, освѣнъ развитие на първоначалната наредба¹⁾.

Главенъ и единственъ основателъ и управителъ на черквата е билъ и е Господъ нашъ Иисусъ Христосъ. Той основа черковната властъ и ѿ предаде и съврѣдоточи въ ръцѣтъ на апостолитѣ. И та-

*) Ние благодаримъ на г. И. Тонева за трудътъ му и съ задоволение го обнародваме, толкова по-вече че той трудъ има за насъ, Българетѣ, съвремененъ интересъ. Въ сегашнитѣ чудновати обстоятелства, когато цароградската гръцка патриаршия, заедно съ всичкитѣ гърци, така необмислено и дързостно провъзгласи ехизмата и съ това крайне смути благочестивитѣ чувства на всичкитѣ истинно православни — не безинтересно е, мислятъ, да се види до колко Гръцката черква е излѣзла отъ предѣлитѣ на своитѣ права и е нарушила постановленията на всеобщтата православна черква.

Предлагаемата тукъ статья, не е имала, разбира се, за цѣль — нашата разпря съ гръцката черква: нейната цѣль е — да запознае читателитѣ съ разнитѣ степени и предѣли на черковната властъ, — което и накарало г. Тонева да ѿ преведе. Сама по себе написана по популярно, г. Тоневъ, за да направи статията още по-доступна за нашата читающа публика, счелъ за нужно да направи преводътъ ѿ свободно, като си е позволилъ малки нѣкои прибавки тамъ, дѣто му се е виждало за нужно. Всичко това ние одобряваме. Едно само не одобряваме, и това е, — че г. Тоневъ не означава чия е статията. (Р.)

1). За насъ, Българетѣ, европейската мудростъ отъ день на день се по-вече и по-вече става по-достъпна, отъ день на день по-вече и по-вече се разкриватъ занасъ богатствата на човѣческитѣ познания, придобити съ толкова въковни трудове и мъки. Ний виждаме

ка, първоначално всичката черковна власт съставлявахъ апостоли-
тѣ. Всѣки апостолъ, по волята на Ис. Христа, съставлявалъ е или-
съсрѣдоточавалъ е въ себе си всичката черковна власт: всѣки а-

великитѣ плодове на чловѣческиятъ умъ, виждаме всичкитѣ доб-
рини, съ които просвѣтенитѣ чловѣци се наслаждаватъ — бла-
годарение на своята умствена дѣятелностъ. И — намъ ни се
ревни, и ние желайме отъ цѣла душа и сърце да вкусами отъ тѣ-
зи плодове, да спечелимъ и ние тѣзи добрини, што ги иматъ дру-
гитѣ хора. Желанието у насъ е силно, но силитѣ ни и умѣяние-
то ни е слабо. А между това, именно туй ние и не пресмѣтваме.
Ние съ жедностъ четемъ произведенията на великитѣ хора, възхи-
штаваме се отъ великитѣ и чловѣколюбивитѣ имъ идеи, очудваме
се на силата на талантътъ имъ, на който талантъ европейскитѣ
народи има да благодарятъ за благоденствието си, — и въ насъ се
евява силно желание непремѣнно да осѣществимъ и ние въ народ-
ниятъ си животъ тѣзи идеи. И се мѣчимъ ние отъ всичкитѣ си
сили да извършимъ това, и ништо не штадимъ, всичко сме готви
да направимъ прахъ и пепелъ... Но за това, така лесно ли се пос-
тигатъ такива велики резултати; достаточнo ли е едно повърхнос-
тно викане и кряскане за постигванието на тѣзи резултати, не сѣ
ли тукъ необходими други пѣ сериозни условия, на примѣръ — дъл-
готѣенъ и упоренъ трудъ надъ правилното развитие и просвѣште-
ние на народътъ, сериозното усвояване на науката и проч.; — за
всичко това малко ни дохожда на умъ. Не може човѣкъ да не се
усмихне, наистина, като гледа какъ сегисъ — тогисъ у насъ изъ
вѣстницитѣ се проповѣдватъ съ дѣтска сериозностъ велики идеи
и какъ сърдито и настоятелно се иска осѣществлението имъ,
безъ да се пресмѣта възможно ли е това осѣществление или не,
и, ако би да станеше, — какви сѣтнини може да има отъ него за
народната ни добротечитина и бѣднина. Безъ да познаваме на-
роднитѣ нужди, умственното и нравственно състояние на народътъ
си, — безъ да познаваме обстоятелствата и времето, ние искаме
нарежданieto на работитѣ така, както се намъ показва за добръ,
и се сърдиме като не ни чуватъ. Ние искаме свободата на мисалта
и на словото, а усѣждаме и псуваме другитѣ, когато тѣ не прие-
матъ нашитѣ мнѣния и не рачатъ да се подчиняватъ на нашитѣ рѣ-
шения; ние осѣждаме другитѣ за безсвѣстностъ, а не се
свенимъ да се прикриваме съ народното име за защита на частни-
тѣ си интереси и интригански постѣпки, не се свенимъ да зло-

постолъ е билъ и вселенски учителъ, и вселенски свещеннослужителъ, и вселенски управителъ. Никого отъ тѣхъ Ис. Христосъ не поставилъ по-горѣ или по-доло, но всички сѣ били равни помежду си.

употрѣбляваме съ това свето име и, прикриващицѣ се съ него, да нападаме на най-светитѣ народни интереси, да снижаваме и чернимъ личности, — за то само, че не се е обѣдила нашата; ние... та — съ една дума, ние сме опитѣ дѣца и дѣца зли. Достаточнo е да видимъ мѣсецътъ, и ние го поискваме, та като не ниго дадѣтъ, — да плачемъ, да се трѣшкаме о земята и да хвъргаме на другитѣ съ каквото ни падне въ рацѣ...; достаточнo е да прочетемъ нѣшто новомодно — понѣ за насъ — или да чуйме нѣкоя дума, която бие тѣй на нѣшто особено, високо-високо, и ние захваштаме да тълкуваме тая дума и въ дѣтската си фантазия да се занесемъ до тамъ, шото и сами да не знайме на кѣдѣ отиваме и што искаме...

Не е ли истина това?

Истина е — за съжалѣние. И заштото е истина, за това ние видѣхме за необходимо да се поспремъ тукъ и да разеснимъ на читателитѣ си какъ трѣба да се разбиратъ думитѣ, че Иерархическата властъ въ днешниятъ си видъ се е образувала постепенно, споредъ исканието на времето.

Черквата не прилича на гражданскитѣ учреждения. Гражданскитѣ учреждения могатъ съвършенно да се измѣняватъ съобразно съ потребноститѣ на обстоятелствата и времето. Кога поиска времето, сѣмштествующитѣ граждански учреждения могатъ съвършенно да се изхвърлятъ и да се замѣстятъ съвършенно съ нови, които да нѣматъ никаква — нито вънкашна нито вътрѣшна връзка съ предишнитѣ учреждения. Но въ черквата, така както сме длѣжни ние да гледаме на нея, не може да стане това. Черквата е Божие учреждение. Нейниятъ основателъ е Ис. Христосъ и тойзи основателъ заедно съ своитѣ апостоли е завѣшталъ на черквата всичко, шото ѝ е потребно презъ всичкитѣ времена. Отъ това завѣштаніе черквата не може да отстапи. Това не показва обаче, че черквата трѣба да стои на едно мѣсто и да противодѣйствува на челоуѣческиятъ напредокъ, безъ да се съображава съ времето и обстоятелствата. Напротивъ, черквата винаги се съображава съ времето и обстоятелствата и, споредъ потребноститѣ на времето, тя допушта измѣнения въ своитѣ вънкашни и вътрѣшни наредби, но гледа винаги тѣзи измѣнения да бѣдѣтъ напълно съгласни съ нейнитѣ първоначални основи, отъ които никакъ не може да отстапи. Който съ внимание и сериозно е изучавалъ черковната история, той

Но таквъзъ урѣдоточване всичкитѣ правдини на черковната властѣ въ лицето на всѣки единъ отъ апостолитѣ е било само въ тѣхното време, заштото тѣ бѣхъж уполномоштени да устроятъ на земята черквата Божия, да турнатъ и на вѣчни времена-до скончания вѣка-да укрѣпятъ въ нея новиятъ редъ по духътъ на Новиятъ заветъ. Като извършихъ това, апостолитѣ предадохъ на епископитѣ на онѣзи черкви, които основахъ, правдинитѣ да поучаватъ, да свештеннодѣйствуватъ и да управляватъ, но не имъ предадохъ и не можахъ да предадѣтъ на всѣки единъ отдѣлно своята властѣ въ всичката ѣ пълнота.

Апостолитѣ не предадохъ на своитѣ преемници своето чрезвичайно посланничество, вселенско значение и характеръ на непогрѣшимостъ. Всѣки епископъ, като апостолски преемникъ, може да бѣде нареченъ апостолъ, но не вселенски, а само на онази черква, на която е поставенъ законно. Вънъ отъ предѣлитѣ на тази черква неговото право да учителствува, свештеннодѣйствува и да управлява—не се простира. Та и въ своята Черква той не може да прави нови наредби, а е длъженъ само да пази онова, което е учредено отъ апостолитѣ, да тълкува тѣхното учение, да извършва установленитѣ тайнства и да бди надъ черковното благочиние по духътъ на апостолскитѣ правила. Като е пълень владика въ своята черква, епископътъ може да надѣлява съ своята властѣ (поучаване, свештеннодѣйство и управление) и други лица — свештеници и диякони,—но нѣма право да назначава и поставява преемникъ на себе си.

Но апостолитѣ не оставихъ черквата безъ върховна вселенска

увѣрилъ се е, разбира се, че каквито измѣнения и да е правила черквата въ вътрѣшнитѣ си и вънкашни учреждения, тя не е направила нито едно таквъзъ, което да не е основано на първоначалнитѣ ѣ учреждения, което да не е съгласно съ нейното учение. Така и тукъ. Сегашното иерархическо устройство на черквата е станъло постепенно, но то се е извършвало съгласно съ първоначалното устройството — или по-добрѣ да кажемъ, — то не е друго, освѣнъ — развитие на първоначалната иерархическа форма. (Р.)

власть. Тази власт тѣ предадохъ на съборътъ на епископитѣ отъ всичката вселенска църква, и само на този или на такъвъ съборъ тѣ присвоихъ характерътъ на непогрѣшимостъ, като потвърдихъ и засвидѣтелствувахъ, че рѣшенията на такъвъ съборъ служатъ за несъмнѣнно изказване волята на Св. Духъ. А какъ трѣба да се изказва тази върховна властъ въ собранията на епископитѣ, това твърдѣ ясно е казано въ 34 апостолско правило: „и на епископитѣ отъ разнитѣ градове подобава да знаятъ единъ първи изъ помежду си и него да признаватъ, като глава, и безъ неговото разсѣждане да не правятъ нищо таквозъ, което надминува тѣхната властъ... Но и първиятъ нищо да не прави безъ разсѣжданieto на другитѣ. Защото така само ще бѣде едномислие, и ще се прослави Богъ о Господѣ и Святомъ Духъ — Отецъ и Сынъ и Святыи Духъ“.

Истина, различнитѣ обстоятелства, които е прекарала църквата въ продължение на много вѣкове, давали сж такъвъ или другъ видъ на проевявяването на съборната властъ; но тази властъ на винаги е съхранила онзи сжштественни характеръ, който е опредѣленъ отъ 34 апостолско правило.

Споредъ това правило, изъ между епископитѣ, които сж свършено равни по власта, трѣба единъ да бѣде на чело съ нѣкои особенни преимущества. Това е неизбежно въ какво и да е правилно устроено челоуѣческо общество. При равенството на лицата безъ предсѣдателъ не може да се състави правилно събрание и да даде правилни разсѣждения, та да прави и рѣшения. Така е трѣбало да бѣде и въ Църквата. Апостолитѣ, въ своята проповѣдническа дѣятелностъ, основавали своитѣ сѣдалишта въ голѣмитѣ градове. Отъ тукъ тѣ излизали за да основаватъ други частни църкви, или пращали своитѣ ученици, а тѣ сами надгледвали отъ тукъ състоянието на частнитѣ църкви. Това естествено е служило да иматъ нѣкое първенство и нѣкои преимущества онѣзи епископи, които сж ставали преемници на епископскитѣ сѣдалишта въ главнитѣ градове. Историята на Апостолитѣ показва, че по времето на апостола Павла епископскитѣ сѣдалишта въ главнитѣ градове имали

вече нѣкакво си първенство. Тѣй Апостолъ Павелъ, слѣдъ третъто си пътувание, като е оставялъ малоазийскитѣ черкви, вѣвѣрилъ грижата за тѣхъ на Ефескиятъ епископъ (Дѣян. гл. 20). И така, оште во времето на апостолитѣ едни черкви сѣ имали първенство предъ други. Това първенство не е могло да не се укрѣпи оште по-вече слѣдъ смърта на апостолитѣ. Разбира се, че пълно и чисто апостолско прѣдание трѣбало да се трѣси, та и се е запазило тамъ най-много, дѣто апостолитѣ сѣ живѣли по-много време. Такива черкви Тертулианъ ги нарича *matrices originales fidei* (майка на първоначалната вѣра). Такива черкви, слѣдъ апостолитѣ, сѣ се считали — Иерусалимската, Антиохийската, Александрийската, Ефесската и Коринтската. А гражданското преимущество на тѣзи градове оште по-вече укрѣпљавало значението на епископскитѣ сѣдалишта, заштото въ такива значителни градишта по-е било удобно да се събирватъ пастиритѣ черковни, та и отъ тѣзи градишта черковното правителство могло е по-лесно и по-добрѣ да има влияние на черковнитѣ работи и въ далечнитѣ мѣстности. Но особено се е укрѣпило това значение на епископитѣ отъ главнитѣ градове, когато черквата стана господствующа въ Империята и се установи връзка между черковното и гражданското правителство. Съборитѣ, помѣстни и вселенски, въ своитѣ многочисленни опредѣления като сѣ давали права и преимущества на първиятъ епископъ, правили сѣ не нѣщо ново, ами развили онази мисль, която се е заключавала въ горѣ-казаното 34 апостолско правило¹⁾. Това правило, за да придаде по-вече значение на първенството епископско, задължава всичкитѣ епископи да познаватъ едного, като глава, и безъ неговото разсѣждане да не правятъ нищо такова, което надминува тѣхната власть.

А въ какво трѣба да се заключава това първенство и главенство, това нѣкъ е разсечено въ правилата на вселенскитѣ и по-

1) Такива постановления и опредѣления сѣ правила съборитѣ: Антиохийский (правило 9. 11. 13. 14. 16. 19). Сардийский (прав. 6. 9. 14.), Лаодик. (прав. 12), Вселенский втори (прав. 2).

мѣстни събори. Първиятъ или главниятъ епископъ ималъ право да свиква епископитъ на събори, да председателствува на съборитѣ¹⁾ и да утвърждава рѣшенията на болшинството. А за да има възможностъ да се ползува отъ тѣзи правдини, давало му се е и усвоявало началствено значение надъ всичката областъ и вънъ отъ съборътъ. Той е трѣбало да бди за редътъ и благоустройството въ всичката областъ,²⁾ заради което той е ималъ право да посѣщтава епархитѣ.³⁾ Той е можалъ да зема подъ своята непосредствена грижа и управление празнитѣ епархии — до избирването и утвърдяването въ тѣхъ на новъ епископъ.⁴⁾ Безъ неговото участие не е могло да става избирването и утвърдението на новъ епископъ.⁵⁾ Безъ негова грамота никой отъ епископи или друго духовно лице не е можалъ да предприеме пътувание вънъ отъ епархията.⁶⁾ Той ималъ право зарадъ себе си да праща епископи на общитѣ събори.⁷⁾ — Съ една рѣчь, на първиятъ епископъ дали сж се нѣколко правдини, принадлежащи на цѣлиятъ съборъ, и за отличие отъ проститѣ епископи той е билъ нарѣченъ Митрополитъ.

Но тѣзи преимущества и това значение на първиятъ епископъ не е могло да унищожавя силата и власта на епископитѣ. Въ 34 апостолско правило е казано: „първиятъ епископъ ништо да не прави безъ разсмѣжданието на всичкитѣ“. Последуюштитѣ помѣстни и вселенски събори, като сж развивали прѣвднитѣ на първиятъ епископъ въ смѣтното време сж развивали и тѣхното ограничение. Въ работи, относящи се до цѣлата областъ, главниятъ епископъ, не е ималъ право да върши ништо безъ съгласието на епископитѣ отъ тая областъ; когато на съборътъ е бивало разногласие, дѣлото — и въ неговото присѣствие — се е рѣшавало по вишегласие, и първиятъ епископъ нѣмалъ е право да иска рѣшението да бѣде по неговото желание.⁸⁾ Безъ соборъ главниятъ епископъ не е можалъ да избира и ръкополага епископъ или да го сѣди.⁹⁾ Во

1). Соб. антиох. (прав. 19). 2). Соб. антиох. (прав. 9). 3) Картаг. съборъ (прав. 63). 4) 1-всел. съборъ (прав. 4, 6.) и Антиох. (прав. 19). 5) 1-всел. съборъ. (прав. 4) и 4-всел. съб. (прав. 28). 6) Карт. съб. (прав. 32). 7) Карт. съб. (прав. 27). 8) 1-всел. съб. (прав. 6) и антиох. (прав. 9). 9) 4-всел. съб. (пр 25, 28), апост. прав. 74, Антиох. съб. (прав. 14), Кирил. прав. 1.

време на посѣщение епархитѣ за надглеждане благоустройството на черквитѣ, той нѣмалъ е право въ тѣзи епархии да поучава, свещеннодѣйствува и да прави какви да било разнорездания безъ волята и съгласието на мѣстниятъ епископъ.¹⁾ Рѣшението и усѣжданieto, което би той направилъ, могло е да се разгледва и измѣнява отъ общтъ съборъ.²⁾

Слѣдъ време, когато черквата се утвърди не само въ Римската империя, но и въ другитѣ господарства, тогава станало е нужда за по-обширни събори, слѣдователно, евило се е нужда да има обединение и между самитѣ главни епископи на областа. За това нѣшното черквата избрала изъ между главнитѣ епископи по-старитѣ, като е имала предъ очи или апостолското произхождение на епископското сѣдалиште или господарственното значение на градоветѣ, въ които сж се намирали тѣзи сѣдалишта. За отличие отъ митрополититѣ тѣзи по-стари изъ мѣжду тѣхъ и първи епископи нарекли сж се патриарси. Такива патриарси, по опредѣленията на I, II и IV вселенски събори, били сж петъ — Римскій, Константинопольскій, Александрийскій, антиохийскій и Иерусалимскій. Всѣки патриархъ ималъ е своя областъ, която е състояла отъ нѣколко митрополии. Въ каквото отношение сж били епископитѣ къмъ своитѣ митрополити, въ таквось отношение сж били митрополититѣ къмъ патриархътъ си, т. е. тѣ (митрополититѣ), съгласно съ апостолското правило, трѣбало да го признаватъ яко главу и безъ неговото разсѣждане да не правятъ ништо. А зашото пъкъ патриарситѣ сж се избрали изъ между по-първитѣ иерарси, за това и първенството имъ трѣбало е да обема по-вече правдини отъ колкото първенството на митрополититѣ. — Освѣнъ обикновеннитѣ правдини, които е ималъ като председател на областнитѣ събори, патриархътъ получилъ началствено право и вънъ отъ съборитѣ. На патриархътъ е било вѣвѣрено началственото надглеждане въ всичкитѣ митрополии, които сж се намирали въ неговата областъ; той е ималъ право да утвърждава и посветява избранныя

1) Кормч. гл. 58, 3. 2) 4-всел. съб. (прав. 9, 17) и Антиох. съб. (прав. 11.12).

митрополитъ; той можалъ лично или чрезъ упълномощени отъ него лица да надглежда какъ утѣва церковното управление въ митрополитѣ, можалъ е да налага епитимиѣ на своитѣ митрополити, както и на подвластнитѣ тѣмъ епископи, когато тѣ (епископитѣ) не сѣ осъдени както трѣба отъ своитѣ митрополити; ималъ е право да приема оплаквания срѣшнѣ рѣшеніята на областнитѣ събори; самъ или чрезъ упълномощено лице можалъ е не само да поучава и да свещеннодѣйствува въ коя и да било епархия, находящата се въ неговѣтъ округъ, ами и да зема подъ свое непосредствено управление мѣнастирь или черква; най-послѣ той можалъ е да бжде сѣденъ само отъ съборъ на равни нему патриарси.

Таквѣтъ съсрѣдоточване на толкова правдини въ лицето на единъ иерархъ било извикано отъ разнитѣ обстоятелства на църквата. На западъ църквата се волнуваше отъ постоянното движение на варварскитѣ народи, които бѣхъ или езичници или ариане. По причина на това, въ отдѣлнитѣ църкви трудно е било да се удържава редъ и благочиние, толкосъ по-вече, че, при упадването на просвѣщеніето — особено по времето на преселеніето на народитѣ, не се е намирало достатъчно образовани и пригетовени лица за високи църковни длѣжности, и частнитѣ църкви, при такива бѣдствія, сами сѣ гледали да стѣпятъ въ по-тѣсенъ съюзъ съ Римската църква, иерарситѣ на която, като хора по-просвѣтени, имали сѣ възможность и умѣяли сѣ — при варварскитѣ нашествія, да запазватъ своята самостоятелность, а заедно и апостолската чистота на своята църква. Освѣнъ това, новитѣ между варварскитѣ народи църкви основавали сѣ при най-живото участие на римскитѣ първосвѣтители и твѣрдѣ често отъ неговитѣ мислионери; разбира се, че тия църкви трѣбало е да зематъ таквѣтъ положение къмъ Римската църква, като дѣштери къмъ майка.

Колкото за вѣсточната църква, тя освѣнъ дѣто, като приимаше въ пазвата си нови народи, трѣбаше да има надъ тѣхъ материнска грижа и надзоръ и слѣдователно, да ги привѣрзва при опредѣлени центрове; ами и въ сама себеси имаше много такива причини, които искахъ власта да бжде съсрѣдоточена въ нѣколко центра. Единството на вѣсточната църква постоянно се разваляше отъ

ереситѣ, които едни отдръпвахъ отъ черквата, а въ други възбуждахъ съмнѣние и недоумѣние за най-важнитѣ догмати на християнската вѣра, и въобщте много повреждахъ вътрѣшното благоустройство на черквата. При таквоязъ положение на черквата необходимо е било штото черковната власть постоянно да бжде съсредоточена въ извѣстни лица, въ които всѣки би намѣрилъ и разрѣшение на своитѣ съмнѣния и недоумѣния, и заштита отъ неправомисляштитѣ. При това съсредоточване на власта, черквата можеше успѣшно да бди вървежътъ на черковнитѣ работи, на време да пресича изникването на нови ереси и старателно да очисти черквата отъ еретическитѣ мнѣния, които сж били осждени вече отъ съборната власть.

Слѣдъ време, когато вѣсточната черква разшири предѣлитѣ си съ покръштванието на нови народи, тя съобразно съ мѣстнитѣ нужди на тия народи, правеше нови сръдоточия на черковната власть. Така стана съ насъ—Българетѣ, съ Сърбитѣ, Руситѣ и др. Когато Българетѣ се покрѣстихъ, тѣ естествено на първо време трѣбаше да се намиратъ въ непосредствена иерархическа зависимостъ отъ Цароградската патриаршия — дору се малко иѣшто укрѣпи новата вѣра въ тая страна, но слѣдъ време, — оште при Бориса — се турна начало на Българската иерархия. Отпървомъ иерархическата власть на Българската черква се съсредоточваше въ лицето на Български архиепископъ, който само е признавалъ Цароградскитъ патриархъ за свой духовенъ началникъ, а въ всичко друго е билъ независимъ и глава на всичката Българска черква.¹⁾ Слѣдъ време, когато политическото значение на България се въздигна, и Българската черква придоби пълна независимостъ, нейниятъ свештенноначалникъ придоби права и титла патриаршески.²⁾ Тази самостоятелностъ на Българската черква не се е прекъсвала даже и тогава, когато политическото значение на България се е унищожавало,³⁾ или пъкъ, ако се е унищожавала и черковната Бъл-

1). Глед. Истор. прегл. на Бълг. църква М. Дринова, стр. 52. (превод.)

2). Тамъ, стр. 27 и нататкъ. (прев.)

3). Тамъ, стр. 55 (прев.)

гарска самостоятелност, слѣдъ време пакъ се е въздигала, както се е случило това по времето на Ивана Асѣния въ 1234 г.¹⁾— Сърбия, съ старанията на своятъ знаменитъ апостолъ, св. Савва, на 1219 год. придоби независимо архиепископство, което по времето на царъ Стефана Душана преобърна се въ патриаршия, която и трая до падането на сърбското царство.²⁾ Така сѣмшто и Руската църква първоначално е била въ зависимостъ отъ цароградската патриаршия, но послѣ малко по малко нѣйнитѣ иерарси сѣ добивали независимостъ подъ название митрополити на всичка Русия, които отпървомъ сѣ избирали и ръкополагали отъ Цароградскитѣ патриархъ, но отъ послѣ и избирването и ръкополагането имъ е ставало отъ съборътъ на рускитѣ епископи, а цароградскитѣ патриархъ давалъ е само своето благословение на новоизбраниятъ митрополитъ. Подирѣ, когато политическитѣ обстоятелства измѣниха положението на вѣсточнитѣ църкви и сношенията между тѣхъ и руската църква ставахъ мѣчно, отъ друга страна пъкъ усиляването на литовско-полското господарство, което усиление даваше възможностъ на папата да прави по-свободно и по-голѣми старания за подчинение руската църква на своятъ престолъ, а при това и самото положение на руското господарство искаше да бѣде църквата му съвършено независима, — всичко това биде причина дѣто и Руската църква придоби пълна независимостъ въ форма на патриаршия.

И така, ние виждаме, че съобразно съ разширяването предѣлитѣ на църквата и нуждитѣ на времето и положението на новопросвѣтенитѣ народи, срѣдоточията на църковната властъ сѣ ставали по-вече. Това обаче ако да е ставало споредъ нуждитѣ на времето и положението на народитѣ, никѣкъ не е противорѣчило на първоначалнитѣ църковни учреждения. Споредъ 28 правило на IV вселенски съборъ Константинополскитѣ патриархъ наистина е ималъ право да бѣде глава на всичкитѣ новопросвѣщаеми в арварски страни, но съ отстъпването пълна църковна самостоятелностъ на тѣзи новопросвѣщаеми страни никакъ не се е нарушавало църков-

1). Тамъ, стр. 88 и патат. (прев.)

2). Тамъ, стр. 127 и патат. (прев.)

ното иерархическо учреждение, т. е. не се е никакъ нарушавала върховната съборна власт на черковата. 38-то правило на VI вселенски съборъ казва: „ако царската власт устрои градъ, споредъ гражданското устройство да върви и черковното устройство“. Освѣнъ това, новоучреждаемитѣ независими срѣдоточия на черковната власт — архиепископи и патриарси, както и първоначалнитѣ срѣдоточия, въ управлението на черковата сѣ се ръководствуватъ отъ вселенскитѣ черковни канони. Така щото всичкитѣ тѣзи различни срѣдоточия на черковната власт не сѣ друго освѣнъ органъ на съборната вселенска власт. Всѣки независимъ черковенъ иерархъ, когато въ сѣществующитѣ черковни постановления не може да намѣри разрѣшение на своитѣ недоумѣния, длъженъ е да свиква съборъ отъ своитѣ епископи и съ тѣхното съгласие да рѣшава важнитѣ въпроси, што се отнасятъ до цѣлата негова епархия. А когато работата се отнася до всичката вселенска черква, тогава частнитѣ събори изгубватъ силата си, а рѣшението на такивато важни въпроси става само отъ вселенски събори, на които може да става и допълнение на онова, што го е нѣмало въ прѣжнитѣ остановления.

И така, и при патриарситѣ висшата законодателна и сѣдебна власт е принадлежала само на вселенскитѣ събори. И въ черковната история има примѣри, дѣто съборитѣ осѣждали и смѣнявали отъ престола и самитѣ патриарси. Така Несторій, цароградскитѣ патриархъ, билъ е осѣденъ и сваденъ отъ престолътъ на III всел. съборъ; Дноскоръ, Александрийски патриархъ — на IV всел. съборъ, а папа Онорій на VI всел. съборъ биде афоресанъ за моноелитска ересь.

Въ послѣднѣо време въ Православната черква се еви ново, небивало въ прѣжнитѣ времена учреждение на черковната власт. Това е Синодътъ на Руската черква, по примѣрътъ на която послѣ направи таково учреждение и черквата Еленска. Синодътъ не е ништо друго, освѣнъ постояненъ съборъ, въ който се сѣрѣдоточава висшата черковна власт. Слѣдователно, синодътъ е пълно осѣществление на апостолското учение касателно за висшата черковна власт. Апостолитѣ въ всѣка частна черква предали своята пастирска власт на мѣстнитѣ епископи, а висшата си

апостолска власт — на съборътъ на епископитѣ. Съ учреждението на Св. Синодъ всичкитѣ епископи, въ които градишта и да бждѣтъ, съ каквито лични заслуги и да се отличаватъ, станѣхъ съвършено равни помежду си, а висшата власт надъ всичкитѣ епархии се съсредоточва въ Синодътъ, който се съставлява отъ самитѣ епископи, които постоянно или смѣняемо (тази година единъ, до година другъ и т. н.) присѣствуватъ въ него. Въ старитѣ времена, когато по разни обстоятелства не е могло да има постоянни събори, на първиятъ и старѣйшиятъ епископъ отетъжило се нѣкои права и отъ висшата съборна власт, за да може той да свиква събори и да бди надъ черковното благоустройство и вънъ отъ съборитѣ. А сега пъкъ, когато върховната гражданска власт дала е на черквата възможност да има постоянни събори, нѣмало е вече нужда първиятъ и старѣйшиятъ епископъ да има нѣкои соборни права.

Нашата Екзархия не е ново учреждение въ Черквата. Оште въ старитѣ черковни времена имало е екзархийското достоинство. Екзархътъ, по достоинството си е стоялъ между патриархътъ и митрополититѣ. Подобно на патриархътъ, власта на екзархътъ се е простирала надъ много епархии или области, а слѣдователно — и надъ самитѣ митрополити въ тия области. —

И така, ние виждаме, че при постепенното развитие на черковната власт, основнитѣ форми на тая власт си останѣли непокажнѣти презъ всичкитѣ времена. Всѣки епископъ е глава на своята черква, но той въ важни нѣкои въпроси не може да рѣши самъ нищо безъ разрѣшението на съборътъ, съставенъ отъ всичкитѣ епископи на една частна или помѣстна черква, — споредъ което и такъвъ съборъ се нарича помѣстни. Но такъвъ съборъ не може да разгледва и рѣшава дѣла, които се касаятъ до всичката черква. Такива дѣла се разгледватъ и рѣшаватъ на събори, съставени отъ епископитѣ или прѣдставителитѣ на всичкитѣ черкви, поради което и такъвъ съборъ се нарича вселенски. Само вселенскиятъ съборъ може да бѣде висша черковна власт, само неговитѣ рѣшения сѣ окончателни. Вселенскиятъ съборъ има право да разгледва дѣлата и рѣшенията и на помѣстнитѣ събори, та или да ги одобрява или да ги отхвъртва.

Нѣка видимъ по-подробно правата на вселенскитѣ и помѣстни събори, или — на вселенската и помѣстна черковна властъ.

А. Вселенска съборна властъ.

Вселенската черковна властъ, която отъ времето на апостолитѣ и до днесъ се е изказвала и изказва въ отношенията на частнитѣ черкови между себе си, а опште и въ тържественнитѣ събори, които нѣкогажъ ставахъ отъ пастиритѣ на всичката вселенска черква, занимавала се е и се занимава съ такива дѣла, които сж се отнасяли и отнасятъ до всичката черква, и въ своитѣ дѣйствия, тая вселенска властъ не се е никакъ стѣснявала отъ мѣстнитѣ условия.

А такива дѣла сж били:

1-во, вѣроучителството, 2-ро, свештеннодѣйствието и 3-о, управлението черковно.

1. Вѣроучителството. Като единствено непогрѣшимо хранилиште на свештенното писание и свештенното предание, върховната вселенска черковна властъ има право да опредѣля канонитѣ на свештенинитѣ книги,¹⁾ да пази тѣхната цѣлостъ и да наказва съ отлъчване отъ черквата даже и за невнимателно обхождане съ тѣхъ.²⁾ Тая властъ има право да разрѣшава въпроси и недоумѣния относително за догматитѣ на вѣрата и да издава за ръководство на вѣрующитѣ символи и исповѣданія вѣры — разбира се на основание на свештенното писание и апостолското предание, — така сжшто и да запазва чистотата на християнското учение, като предава на анатема онѣзи, които развалятъ това учение. Така, въ старитѣ времена, когато догматитѣ на християнството — за троицността на лицата, за съединението въ Ис. Христа двѣ естества, за дѣйствието на благодатта върху падшиятъ човѣкъ, за почитанието на иконитѣ и т. п. — се искривявахъ отъ неправомислитѣ, вселенската съборна властъ е съставлявала — за ръководство на всичката вселенска черква сим-

1) Съборъ Лаодик. прав. 60.

2) IV. всел. съборъ, прав. 68.

символи на вѣрата, както и подробно изповѣданіе на онѣзи догмати, които не сѣ изложени ясно и опредѣленно въ свещенното писаніе, но сѣ пазили въ свещенното преданіе. Като състави символътъ на вѣрата, вселенската власть опредѣлила, шото въ този символъ никогажъ да не се допуштатъ никакви измѣненія. „Да не бѣде никому позволено да произнася, или да писва, или да прави друга вѣра, освѣнъ опредѣленната отъ светитѣ отци, които бѣхъ въ Никея съ Светиятъ Духъ събрани.“¹⁾ И това опредѣление на III вселенски съборъ самата вселенска черковна власть така строго е пазила, шото даже и тогава, когато, въ борбата съ послѣдующитѣ еретици, трѣбало е въ символътъ да се прибави изяснение или допълнение на нѣкои догмати, тя не се е рѣшавала да направи това, а е съставлявала особенни изложения на вѣрата. А слѣдъ времето на вселенскитѣ събори, върховната съборна власть, като остава вѣрна на апостолското преданіе, което е разяснено отъ вселенскитѣ събори, продължава да се бори съ неправовѣрующитѣ, въ които открива ветхитѣ ереси. Така, тая власть вселенска е запазвала и до сега запазва чистотата на православната черква отъ заблужденията на католицитѣ, протестантитѣ и разнитѣ други рационалистически общества. На примѣръ, когато на ферраро-флорентински съборъ, по желанието на гръцкиятъ императоръ Иоанъ VII Палеолога, се провъзгласи съединението на вѣсточната и западна черкви, по въ увреда на прославната вѣра, — тогава станяхъ събори въ вѣсточната черква (пай-първо въ Иерусалимъ, а послѣ въ Цариградъ и въ Москва), на които събори се усѣдихъ и отхвърлихъ рѣшеніята на ферраро-флорентинскиятъ съборъ.²⁾ По

1). III. всел. съборъ, прав. 7.

2. Императоръ Иоанъ VII Палеологъ, като се намираше въ твърди стѣснителни обстоятелства, по причина на успѣхътъ на Османцитѣ, които сѣ по-вече и по-вече стѣснявахъ империята му (Султанъ Муратъ II оште на 1421 год. рѣшително обяви война на Византия и прави опитвания да превземе Цариградъ) и като не можеше да се надѣва на своитѣ сили, намисли чрезъ продажба на вѣрата си да запази империята. Той се обърна съ молба къмъ Папата, за да склони той (папата) западнитѣ сили да му дойдѣтъ на

нѣкогажъ вселѣнската власть, за да предпази православнитѣ отъ разнитѣ съвременни заблуждения, издавала е ръководства. Така, въ раятъ на XVII столѣтие на съборитѣ Яшеский, Костантинополски и Иерусалимски се е разгледало и одобрило „Православното изповѣданне на вѣсточната католическа (съборни) черква,“ което е било написано отъ Киевскитѣ митрополитѣ — Петра Могила. Това „изповѣданне“ се е написало съ цѣль — да служи на православнитѣ за предпазване отъ заблужденията латински, лютерански и калвинитски.¹⁾ Въ 1722 г; тримата патриарси: костанти-

помощъ и да го отгърватъ отъ Османцитѣ. Въ това време въ западната черква ставахъ събори, на които се обмисляше за срѣдствата, съ които би могла да се преобразува и оправи тая черква, която както въ главата, така и въ членовѣ си бѣше се твърдѣ развалила. Но папѣтѣ и съборитѣ додохъ въ спръкване помежду си, и за то, когато въ едно мѣсто се съставяше съборъ, папата, недоволенъ отъ този съборъ, свикваше свой съборъ на друго мѣсто. Така папа Евгений, като видѣлъ, че Базелскитѣ съборъ се зема сериозно за преобразованието на черквата, за да побърка на това, свиква другъ съборъ въ градъ Феррара, който съборъ премѣсти послѣ въ Флоренция, отъ което и съборътъ се нарича ферраро-флорентински. На този съборъ пристигна Императоръ Иоанъ VII Палеологъ заедно съ своитѣ съумишленници, които се казвахъ да сѣ представители на всичката православна черква, и разкри своето желание и намѣрешие. Палеологъ се съгласи да измѣни на православieto и да подчини всичката православна черква на папата. Нѣкои отъ православнитѣ епископи искахъ да се противятъ на това, но съ заплашвания и разни лъжениа (не имъ давали срѣдства за прехрана) накарали ги да се съгласятъ и да подпишатъ актъ тѣ на съединението, въ който между друго е имало и католическото учение за произхожданието на Духа светата отъ Сина. Този актъ тържествено биде провъзгласенъ въ главната флорентинска черква на 1439 г. Но на 1443 год. на съборътъ, който се е свикалъ отъ православнитѣ въ Иерусалимъ, този актъ е билъ предаденъ на проклятие. Съборитѣ въ Костантинополь и въ Москва, които сѣ станѣли слѣдъ това, потвърдили рѣшенията на Иерусалимски съборъ, — така штото всичката православна черква е отхвърлила и проклѣла вѣроотстъпническитѣ дѣла на Иоана VII Палеолога (Р.).

1). Калвиниститѣ въ това време сѣ правили най-повече опитвания за да привлечѣтъ православнитѣ въ союзъ съ тѣхъ. У-

нополский, антиохийский и иерусалимский заедно съ много епископи за още по-големо предпазване на православието приехъ и удобрихъ съборното изповѣданне на патриарха Доситея, което и съобщихъ на св. Руски синодъ и което е извѣстно подъ име „Православно изповѣданне на вѣсточнитъ патриарси“.

2-о. Свещеннодѣйство. Върховната черковна съборна властъ, като запазва неизмѣнни само онѣзи свещеннодѣйствия, които сж основани и изредени отъ Ис. Христа или отъ неговитъ апостоли, има право да въвежда нови богослужебни обряди, които иматъ за цѣль — да запазватъ и възвишаватъ религиозното чувство на вѣрующитъ. Като пази строго всичкитъ осветени отъ времето богослужебни обряди, върховната черковна властъ има право нѣког отъ тѣхъ да измѣнява, а други да изоставя, като види че тѣ не отговарятъ на съвременното състояние на вѣрующитъ. Така, върховната вселенска властъ е утвърдила и въвела въ всеобщо употребленне литургитъ, написани отъ Василя Велики и Иовна Златоусты, които литургии не сж нищо друго, освѣнъ съкращение на предишнитъ литургии, написани отъ апостола Пакова, Марка, Кирила Иерусалимски, и които сж били твърдѣ дълги. Считатъ тая върховна властъ е удобрила и приела литургията на пржедсвещениитъ дарове, написана отъ Григория Двоесло-

чението на калвиниститъ, ако и да е произлязло отъ учението на Лютера, но се различава отъ него, — което и накарало калвиниститъ да искатъ союзъ и опора въ православието. Но учението на Калвиниститъ много се отличава отъ православието. Главна и отличителна черта на калвиниститъ е — тѣхното учение за предопредѣленieto. Тѣ вѣрватъ, че спасението на човѣка никакъ не зависи отъ неговата воля, нито отъ неговитъ дѣла, занитото — вѣрватъ тѣ — Богъ отъ вѣка е опредѣлилъ на едни да се спасятъ, а на други да загинѣтъ, та онзи, комуто е опредѣлено да загини, каквото и да прави сѣ ште загини, а онзи, комуто е опредѣлено да се спасе, макаръ и нищо да не прави за своето спасение, сѣ ште се спасе. Трѣба да прибавимъ, че това учение е основано на лютеровото учение, споредъ което човѣкъ съ нищо друго не може да се спасе, освѣнъ само съ вѣра, но вѣрата, учи Лютеръ, никакъ не зависи отъ човѣка, а е даръ Божи (Р.).

ва, — както и другитѣ чинопослѣдования на тайнствата, што се употрѣбляватъ въ нашата православна черква. Освѣи това, спорѣдъ нуждитѣ на времето, върховната черковна власть е гъвеждала и нѣкои допълнения както въ божественната литургия, така и въ чинопослѣдованието на другитѣ тайнства. Така, въ чинитѣ на литургията сж въведени; пѣсента „Единородный Сыне“, тропаритѣ, што се четатъ предъ малкия вхоль, пѣсента „Святый Боже,“ Херувимската пѣсень, четенето на символътъ вѣры, молитвата за праштането на насъ Духъ свети („Господи, иже пресвятаго Твоего Духа“), Хвалебната пѣсень на Пресв. Богородица, пѣниитѣ: во гробѣ плотски“, „Благообразный Юсиф“, „Воскресение Христово видѣвши“, „Святися, святися“, „О, Пасха велія“ и проч. А така сж што върховната черковна власть е приемала нѣкои си молитвословия, направени отъ черковнитѣ отци въ разни времена, опредѣлила е редътъ на черковнитѣ служби и приела е за общо употребление съставенитѣ отъ черковнитѣ отци устави. Така сж што тая власть е издала и много правила: за мѣстата, въ които се извършватъ богослуженията, като имъ е опредѣлила значението, както и това, какви богослужебни дѣйствия могатъ да се извършватъ само въ храмътъ и какви — внѣ отъ него; тя е узаконила разнитѣ празници презъ годината въ честь на събитията отъ животътъ на Ис. Христа, въ честь на св. Богородица и на много светии, така сж што и поститѣ; относително за лицата, които иматъ право да извършватъ богослужението, тя ясно е назначила какви свещенни дѣйствия може да извършва само епископътъ, какви презвитерътъ, какви и въ какви случаи — дяконитѣ, клирицитѣ и даже миренитѣ. Има много примѣри на това, че съборната върховна власть е измѣнявала нѣкои обряди и постановления въ богослужението, като е премѣствала частитѣ на богослужението, или пъкъ ги е съкращавала, или продължавала. Така проскомидията, която е служила за прехождане отъ литургията на оглашеннитѣ къмъ литургията на вѣрнитѣ, отъ послѣ, когато оглашени въ черквата сж останали твърдѣ малко, иренесла се е въ сегашното си мѣсто; така сж што и поученията, които сж се казвали непосредственно слѣдъ четенето на Евангелието, отъ послѣ починали да се казватъ въ вратѣ на ли-

тургията¹⁾. Церковната История ни представлява много примѣри на това, че нѣкои обряди съвършено сѣ се изоставяли. Така, изоставенъ е обрядътъ „вечера любви“, любзанието вѣрушитѣ помѣжду си, обичаятъ да се дава слѣдъ кръщенieto медъ и млѣко и т. п.; публичното изповѣждане е замѣстено съ частното и сѣ изоставени на литургията молитвитѣ за кающитѣ се; причащаването мѣренитѣ отдѣлно съ тѣлото и кръвта Христови, замѣстено е съ причащаването отъ л ѣ ж и ц а т а и заедно тѣлото и кръвта Христови.

Но при всичко това, церковната вселенска власть строго е назила на това, штото всичко, което е въведено отъ нея въ церковната практика, да си остава неизмѣнно, като е запрештавала произволнитѣ нововведения и е внушавала на церковнитѣ предстоятели, че съ произволното разпореждане въ церковниятъ редъ изгубватъ се старитѣ негови черти, што сѣ осветени отъ времето и преданието, вмѣкватъ се въ този черковенъ редъ своеволни новости и се разклаштватъ черковнитѣ постановления, а народътъ, като отивва отъ строгиятъ еднообразенъ редъ въ богослужението, изгубва благоговѣнието къмъ свещеннитѣ обряди намѣсто да поддържа съ тѣхъ своето благочестие²⁾. Тази висина власть на вселенската черква има право да разрѣшава недоумѣнията и да прекъсва разпритѣ относително извършванието тайнствата и въобще богослужебнитѣ дѣйствия. Така въ III. вѣкъ, когато имаше недоумѣние и разпръ относително присѣдиняването еретицитѣ на черквата, и когато на частнитѣ събори имало е противоположни мнѣния относително за това, а именно, Римскитѣ отци казвали, че трѣба еретицитѣ да се приематъ въ черквата безъ да се кръштаватъ отново, а малоазийскитѣ и картагенски отци казвали, че не бива еретицитѣ да се приематъ въ черквата дору не се кръштаватъ отново, — тогава гласътъ на вселенската черква положи край на тѣзи разногласия, като рѣши: онѣзи еретици, надъ които кръщенieto не се е извършило правил-

1) у насъ, обаче, стариятъ обичай да се казва поучение слѣдъ евангелието непосредственно удържа се и до сега (Р.).

2) Лаодик. съб., прав. 18.

по, да се кръштаватъ отъ въз, когато ште се приематъ въ черквата, а онѣзи ерепници, които иматъ правилно кръштение, да се приематъ безъ кръштавание отново. Така сѣшито продължителнитѣ распри между черквитѣ въсточни и западни за времето на празнуванетоъ пасхата бѣхъ рѣшени на първиятъ вселенски съборъ; въздигнатитѣ отъ Иконоборцитѣ недоумѣния относително за почитанието на св. кръсть, на икситѣ и моштитѣ, бѣхъ рѣшени на седмиятъ вселенски съборъ, на който и се узакони, штото всичкитѣ християнски храмове да не се осветяватъ инакъ, освѣнъ като се полага подъ престолътъ и надъ престолътъ св. мошти¹⁾; така сѣшито се узакони на този съборъ штото икситѣ да се почитатъ, та и да не се тургатъ на кенрилично мѣсто. Сѣштата вселенска власть съ свонѣ постановления, направени въ разнo време, опредѣлила и характерътъ на церковниятъ живописъ и иѣкон изображения сѣвършило изоставила и зашѣтила да се не правятъ, — както на пр. изображението на Ис. Христа подъ видъ на агнецъ²⁾. Най-послѣ вселенската власть има право да позволява на мѣстнитѣ черкви за да разгледватъ тѣ и изправлятъ богослужеснитѣ обряди и чинопоследования, ако би, по иѣкон обстоятелства — или отъ невѣжество, или отъ влианieto на еретицитѣ и расколницитѣ — да сѣ се вмѣкнали въ тѣхъ иѣкон неправилности и допълнения, които не съотвѣтствуватъ на духътъ на православнето. Така, Българската черква, въ лицето на своятъ велики патриархъ Евтимия (1360-1389 г.) изправлявала е правописането на церковнитѣ книги, а заедно съ това, вѣроятно, и иѣкон погрѣшности и неправилни допълнения, които безъ сѣмиѣ-

1). VII. всел. съб., прав. 7.

2). VII. всел. съб., прав. 82. — Обичаятъ за да се изображава Ис. Христосъ подъ видъ на агнецъ евилъ се е въ първитѣ вѣкове на християнството. Въ него време, споредъ неблагоприятнитѣ обстоятелства, християнитѣ не сѣ могли въ черквитѣ си да иматъ св. Икони, но за да иматъ во времето на богослужението необходимитѣ свети изображения, тѣ правили символически образи, както — виноградна лоза, маслиново клонче, риба, агнецъ. Последниятъ символъ (агнецътъ) зашто имаше основание въ ветхиятъ завѣтъ и въ проповѣдта на Ивана Крестителя, християнитѣ сѣ го удържавали дълго време и послѣ първитѣ вѣкове.

ние вмѣняли сѣ се подъ влияніето на невѣжественнитѣ преписвачи църковнитѣ книги, които и на Богомилитѣ. Така сѣмшто, когато въ тѣхнитѣ времена на монголското иго въ Русия, въ богослужението тамъ бѣхъ сѣ вмѣняли много неправославни обичаи, и отъ невѣжественни и суетудри хора крайно е билъ изкривенъ смисълътъ на богослужеснитѣ книги (кѣето така сѣмшто е произлѣзло отъ еретицитѣ, които се завѣдихъ въ Русия преимущественно отъ Българскитѣ Богомили), Патриархъ Никонъ, съ дозволеніето на Рускитѣ епископи и вѣсточни патриарси зе се за изправленіето на богослужеснитѣ обряди и книги въ руската църква, кѣето изправление се удобри послѣ на съборътъ, който стана въ Москва и на който присѣствувахъ и нѣколко вѣсточни иерарха (между които имаше и двама патриарси). — Въобщо вселенската църковна властъ се грижи за еднообразието на богослужесниятъ чинъ въ всичката църква и, ако забѣлѣжи въ нѣкоя църква отклонение отъ това еднообразие, безъ забава го поправва. Така, пето-шестиятъ вселенски съборъ, като се научилъ, че въ нѣкои църкви презъ всичкитѣ дни на великиятъ постъ се е извършвала пълна литургия, опредѣлилъ шото, освѣтъ сѣбстнитѣ и недѣлни дни и на Благовѣštenie, — презъ всичкитѣ други дни на този постъ да се не извършва друга литургия, освѣтъ литургията на преждеосвѣщенитѣ дарове¹⁾. А първиятъ вселенски съборъ, като се е научилъ, че въ нѣкои църкви не се пазѣ апостолскитѣ обичаи, по който въ недѣлнитѣ дни вѣруюшитѣ сѣ се молили безъ да преклоняватъ колѣна, опредѣлилъ, штото тоя обичай да се пазѣ повсемѣстно²⁾. Като дава право на всѣка мѣстна църква да въвежда у себѣ си нови обичаи относително богослужението — съобразно съ мѣстнитѣ обстоятелства и нуждитѣ на вѣруюшитѣ, вселенската църковна властъ удържала е за себѣ си правото да надглежда тѣзи нововведения и штомъ забѣлѣжи, че въ тѣхъ има нѣшто несѣгласно съ апостолското предание и съ духътъ на православнето, безъ забава да ги изхвърлюва. Така е билъ изхвърленъ обичаятъ да се прибавятъ на „Святый Боже“

1). V-VI. всел. съб., прав. 52.

2). Първи всел. съб., прав. 20.

думитѣ „распный ся за насъ“¹⁾. Сѣмшто така сѣ били изоставени: обичаятъ на Африканската черква да служи литургия въ великий четвъртъкъ послѣ обѣда,²⁾ както и обичаятъ на нѣкои черкви да доносятъ въ олтарятъ грозде и заедно съ светитѣ дарове да го раздаватъ на народътъ³⁾. Оште вселенската черковна власть е осъдила нововведенията на западната черква относительно за употрѣбляването на опрѣсноцитѣ (прѣсенъ, не кисалъ хлѣбъ) въ тайнството на евхаристията, както причащаването на мѣренитѣ само съ единтъ видъ (само съ св. тѣло), и употрѣблението на органитъ (музика) при богослужението.—

3-о, Управлението черковно. Въ учителствуванieto и въ свещеннодѣйствието вселенската черковна власть нѣма таква обширни правдини, каквито има тя въ управлението. Въ първитѣ двѣ свои обязанности тая власть трѣба да пази непокътнѣто учението, което е предадено отъ самага Бога, така и тайнствата, които сѣ учредени отъ Него; и ако и да издава по нѣкогажъ нѣкакви-си постановления относительно за това учение и тѣзи тайнства, но постановленията ѝ сѣ такива, които иматъ за цѣль само да съдѣйствуватъ на членовѣтъ отъ черквата за да приематъ тѣ по-добрѣ и по-правилно учението на вѣрата и оная благодать, която се съобщава въ тайнствата. Въобщте, когато дѣлото се касае до догматитѣ и тайнствата, съборната черковна власть никога не казва: „опредѣляваме“, „повелѣваме“, а почти винаги употребява думитѣ „вѣрваме“ или „приемаме“, като иска съ това да покаже, че въ това отношение тя не прави и не учреждава нѣшто ново, но възстановява и укрѣпва онова, което е предадено отъ Ис. Христа и Апостолитѣ му. Но въ дѣлото на черковното управление работата бива съвсѣмъ инакъ. Тукъ вселенската черковна власть има работа съ измѣняющитѣ се житейски обстоятелства, съобразно съ които и тя разкрива своята дѣятелность.

Въ черковното управление вселенската черковна власть има

1). VI всел. съб. пр. 81.

2). Трулск. всел. съб. пр. 29.

3). Трул. всел. съб. прав. 28.

право: а) да бъде върховенъ надгледвачъ за вървештъ на работитѣ въ всичкитѣ частни черкви, както и на вселенското законодателство, и б) — нейната пресжда въ това отношение е окончателна, безапелляционна.

а. Вселенската черковна властъ има право да бъде върховенъ надгледвачъ и законодатель въ всѣка черква касателно черковното управление. Истина, законитѣ, отъ които трѣба да се ръководствуватъ вѣрующитѣ, има ги въ свештенното писание, но тамъ (въ свешт. писание) тѣ сѣ изказани по духътъ, а не по буква и се отнасятъ по-вече до вътрешното усъвършенствуване на човѣка, а не до външното му поведение и благочиние въ християнското общество. Разясняването основнитѣ закони на управлението, што се заключаватъ въ свешт. писание, както и разяснението на способтъ, по който да се изказватъ и осъществяватъ високитѣ нравствени предписания въ външния черковенъ редъ и благочиние, — това апостолитѣ сѣ го оставили на черковнитѣ пастири¹⁾

Вселенската черковна властъ има право да надглежда, штото въ всѣка една частна черква да се пази върховенството на съборната властъ, която е частъ отъ вселенската съборна властъ. Така тя още преди вселенскитѣ събори бѣше опредѣлила, штото въ всѣка черковна областъ да ставатъ дважди презъ годината (въ пролѣтъ и есѣнь) епископски събори за укрѣпяване на благочинието; а на първиятъ вселенски съборъ узаконила това опредѣление²⁾. Това сѣштото опредѣление се е изказвало и узаконявало и на послѣдующитѣ вселенски събори³⁾.

Вселенската черковна властъ има право да прегледва рѣшенията на мѣстнитѣ събори. Когато види, че опредѣленията на тѣзи събори сѣ полезни за всичката черква, ти имъ усвоява вселенско значение. Така постановленията на съборитѣ — Анкирски, Новоезарийски, Гангрски, Антиохийски, Лаодикийски и други — приела ги е въ всеобщто употрѣбление като е запретила да се измѣнява или

1). Тит. 1, 5. —

2). I-всел. съб., прав. 5. —

3). II. всел. съб., прав. 6; IV всел. съб., прав. 19. —

преиначва въ тѣхъ нѣшто-си¹⁾). Така сѣмшто сѣ приети отъ вселенската черковна власть за всеобщто употребленіе и правилата на много помѣстни събори, които сѣ извѣстни подъ името на тѣхнитѣ предстоятели, къквито сѣ напримѣръ, правилата на Дионисия и Петра Александрийски, Григория Новокесарийски, Атанасия Александрийски и други²⁾). И на противъ, ако вселенската власть забѣлѣжава въ постановленията на помѣстнитѣ събори нѣшто си съгласно съ духътъ на апостолското предание, тя отхвърля даже и мѣстното имъ значение. Освѣнъ еретическитѣ събори, които съ венчикитѣ си постановления сѣ се предавали на анатема, вселенската власть е измѣнявала и отхвърляла и такива постановления на православитѣ събори, на които отъ по-преди имъ се е давало вселенско значение. Така шестиятъ вселенски съборъ³⁾ е отхвърлилъ приетото въ Римската черква правило—свештеннослужителитѣ да бждатъ разлжчени отъ женитѣ си и да се не съобщаватъ съ тѣхъ, и, като се е съобразилъ съ апостолскитѣ правила, опредѣлилъ, штото за напредъ свештеннослужителитѣ да не се раздѣляватъ съ женитѣ си. Сѣмштиятъ съборъ⁴⁾ отхвърлилъ и постановлението на каноническиятъ новокесарийскій съборъ относительно за числото на дияконитѣ въ черквата⁵⁾.

1). Трулс. съб. прав. 2.

2). Тамъ.

3). VI. всел. съборъ, прав. 13.

4). Прав. 16.

5) Новокесарийскій съборъ, като се е основавалъ на книгата на Дѣянията Апостолски (гл. 6, 5) и като е уважавалъ сѣмшесествующиятъ отдавна обичай, опредѣлилъ (съ 15-то си правило) штото въ всѣка черкова (т. е. въ всѣка черковна областъ) да има само 7 диякона, — ма колко и да би била голѣма черквата. И този обичай така строго се е наизлъ, штото колко и да се е уголѣмивала черквата дияконитѣ сѣ си оставали се 7. Така, Римската черква въ 2 и 3 вѣкъ била е доста обширна и е имала 48 презвитера, но диякони не се е рѣшавала да направи по-вече отъ 7. Въ 3-й вѣкъ много обширни черкви, като видѣли че само 7 дякона не могатъ да изпълняватъ вѣншнитѣ обязанности каквито сѣ възложени на тѣхъ, рѣшили се по-добрь да въведатъ нова черковнослужителска длѣжностъ, а не да измѣнятъ седмичното число на дяконитѣ.

Вселенската църковна власт има право да надглежда вървежът на работите въ всичките частни църкви, които сж подчинени на помѣстни събори. Въ постановленията на вселенските събори често се срѣщатъ такива думи: „научихме се“, „дошло е до слухътъ ни“, „извѣстихме се“ и проч. Когато, при таквоя надглеждане вървежът на църковните работи, вселенската власт се научи за нѣкои злоупотребления безъ забава пригъсватъзи злоупотребления съ своите канонически постановления. Така обичаятъ, който бѣше се вмѣкналъ въ нѣкои църкви и споредъ който елрицитѣ земаха съ кирия мушки и, по сребролюбие, намисаха се въ мѣрски дѣла, — този обичай биде осѣденъ на четвъртиятъ вселенски съборъ¹⁾, на който съборъ се внуши на духовните лица, че тѣ само тогава могатъ да се распореждатъ съ мѣрски дѣла, когато законно се повикатъ да зематъ на себе си попечителството надъ малолѣтни дѣца, или, споредъ изволението на епископътъ имъ се възложи обязанность да иматъ грижа за дѣлата на сиромаситѣ, вдовицитѣ и други, на които е потрѣбна църковната помощъ. Така сжшто, като се е научила за обичаятъ въ нѣкои мѣста, споредъ който епископитѣ рѣкополагали презвитери и диякони безъ да има за тѣхъ опредѣлено мѣсто, вселенската църковна власт, на четвъртиятъ вселенски съборъ²⁾ запретила на такива рѣкоположени да свештеннодѣйствуватъ, което запрещение е служило за посрамление на онѣзи епископи, които сж направили това рѣкоположение. Особенно строго е пазила вселенската власт подиръ такива злоупотребления, които сж нарушавали апостолското предание. На примѣръ, въ нѣкои църкви бѣше се вмѣкналъ обичай, споредъ който дияконитѣ, като сж се ползовали отъ това, че винаги се намиратъ при епископътъ, причащавали сж се въ литургията преди свештенниците, даже си присвоили право тѣ (дияконитѣ) да причащаватъ свештенниците; а по нѣкогажъ, въ тѣхъ случаи, когато е свештеннодѣйствувалъ митрополитъ заедно съ епископитѣ, дияконитѣ сж си позволявали да се причащаватъ даже и

1). Правило 3.

2). Прав. 6.

преди епископитѣ¹⁾. Първиятъ вселенски съборъ, като искаше да прекъса таквози нарушение на иерархическия редъ, строго е внушилъ на дяконитѣ да помнятъ, че въ иерархията тѣ заематъ една отъ долнитѣ степени и ги заплашва съ отнѣмание на правдинитѣ имъ, ако тѣ съ незаконнитѣ си домогвания развалятъ иерархическия редъ²⁾. А шестиятъ вселенски съборъ³⁾ повѣлѣва за таквази дързостъ и своеволие да се снемватъ дяконитѣ на най-последната свещеннослужителска степенъ.

Висшата черковна власть, като забѣлѣжи, че съ измѣнение на обстоятелствата, явява се въ черквата нужда за нови правила, тя незабавно издава такива правила. Така съ развитието на монашесвото въ православната черква — опште отъ IV вѣкъ — свяватъ се много съборни постановления относително за правдинитѣ, обязанноститѣ и начинътъ на живѣянieto на иноцитѣ, както и относително тѣхното подчинение на мѣстнитѣ черковни власти, въздиганieto на мѣнастири, мѣнастирскитѣ имущества, приемането въ монашество и проч.⁴⁾ — Слѣдъ време се разви и уякчи връзката на черквата съ господарството, а това е накарало вселенската черковна власть да издава нови постановления, които опредѣляватъ какво участие може да има гражданската власть въ черковнитѣ работи. Така въ

1). Въобщте твърдѣ често дяконитѣ искали да бѣдѣтъ погорни отъ свещенницитѣ. Причината на таквоя злоупотребление се е заключавала въ това, че дяконитѣ въ него време сѣ били помощници на епископитѣ въ управлението на черквата, а свещенницитѣ помагали на епископътъ само въ учението и въ свещеннодѣйствието. А по-отсѣтѣ на дяконитѣ почнали да даватъ други по-важни длѣжности при епископитѣ, митрополититѣ и патриарситѣ, както — икономъ, едикъ, хартофилакъ и други, при които длѣжности презвитеритѣ даже и епископитѣ дохождахъ въ нѣкакво си зависимо положение отъ дяконитѣ. Въ единъ само случай позволява се на дяконитѣ да иматъ преимущество предъ презвитеритѣ, а именно — когато тѣ (дяконитѣ) представляватъ на нѣкой съборъ лицето на епископътъ.

2). Прав. 18.

3). Прав. 7.

4). IV всел. съб., прав. 4. 8. 12. 23; VII всел. съб., прав. 12. 13. 19; VI всел. съб., прав. 40, и др.

нѣкои случаи вселенската черковна власт не допушта намисањето на граѓанската власт, както — въ избирањето и постановлението на иерархическитѣ лица¹⁾; въ други случаи тя позволява на черквитѣ да се обршатъ за помошъ къмъ граѓанската власт, както на прим. — при дѣрзоста и неблагоразумното своеволие на еретицитѣ и волнодумцитѣ²⁾, а така сѣмшто и когато е трѣбало да се изкореняватъ езическитѣ обичаи. Особенно вселенската власт е издала много правила за иерархическия редъ. Тя строго е съхранявала тритѣ иерархически степени и не е прибавила къмъ тѣхъ нито една нова свештеннослужителска длѣжностъ³⁾. И всичкитѣ правила на вселенската властъ относительно иерархическитѣ степени сѣ за редѣтъ и благочинието на свештеннослужителитѣ, за тѣхнитѣ правдини въ дѣлото на черковното управление. На нѣкои епископи тая властъ е присвоила почетни имена, както: митрополити, патриарси; опредѣлила е точно правдинитѣ и длѣжноститѣ на първенствуюштитѣ епископи, като имъ присвоила не само честь, но и властъ; опредѣлила е редѣтъ на патриаршескитѣ сѣдалишта и области, които първоначално сѣ били само три — Римско, Антиохийско и Александрийско⁴⁾, а послѣ при тѣзи три патриаршества сѣ се прибавили и други два — Иерусалимско и Константинополско. Вселенската властъ ако и да е опредѣлила строго границитѣ на тѣзи петъ патриаршества, и да ги е признала за единствени върховни и независими представители на черквата⁵⁾, но слѣдъ време, съобразно съ нуждитѣ и потребноститѣ на вѣрующитѣ, тя е отстапвала отъ това строго опредѣление. Така, за да се избѣгнатъ всѣки недоумѣ-

1). Апост. прав. 30: I всел. съб., прав. 4; VII всел. съб., прав. 3.

2). Картаг. съб. прав. 104.

3). Другитѣ длѣжности, които сѣ учредени въ черквата послѣ апостолскитѣ времена, както и по дияконъ, чтецъ, певѣцъ и др., сѣ такива черковнослужителски длѣжности, които се освештаватъ не съ тайнство, а само съ благословението на епископътъ, и сѣ въведени въ черквата за помошъ на другитѣ три иерархически степени, а преимущественно — на диакопската.

4). I-всел. съб., прав. 6, 7.

5). II-всел. съб., прав. 2.

ния и разпри, вселенската власт е утвърдила самостоятелността на Кипърската черква¹⁾). Послѣ, когато обстоятелствата и нуждата по-искахъ, вселенската власт даде самостоятелностъ на Българската черква—въ форма на патриаршество²⁾). Така сѣмшто въ 16-то столѣтие вселенската власт утвърди самостоятелността на руската черква, като ѝ постави патриархъ. А въ първата половина на 18-то столѣтие пакъ тая вселенска власт преобрази руското патриаршество въ св. Руски Синодъ,—който сѣмштествува и сега. Въ новитѣ времена вселенската власт призна самостоятелността на Атинската черква, както и на Сърбската. Сега Цароградската патриаршия, сжединена съ Антиохийската и Александрийската незаконно си присвои властъ, която може да принадлежи само на вселенската черква, и на незаконни основания не само не признава възобновлението на самостоятелността на Българската черква, ами оште и провъзгласява Българетѣ схизматици. Заштото подобни дѣйствия принадлежатъ само на вселенската черковна властъ, а не на една-двѣ частни черкви (както сѣ цароградската, антиохийската и Александрийската), за това и рѣшенията на казанитѣ черкви касателно за Българетѣ нѣматъ никаква сила—като незаконни. Рано или късно вселенската черковна властъ ште осѣди тия беззаконни дѣйствия на казанитѣ частни черкви и ште признае независимоста на Българската черква.

Вселенската черковна власт е издала много правила за избирването и рѣкополаганieto на епископитѣ, за тѣхнитѣ взаимни отношения и предѣлитѣ на власта имъ въ епархията, а така сѣмшто опредѣлила правдинитѣ и обязанноститѣ на всичкитѣ подвластни на епископътъ свещеннослужители и черковнослужители. При издавания на закони за редътъ въ черковното управление, вселен-

1). III всел. съб., прав. 8., VI всел. съб., пр. 39.

2). За първото Българско Патриаршество, което се придоби во времето на Царь Петра нѣма подробни извѣстия, но за учреждението на търновската патриаршия въ год. 1234 положително се знае, че то е станжло съ благословението не на нѣкоя частна само черква, а на всичката вселенска черква. Глед. Ист. прегл. на Бълг. Църк. Дринова стр. 40 и 86-88.

ската власт, като зема въ внимание нуждите и обстоятелствата, измѣнява по нѣкогажъ и даже съвсѣмъ изхвърлюва по-напрѣжнитѣ постановления на вселенската власт. Така на пр. опредѣлението за да ставатъ два пътя въ годината помѣстни събори¹⁾ изостави се на шестиятъ вселенски съборъ по тая причина, че черковнитѣ предстоятели нѣмали винаги възможностъ да изпълняватъ това постановление. Така сѣмшто и апостолското правило относително за това штото черковнитѣ имущества да бѣдатъ въ пълно разположение на епископътъ безъ всѣки другъ контролъ освѣнъ — Господу надзирающу²⁾, изоставено е отъ четвъртиятъ вселенски съборъ по тая причина, че, заштото черковнитѣ имущества отъ разни подарици останали доста голѣми, така штото управлението имъ трѣбало е да има по-добъръ редъ, строгостъ и отчетностъ отъ колкото е било това въ първитѣ три вѣка на християнството — тѣхното управление е дохождало тежко за единъ епископъ.¹⁾ Така и „апостолскитѣ постановления“, които отъ 85-то правило апостолско сѣ признати за неизмѣнно ръководство на епископитѣ, изоставени сѣ отъ шестиятъ вселенски съборъ, заштото се видѣло че сѣ повредени отъ еретицитѣ. — Отъ тѣзи примѣри се вижда, че вселенската власт има право да измѣнява издаденитѣ отъ нея закони, — даже и таквизи, които иматъ апостолски авторитетъ. —

б. Вселенската черковна властъ има право на върховна, окончателна, безъ апелляционна пресѣда. Своего осѣждане тя произнося надъ цѣли помѣстни събори: така сѣ били осѣждени съборитѣ, които сѣ се свиквали противъ Атанасия Велики, така и съборитѣ, които ги е свиквалъ Несторий Костантинополскиятъ патриархъ, както и тѣзи, които сѣ ги свиквали Диоскоръ-Александрийскій патриархъ, Императорътъ Костантинъ Копронимъ и много други еретически събори, които черквата нарекла скоминишта. Вселенската властъ произнася своята пресѣда и надъ цѣли черкви; така тя е осѣждала Арменската, Яковитската, Конт-

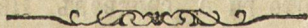
1). Апост. прав. 37; I-всел. съб. прав. 5; II всел. съб. пр. 6; IV всел. съб. прав. 19 и проч. —

2). 38 и 41 апост. правила.

3). Съборътъ (IV всел.) опредѣлитъ епископътъ да има икономъ, който да управлява съ тѣзи имущества.

ската и Римската черкви, които сж изпаднали въ ересъ. Въ на-
стоящото време тя се занимава (при посредството на светѣйшии
Руски Синодъ) да рѣши въпросътъ за съединението на Англикан-
ската епископална черква съ православната. Вселенската власть пра-
ви пресжда и надъ върховнитѣ черковни представители—патриар-
ситѣ, и, като ги намѣри виновни, сваля ги отъ престольтъ. Така,
тя е свалила отъ престольтъ Нестория, Диоскора и много други
патриарси. Вселенската власть произноси усждаване даже надъ мър-
твитѣ черковни пастири и учители; така е билъ прокълнатъ папа
Онорій, Константинополскій патриархъ Сергій, и Оригенъ. И на про-
тивъ, тая вселенска власть е давала разрѣшение на осжденитѣ отъ
мѣстната съборна, а по нѣкогажъ и вселенска власть: тѣй на пр.
тя е снела клѣтвата отъ знаменитиятъ константинополскій патри-
архъ—Кирила Лукариса, който е билъ осжденъ и сваленъ на ко-
нстантинополскій съборъ за съчувствието му ужъ къмъ калвинит-
скитѣ заблуждения. Така сжшто вселенската власть е разрѣшила и
Рускиятъ патриархъ Никона и му е вържила патриаршескиятъ санъ—
подиръ смъртта му.

И така, отъ всичкото казано до тукъ се вижда, че въ черква-
та най върховна власть за всичкитѣ работи е вселенската събор-
на власть, че само на тая вселенска съборна власть апостолитѣ
предали пълната своя апостолска власть.

ЗА БОГОМИЛСТВОТО.

Догматическото учение на Богомилитѣ.

Трудно е да се опредѣли какви сѣ били първоначалнитѣ вѣр-
вания на Българскитѣ дуалисти; това само може да се каже, че
историята ги заварва при исповѣдване умѣреннитѣ дуализмъ.

Міротворението на Богомилитѣ.

Учението за Бога.

Като сѣ се намирали подѣ влиянието на умѣреннитѣ дуализ-
мъ, Богомилитѣ представлявали Бога като същество невидимо, най
високо и най съвършено, изпълнено съ милосердие и състрадание.
По тѣхното представление Богъ Отецъ нѣма никаква тѣлесность и
вещественность (*ἀσώματος*), но защото той е билъ образецъ (юр-
некъ) при направеното на човѣка, за това Богомилитѣ казвали, въ
преносенъ смисълъ, че Богъ е човѣкообразенъ, че има човѣчес-
ки видъ и форма (*ἀνθρωπόμορφος*).¹⁾

Учението за Творецѣтъ на видимия міръ.

Споредъ учението на Богомилитѣ Богъ Отецъ ималъ два сина:
пѣ-голѣмиятъ се наричалъ Сатанаилъ, а пѣ-малкиятъ Ии-
сусъ съ.²⁾ Сатанаилъ, като пѣ-голѣмъ, билъ опредѣленъ за намѣст-
никъ и икономъ (домоправителъ) въ мірътъ на духоветѣ и нему
е било предадено да управлява небесното царство и да бѣде тамъ влади-
ка. Той билъ украсенъ съ блескъ и сияние и ималъ творяща сила;

1). Evthymii Zygadeni Narratio de Bogomil. p. 7. Шми-
дтъ Hist. et doctr. des Cathares, 11. p. 59.

2). Това е съгласно съ словата на Козма презвитѣра; само,
у него Исусъ се нарича пѣ-голѣмъ синъ на Бога Отца. „Слыша-
ще“ — казва Козма, — „въ Евангеліи Господа рекша притчу
о двою сыну, Христа убо творятъ старѣйшаго сына, мѣншаго же,
еже есть заблудилъ Отца, діавола мнятъ.“ Правосл. собесѣд. 1864
г. Май. стр. 100.

облеченъ билъ въ съштата върхна дреха, въ която билъ облеченъ и самъ Богъ Отецъ, сѣдялъ одѣсн ую Бога и ималъ първо достойнство слѣдъ него.³⁾ Замаанъ и упоенъ отъ тѣзи достойнства и отъ гордостъ, Сатанаилъ не можялъ да се удържи въ своитѣ височайши съвършенства, ами намислилъ да направи измѣна. Като намѣрилъ добъръ случай, той съблазнилъ служебнитѣ власти—третята часть отъ небеснитѣ обитатели—ангелитѣ, за да се откажатъ отъ службата си, да идатъ слѣдъ него и заедно да се дигнатъ противъ Бога Отца. И така, множество ангели, зарадвани отъ това, че ште хвърлятъ отъ себе си всичката тежина на служението, и излѣгани отъ голѣмитѣ обѣштания на Сатанаила (Сатанаилъ казвалъ, че той ште постави тронътъ си по-горѣ отъ облацитѣ и ште бѣде подобенъ на Вишниятъ), тѣ се съгласили да не се покоряватъ Богу и сѣ се дигнали срѣшто него. За тъквзвѣи богопротивенъ постѣпкъъ Богъ ги изпѣдилъ всичкитѣ отъ небото;⁴⁾ но Сатанаилъ и слѣдъ падането си не изгубилъ своята красота, боголѣпнитѣ украшения и творящата сила.⁵⁾

Сътворението на видимиятъ мѣръ.

Хвърленъ отъ небото доло, Сатанаилъ не можялъ да се удържи въ водитѣ, заштото земята била невидима и не устроена. Но заштото Сатанаилъ ималъ оште творящата сила, той събралъ около си всичкитѣ изпѣдени заедно съ него ангели и имъ казалъ, че заштото Богъ създаде небо и земя, самъ той (Сатанаилъ) ште направи друго небо и друга земя. Подиръ това той приготвилъ за себе си и за своитѣ съучастници жилишта, напиривилъ небо, напичилъ го съ слънце, мѣсецъ и звѣзди, направилъ земя, която съшто напичилъ съ растения и животни. И отъ тогава се е зель видимиятъ този редъ.⁶⁾

Споредъ друго разказвание, ето какъ е станѣло творението на видимиятъ мѣръ. Къмъ Божиятъ престолъ се въздигатъ седемъ нееса, едно отъ друго по-хубаво; на най-горното небо сѣди самъ Богъ. Подъ небото има четири стихии: вода, огънь, земя и обла-

3). Evthym.-Narratio. p. 9.

4). тамъ стр. 20.

5). тамъ стр. 11.

6). тамъ стр. 12.

ци. Всѣка една отъ тѣзи стихии се варди отъ особенъ ангелъ, а надъ всичкитѣ господствува най-хубвиятъ и най-чистиятъ ангелъ—Люциферъ. Той, като постоянно е съзиравалъ Бога, разгордѣлъ се и поискалъ да се сравни съ него. Той наченалъ да мами четиретѣхъ ангела, што сѣ властвovali надъ стихийтѣ; кѣмъ тѣхъ сѣ се присѣдинили и други,—така штото една третя часть отъ небеснитѣ обитатели се е отдѣлила отъ Бога. Богъ ги е изгонилъ отъ небото на земята, дѣто тѣ изгубиха чистата си свѣтлина, а нѣмѣсто нея останѣла имъ свѣтлина огненна. Свѣста наченѣла да мѣчи Люциферна и той се провикналъ кѣмъ Бога: „прости ме, азъ ти се покорявамъ“. За тоя покорность Богъ му позволилъ въ продължение на седемъ години т. е. на седемъ вѣка да живѣе вънъ отъ небото заедно съ свсето войнство. Така той направилъ земята, земя отъ единъ ангелъ короната и отъ половината ѝ направилъ слънцето, отъ друга половина—мѣсецътъ, а пѣкъ отъ драгоцѣннитѣ камъни—звѣздитѣ. Растенията и животнитѣ станѣли отъ земната мокрота⁷⁾.

Сътворението на човѣка.

Послѣ сътворението на видимиятъ мѣръ и другитѣ долни твари, Сатанаилъ поискалъ да довърши работата си съ сътворението на човѣка. За тази цѣль той земя малко прѣстъ, размѣсилъ ѝ съ вода и отъ нея направилъ тѣлото на първиятъ човѣкъ—Адама. Когато Сатанаилъ изправилъ Адама на крака, нѣкаква си мокрота изтекла отъ адамовѣтъ голѣмъ прѣстъ на дѣснииятъ кракъ и тая мокрота се е обѣрнѣла на зѣмя. Сатанаилъ се мѣчилъ отъ своето собствено дихание да даде душа на направеното отъ него човѣческо тѣло, но неговѣтъ духъ като е влѣзалъ въ тѣлото, излѣзълъ отъ сжштиятъ онзи прѣстъ адамовъ, отъ който преди малко бѣше изтекла мокрота, и влѣзълъ въ зѣмята, която съ този начинъ е станѣла участница на дявола. Тогавъ Сатанаилъ, като видѣлъ, че колко и да се мѣчи сѣ не ште да може да даде душа на човѣческото тѣло, пратилъ на Бога посланници съ молба, за да му прати Богъ душа за човѣкътъ, като му се е обѣшталъ, че, ако би

7). Evang. апос. Venois. (глед. Шмидта Hist. m. 11. p. 64.
-Сравни Истор. Альбиг. Н. Осокина. 1, 201.

Богъ да даде такава душа, човѣкътъ, ште бѣде общъ и на двамата (на Сатанаида и на Бога) и неговътъ родъ ште да напълни мѣстата, които сѣ останѣли празни слѣдъ падането на ангелитѣ. Богъ, като добъръ, домиляло му за човѣка и вдѣхналъ въ него душа жива. Така сѣмшто била направена и първата жена Ева⁸⁾. Споредъ апокрифическото Евангелие, Сатаната така сѣмшто е направилъ човѣческото тѣло, но не отъ прѣстъ, ами отъ морски калъ. И той като не можилъ да даде на това тѣло душа, помолилъ Бога да му даде два ангела за да дадѣтъ душа на Адама и Ева. Ангелитѣ отъ второто и третото небо, като сѣ се прелѣстили, пожелали да раздѣлятъ могуществото на Люциферна. Тѣ молили Бога да ги пусне, и му сѣ се общтавали, че скоро ште се вѣрнатъ. Богъ ги пусналъ, но имъ забѣлѣжилъ, че обратниятъ пътъ е труденъ и за това далъ имъ съвѣтъ да не заспиватъ, заштото, ако би да заспятъ, Той ште ги повика чабъ слѣдъ 7000 години. Ангелитѣ отишли, но, по волята на Люциферна, натисналъ ги единъ дълбокъ сънъ, во време на който Люцифернъ воодушевилъ сѣ тѣхъ тѣлата на първитѣ човѣци. Ангелътъ отъ третото небо се обѣрналъ на Адама, а ангелътъ отъ второто — на Ева. Слѣдъ пробужданието си и двата ангела видѣли, че сѣ заключени въ смъртна форма и горчиво заплакали. Люцифернъ, за да ги утѣши, направилъ рай, въ който и завелъ своитѣ плѣнници. Такива сѣ били първитѣ дни на първитѣ човѣци. Нѣкои еретици прибавили оште легенда за съставътъ на човѣческото сѣмшество. Демонътъ направилъ човѣческото тѣло отъ прѣстъ, но когато дошелъ при Бога да иска душа за него, той му казалъ: „ако ти направишъ човѣка отъ прѣстъ, той ште бѣде по-якъ отъ тебе и отъ мене, — по-добръ направи го отъ морски калъ.“ Дяволътъ послушалъ, „Сега човѣкътъ ште бѣде нито якъ нито слабъ“ казалъ Богъ и му далъ душа. Когато Богъ вдѣхналъ на човѣка душа, тогава човѣкъ изеднѣжъ станѣлъ на крака и извикалъ: „Сега, дяволе, азъ вече не съмъ твой“⁹⁾. Дяволътъ се разсърдилъ отъ това и намислилъ — прави какъво прави — да оскверни човѣческата душа. Въз-

8), Euthym. Narratio. p. 13.

9), Evang. apoc. Шмидтъ, 11, 66-68; срав. Осек. 1, 202.

буждаванъ отъ завистъ, Сатанаилъ не сдържалъ обѣщанкето си, което далъ на Бога, и намислилъ самъ да стане богъ на човѣцитѣ. Съ тази цѣль той наченалъ да крои разни планове и прими. Сатанаилъ прилъстилъ Ева и тя родила отъ него синъ (Каинъ) и дъщеря, които Богомилитѣ наричатъ К а л о м е н а. Съ този начинъ се е открило пълното владичество на Сатанаила въ мѣртъ. Подиръ първото престъпление съ дявола, Ева родила отъ Адама синъ, Авеля, който билъ по-добъръ отъ Каина. За това престъпление Богъ отнелъ отъ Сатанаила неговото божественно сияние и творяща сила, но съ пакъ му оставилъ управлението на мѣртъ, защото се е надѣвалъ, че излъганицѣ отъ него души сами ще възстанѣтъ противъ гибелното влияние на злото¹⁰). Слѣдователно, споредъ мнѣнието на Богомилитѣ, благоста Божия е била причина на това, дѣто човѣцитѣ подпаднали подъ неразумната и строга власть на Сатанаила. Между това падналитѣ ангели като се научили, че Сатанаилъ далъ обѣщанке на Бога да изпълни тѣхното мѣсто човѣческиятъ родъ, пожелали сами на своето сѣме да дадѣтъ възможность да се върне въ тѣхнитѣ предишни жилишта на небото. Съ тази цѣль тѣ безсрамно прелѣстили човѣческитѣ дъщери и ги направили свои жени. Отъ това смѣшание произлѣзли исполинитѣ. Но когато исполинитѣ сѣ се дигнали противъ Сатанаила и се заловили съ него борба за човѣческиятъ родъ. Сатанаилъ се разсърдилъ, направилъ потопъ и истрѣбилъ всичкото живо на свѣта, освѣнъ Ноя, който, като нѣмалъ дъщеря, усердно слугувалъ на дявола и заслужилъ неговото благоволение¹¹).

Учението за еврейскій Богъ.

Като изкривили по този начинъ тълкуванието на ветхозавѣтнитѣ собития, Богомилитѣ считали Сатанаила, че е Богъ на вѣтхозавѣтнитѣ хора. И това свое учение тѣ потвърждавали отъ библіята. Ветхозавѣтниятъ Богъ или въобщте — Еврейскіятъ Богъ, по учението на Богомилитѣ, въ много нѣшта е противоположенъ на новозавѣтниятъ. И тая противоположность Богомилитѣ сѣ се мачили

10) Euthym. „Narratio“ p. 10, 13, 14.

11) Тамъ. p. 20.

да ѝ докажатъ отъ библията (Еванг. отъ Иоана, 1. 21). Богъ моисеевъ, казвали тѣ, не само е съвършено отличенъ отъ новозавѣтния Богъ, ами е даже и отъ друго сѣшество. Той е страшенъ, гнѣвенъ, мстителъ и има човѣчески членове. Добриятъ Богъ не би направилъ потопа, не би съсипалъ Содома и Гомора, не би издавалъ закони за възмездие и обрѣзание, не би истрѣбвалъ така немилостиво своитѣ врагове, нѣй-послѣ—не би въспретила на първитѣ чловѣци да ѣдятъ отъ дървото познания добра и зла. Заштото, въ таквъ случай, може да се усѣмнимъ че той е съвършенъ и всевѣдуштъ, тѣй като не можалъ да предвиди какво ще постигне човѣческия родъ за непослушанието, а така сѣшито и да мислимъ, че той, ако би да е предвиждалъ какви сѣтнини ще има за чловѣцитѣ тѣхното престѣпление, нарочно ги докаралъ до това престѣпление. Но таквъзъ нѣшто не би направилъ добриятъ Богъ—отъ една доброта; това е дѣло на дявола¹²⁾. Сѣтиѣ, Моисей, споредъ думитѣ на Богомилитѣ, е лъжець, магьосникъ и достоинъ за усѣждане за това, че е слушалъ злиятъ Бога. Моисей билъ прелъстенъ отъ Сатанаила, дошелъ въ Египетъ, излъгалъ еврейския народъ и го повелъ въ обѣтованната земля съ знамения и чудеса, които той правилъ по силата на Сатанаила. Така сѣшито и Синайското законодателство било дадено на Евреитѣ отъ Сатанаила чрезъ Моисея, което законодателство послужило за истрѣблението на безчисленно множество човѣци. Така и основаващитѣ се на словата на апостола Павла въ посланието му къмъ Римленитѣ, тѣ казвали, че всичкитѣ заповѣди и постановления на ветхозавѣтната черква послужили само за погибель на хората. Обрядитѣ, които, по внушението на Сатанаила, направилъ Моисей, били несъвършени, заштото искали кървави жертви и разрѣшавали такива нѣшта, които не се позволяватъ въ новозавѣтната черква. И самото правление на ветхозавѣтната черква се е отличавало съ твърдѣ голѣма строгость: то е допускало твърдѣ тежки убийства. — Тойзи Моисеевъ Богъ е замѣстенъ сега съ другъ Богъ, отъ който произлиза всичкото добро и всѣка кротость и който люби миръ и тишина¹³⁾.

12). Шмидт. р. 20.

13). Evth. Narratio. р. 21; Шмидтъ. 11, 20-24; Осокинъ, 1, 191.

Учението за Исуса Христа .

Самостоятелното властвувание на Сатанаила въ мѣрътъ продължавало се е 5500 години. Надѣждата на Бога Отца, че прелъститѣ души сами ште се дигнатъ противъ гибелното влияние на дявола, — тая надѣжда останѣла тштетна. Той съ прескѣрбие видѣлъ, че човѣцитѣ се намиратъ подъ гибелната властъ на дяволитѣ и твърдѣ малцина минуватъ на неговата страна, т. е. въ чинѣтъ на ангелитѣ, и именно тѣ минуватъ, за които се спомѣнува въ родословието на Матей и Лука. Така по-вечето частъ на човѣческиятъ родъ погинѣла и Богъ е билъ пренуденъ да земе чрезвѣчайни мѣрки за спасението на човѣческиятъ родъ. За тази цѣль, слѣдъ 5500 години отъ сътворението на свѣтътъ, Богъ „отрыгналъ“ отъ сърцето си Слово Благо, т. е. синѣтъ си Исуса, когото човѣцитѣ наричатъ Христосъ и който се е наричалъ Ангелъ великаго съвѣта (Исаия 96), архангелъ Михаилъ и лучъ на божественниятъ умъ. Синъ Божи се е наричалъ архангелъ за това, че е билъ по-горѣ отъ всичкитѣ ангели; Исусъ — зашото ни избавлява отъ болѣзни и печали; Христосъ — зашото видимо е билъ причастенъ на човѣческа плоть.¹⁴⁾

Като слѣзълъ стъ небото, Исусъ Христосъ влѣзълъ въ дѣва Марія презъ дѣсното ѣ ухо и послѣ пакъ презъ тамъ излѣзълъ, но тъй, штото тя не знаѣла нито за влизанието, нито за излизанието му, а само ненадѣйно го намѣриле около себе си въ вертепѣтъ. Зашото не признавали рождението, нито въплотшението на Ис. Христа така както го признаваме ние, а въ сжштото време зашото сж съзнавали необходимостта на искуплението, Богомилитѣ тълкували по своему посланничеството на Спасителя. По тѣхното мнѣние той ималъ въздушно, небесно, чуждо отъ всѣко вѣщество тѣло, което си е останѣло сжштото и слѣдъ излизанието отъ Марія. Спасителятъ само зель на себе си видъ на човѣческо тѣло, а въ сжшность — у него било само божественно, което не е имало ништо отъ тѣзи потрѣбности, што ги има човѣческото тѣло. „Какво общо има между мене и тебе“ казвалъ той на майка

14). Evthym. Narratio p. 16.

Слѣдъ тридневната мнима смъртъ, учили Богомилитѣ, Ис. Христосъ снелъ тѣлесното си покривало и въ своето истинно тѣло се свилъ въ адътъ предъ Сатанаила, побѣдилъ тъмното царство на демонитѣ и самага Сатанаила и вѣки заковалъ въ тежки вериги, отнелъ отъ името му ангелското окончаніе и лъ и порѣчалъ му да се нарича не Сатанаилъ, а С а т а н а. Съ този начинъ, Сатанаилъ изгубилъ своята божественность. Ис. Христосъ пакъ зелъ окончаніето и лъ и го притурилъ на своето име, споредъ което и наченалъ да се нарича намѣсто М и х а, М и х а и л ѣ. Като изпълни своето посланичество, Ис. Христосъ пакъ се върналъ при Отца си и сѣдѣлъ о д ѣ с н у ю е г о на мѣсто падилъиятъ Сатанаилъ²⁰).

Ис. Христосъ ако и да е побѣдилъ дявола и съ това умолилъ враждебнитѣ дѣйствия на пълнитѣ сили, но Сатаната и неговитѣ слуги — споредъ Богомилитѣ — сѣ пакъ могатъ да правятъ зло на чловѣцитѣ, зашото молбата на Ис. Христа предъ Бога Отца за съвършенното истребление на демонитѣ отъ този мѣръ, — не се зела ужъ въ внимание по причина на благоста и милосердието Божие²¹). За това Богомилитѣ учили, че трѣба да се почитатъ демонитѣ, но не за това че тѣ иматъ демонска природа, ами за да можимъ да се избавваме отъ тѣхната злоба и штеніе. Особенно трѣба ли да се отдава честь на демонитѣ, които се намиратъ въ рукотворнитѣ храмове, зашото тѣ иматъ голѣма и невидима сила да правѣтъ зло, а на тая сила не можели да противостоятъ нито Ис. Христосъ нито Духъ Свечи, тъй като Богъ не отнелъ тая сила отъ тѣхъ, ами имъ позволилъ да владѣѣтъ мѣрътъ до скончаніето му²²). Богомилитѣ приемали и пророческото служеніе на Спасителя, но пакъ въ разваленъ видъ. Богъ, казвали Богомилитѣ, далъ новъ законъ на мѣсто стариятъ (Сатанаиловъ), ввелъ новъ животъ на мѣсто ветхозавѣтниятъ. Божественното учение на Ис. Христа се запазило между чловѣцитѣ, казвали тѣ. Както Авраамъ родилъ Исаака, Исаакъ — Иакова, Иаковъ — Иуда и братията му: така сѣшито

20). тамъ, стр. 7.—

21). тамъ, стр. 29.—

22). Тамъ, стр. 19.

и От цъ родилъ Сина, Синъ — Духа Светаго, а Духъ Светий — Иуда и единайстѣхъ апостоли. Апостолитѣ пъкъ написали учението на Спасителя, въ Евангелията, въ дѣянията, посланията и въ Апокалипсисътъ — книги достойни за всѣко почитание и уважение²³).

Учението на Богомилитѣ за св. Троица.

Забѣлѣзано, че Богомилитѣ, придържващицѣ се умѣренниятъ дуализмъ, почитали и вѣрвали че злото и доброто начало произлизили отъ по-горнято отъ тѣхъ, съвършенно сѣшщество, така нито Сатанаилъ се почиталъ за по голѣмъ, и Ис. Христосъ за по-малкъ. Тѣ и тримата (висшето, съвършенното сѣшщество, Сатанаилъ и Ис. Христосъ) изедно съставлявали св. Троица, която имала обиталиштето си на най-високото — седмо небо; надъ тая Тройца се намирала друга тройца, състояща отъ Бога Отца, Слава и Св. Духъ. Както Синътъ, така и Духъ свети сѣ подчинени на Бога Отца и излизатъ като лучи отъ очитѣ му, а послѣ опредѣленно време пакъ опште не възвърнатъ въ него²⁴). Богъ Отецъ билъ трипостасенъ само въ продължение на 33 години отъ 5500 до 5533 г.), заштото до 5500 г., нито Синъ, нито Духъ Свети не сѣшществували, а вече послѣ получили битие и название, както показва Евангелието отъ Иоана (Иоан. 1. ст. 1.). И Духъ Свети, подобно на Ис. Христа, ималъ личностъ само въ продължение на 33 години, т. е. во времето на земниятъ живстъ Ис. Христа, а слѣдъ изминуването на това време Богъ пакъ ще стане височайша единица, както е билъ до 5500 год., заштото Ис. Христосъ и Духъ Светий ще се възвърнатъ къмъ онова начало, отъ каето сѣ излѣзли, т. е. къмъ Отца, който пакъ ще стане едноипостасенъ, пакъ безтѣлесенъ, но чловѣкообразенъ²⁵). Богомилитѣ макаръ че сѣ тълку-

23). Тамъ, стр. 9.

24). Въобщте у Богомилитѣ и Казаритѣ идеята на св. Тройца е съвършенно противоположна на православието; даже и между двата полка имало е разногласие за това. (глед. Петрановича, стр. 51.) —

25). Evthym. Narratio, p. 8.

вали Християнската тройца по своему, но тѣ се пакъ считали за нужно да ѝ възнасятъ молитви. „Ние се покланяме на Отца и Сина и Св. Духа,“ казвали тѣ, но съвършено друго разбирали подъ второто и третото лице.

Учението за пресвета Дѣва Мария.

Като тълкували Евангелието по своему, Богомилитѣ учили, че онова, което има връзка съ материята, лишавана се отъ правото си на божествено освещѣние. За това тѣ учили, че Дѣва Мария, която така тѣсно е свързана съ понятието за божеството, била Ангелъ, небесенъ духъ. На това основание тѣ учили, че Дѣва Мария не е могла да бѣде майка на Ис. Христа, че тя не е имала земни родители. Тя само видимо е жена, но на дѣло—тя нѣма тѣло, както нѣма и никакви човѣчески потребности²⁶). Богъ ѝ пратилъ на земята за съшествието на Ис. Христа, който минѣлъ презъ нея съвършено духовно.

Но когато по-вечето еретици признавали въ Дѣва Мария само видимостъ на жена, нѣкои отъ тѣхъ въ България и Италия вѣрвали, че тя наистина е съществувала и била дѣйствително жена; други вѣрвали, че тя е родена отъ родители; трети—че тя е родена отъ жена безъ съдѣйствие на мъжъ.

Учението за Светиятъ.

Богомилитѣ не почитали и светиятъ, запрештавали да имъ се моли нѣкой и да имъ иска помощъ. Тѣ признавали за свети само онѣзи, за които се споменува въ родословията на Лука и Матей, апостолитѣ и оште мученицитѣ, които сѣ били предадени на смъртъ за непочитанието крѣстътъ и иконитѣ. А черковнитѣ Оци и другитѣ светии, които сѣ почитали крѣстътъ и иконитѣ, тѣ ги наричали нечестиви и достойни за всѣко порицание²⁷). Всичкитѣ иконоборци,

26). И еще же надъ всѣмъ зломъ и се сиѣ окажишѣи творять. Пръ славия бо и пречистая Богоматере Господа нашего Ис. Христа не чтуть, но много о ней блядуть, ихже рѣчи и грѣдости не лъза писати въ книги сѣи (глѣд. Недостойнаго Козмы пресвитера бесѣда на ересь Богомилу, Правосл. собесѣд. 1864. Май 30. — Шмидтъ, 11, 40, 41).

27) Evthym. Narratio p. 22.

а особено Императора Копронима, който е билъ както се знае, единъ отъ първитѣ иконоборци, Богомилитѣ ги почитали за благочестиви.—Така сѣмшто Богомилитѣ не почитали и моштитѣ.²⁸⁾ Чудесата, што сѣ се извършвали при моштитѣ на светинитѣ, Богомилитѣ ги считали за дѣло на демонитѣ. Демонитѣ, казвали тѣ, живѣли съ светинитѣ во време на тѣхниятъ земенъ животъ и ги учили на всѣко беззаконие; а слѣдъ тѣхната смъртъ, деяконитѣ оставали на тѣхнитѣ гробове и, за да направятъ хората да ги почитатъ за свети, тѣ (демонитѣ) правятъ чудеса на гробоветѣ имъ въ тѣхното име тъй като демонитѣ сѣ силни и до краятъ на 7 вѣкове могатъ да правятъ каквото искатъ.²⁹⁾ За иконитѣ, на които сѣ изобразени светинитѣ, Богомилитѣ казвали, че тѣ сѣ идоли, написани отъ демонитѣ и направени отъ материя, която е създадена отъ тѣхъ,—и за подтвърждение на своитѣ мисли населявали сѣ на тѣхъ мѣста въ свещен. писание, дѣто се говори за езическитѣ кумири и идоли (Дѣян. 17, 20). Ис. Христосъ, казвали тѣ, дошелъ на земята за да ни избави отъ идолопоклонството, а не за да го въведе³⁰⁾. Но Богомилитѣ не само отхвъргали иконитѣ, но и сѣ се гаврели съ образитѣ и лицата, написанитѣ на тѣхъ,—както свидѣтелствува за западнитѣ еретици сочинението на Шмидта. На пр. тѣ изобразявали Св. Богородица съ едно око и много безобразно, за да влдятъ зрителитѣ, че Ис. Христосъ би се унижилъ, ако би ѣхъ избралъ за своя майка³¹⁾.

28). „Бѣсы боятъ костей праведникъ Божиихъ, несмѣюще приблизитися съ ковчегомъ въ нихже лежить безцѣное сокровище, даное крестіаномъ на избавленіе всякой бѣды; еретицы же ругаются имъ и намъ смѣются видяще ны кланяющася имъ и просяща отъ нихъ помощи... и не хотяще славы дати святымъ, и Божіи чудеса о хуляють, яхже творять святныхъ мощи силою святаго Духа, и глаголють: „не суть то воли Божіи твориша чюдеса, но діаволь то творить на прелесть чловѣкимъ“ (Козма. Правосл. Собесѣдн. Априлий. стр. 492, 493).

29). Evthym. Narratio p. 24.

30). Тамъ, стр. 26; — Шмидтъ, 11, 112.

31). Бѣсы бо креста Христова боятъся, еретицы же насѣкають кресты и своя орудіа творять ими (правосл. Собес. Апр. Стр. 492). На друго мѣсто казва: „како сѣ ему есть кланяти? Сына бо

—Съ една рѣчь, ерегицитѣ употрѣблявали всичкитѣ срѣдства само и само да снижатъ предмѣтитѣ, што сж ги обожавали христениитѣ.

Учението за Кръстътъ.

Еретицитѣ най-много мразели кръстътъ и кръстното знамение и никакъ не могли да разбержтъ, че е християнско дѣло това—да се почита и въ богослужението да се употрѣблява орудieto на безчестието и смъртта Христова. Напротивъ, казвали тѣ, трѣба колкото е възможно по-много да се ненавижда кръстътъ като нѣшто, което напомнюва тържеството на злиятъ Богъ.³²⁾

Учението за храмоветѣ.

Богомилитѣ така сжшто отхвъртали и необходимостта на храмоветѣ³³⁾. Богъ, казвали тѣ, не обитава въ ржкотворни храмове; Неговтъ храмъ е небото, а въ ржкотворнитѣ храмове живѣятъ демони-тѣ³⁴⁾. Сатанаилъ живѣе въ най-знамѣнитиятъ Иерусалимски храмъ, а слѣдъ неговото сряване той (Сатанаилъ) се преселилъ въ славниятъ Божи Храмъ, Св. София, въ Цариградъ. Като не сж почитали Светитѣ и сж отхвъртали храмоветѣ, Богомилитѣ не признавали и не почитали и праздницитѣ. Споредъ Свидѣтелството на Казма презвитера, въ празднични дни тѣ държели постъ и работели за да покажжтъ съ това, че тѣ презиратъ черковнитѣ наредби. По тѣхното мнѣние праздницитѣ сж наредени отъ чловѣцитѣ, но въ евангелието за тѣхж никакъ не се говори³⁵⁾.

Божія жидове на немо распяша; да вражда есть паче Богу Крестъ“ „Аще бо кто царева сына убилъ крестомъ древомъ, можетъ ли древо то любо бити цесарю? Тако же крестъ Богу“ (тамъ, стр. 494).

32), Evthym. Narratio p. 24, 25.—Ignominia crucem sanctam adficiunt veluti quae dominum peremerit. [Const. armenopolus—у Леуноклавия, стр. 552).—Crucem dicunt characterem esse bestiae quae in Apocalipsi esse legitur, et abominateonem stantem in loco sancto. (Шмидтъ. 11, 112–116.)—Казма пресвит. казва: „кланяюще же сж не творятъ креста на лице своемъ“. (правосл. Собесѣд. за 1864 г. Июнь, стр. 199).

33). Evthym. Narratio, p. 28.

34). Шмидтъ, 11, p. 3. забълж. 1.

35). Кто бо вы указя въ день воскресенія Господня пос-

Учението на Св. Писание.

Богомитѣ съвършенно отхвърлили ветх. Завѣтъ, зашото го считали демонско произведение. Трѣба обаче да забѣлѣжимъ, че крайнитѣ дуалисти не отхвъргали напълно авторитетътъ на ветх. Завѣтъ, а приемали 16 пророци, Псалтирятъ, Иова, Притчитѣ и Премудроститѣ Соломонови, както и Сираховитѣ — като сказание за неизвѣстниятъ духовенъ мѣръ³⁶). Но умѣреннитѣ дуалисти съвѣзмъ отхвъргати авторитетътъ на в. завѣтъ. Особенно тѣ ненавиждали пророцитѣ и казвали, чи пророцитѣ пророчествували съ устата на демона³⁷). Колкото за Новиятъ Завѣтъ тѣ го приемали напълно, но наопаки и аллегорически тълкували онѣзи мѣста въ него, които не сѣ съгласували съ главнитѣ и основанитѣ начала на тѣхното учение³⁸). Освѣнъ нов. завѣтъ Богомитѣ приемали оште и нѣкои апокрифически съчинения както: „Видѣнието на пророка Исаия за съшеството, на Троица и искуплението на човѣческиятъ родъ“, апокрифическото сказание за въпроситѣ Иоанови къмъ Христа, и неговитѣ отвѣти, което сказание било любимо на еретицитѣ. Оригиналътъ на това сказание билъ занесенъ въ Италия отъ Българско въ крайтъ на XII. вѣкъ³⁹).

титися и кланятися и ручная сѣла творити? Да глаголете: „човѣцитѣ суть уставили, а не пишатъ того въ Евангеліе“. И вся господскыи праздники и память святыхъ мученикъ и отецъ не чтете (Козма, Іюн, 199).

36). Evthym. Narratio, p. 7, 36 и слѣд.

37). Авраамъ же, друга Божія, и Данила, и Азарыи чада и прочыихъ пророкъ не приѣмють, ихже и звѣри свѣрѣпю убоишася и огонь усумишася; Иоанна же Предтечу и зарю великаго солнца безчествуютъ, антихристова предтечу наричаще ѱ, его же самъ Господь больша всѣхъ святыхъ показа „... Пророци не суть отъ святи, ни суть отъ святаго Духа порицали, но отъ своея воли“... Но мы, рѣша, Давида непослушася ни пророкъ, но самаго Евангелія, ни живимъ по закону Моисіину, но по Апостольску. (Правосл. Соб. Май, стр. 90-94; Шмидтъ, 11, 61.

38). Ето какъ казва за това Констант. Армене — у Леуноклавия стр. 552.

39). Осокина м. 1, р. 186.

Учението за православно духовенство.

Богомилитѣ съвършено стричали характерътъ на православното свещенство и римското духовенство: и намирали потвърждение на това въ нѣкои мѣста на Свѣт. Писание, което тѣ тълкували по своему. Особенно на западъ еретицитѣ имали голѣма ненавистъ и презрѣние къмъ римския клиръ. Познато е отъ исторіята, че Римската черква не е прегледвала твърдѣ строго нравствеността на своитѣ свещенници; отъ друга страна пъкъ безправствеността на средневѣковото духовенство дохождала до това, што то казвали: „пѣ-добръ лѣшевъ свещеникъ отъ колкото развратенъ“. На това основание еретицитѣ (на западъ католицитѣ) никакъ не признавали римското духовенство да има характеръ на свещенство, а напротивъ, приписвали му всевъзможни пороци и беззакония; обвинявали го въ сребролюбие, въ симонія, въ невъздържаностъ, въ жестокостъ, въ лицемеріе; наричали го даже киници и фарисеи; считали го недостойно да извършва тайнитѣ Божии⁴⁰⁾. — Така сѣмшто еретицитѣ гледали и на православно духовенство въ вѣстокъ⁴¹⁾. Но себе си тѣ наричали избрании, православни и Божии наслѣдници. Споредъ свидѣтелството на Евтимія Зигадена, Богомилитѣ до тамъ простирали своята ненавистъ къмъ православния клиръ, шото, като сѣ се срѣшвали съ нѣкого отъ свещеницитѣ или иноцитѣ, отбивали сѣ се на далеко⁴²⁾.

Разбира се отъ това, че Богомилитѣ трѣбало да гледатъ на своето общество като на истинна Христова Черква, и наистинна, спо-

40). Шмидтъ 11, 140, 141; Evtym. „Narratio“ 43.

41). Хулитѣ іерея и вся сапы церковныя, фарисея сѣшныя зовуще правовѣрныя попы и много на ня лающе, аки псы. Еретици же си словеса слышавше, отвѣщаютъ ны глаголюще: „то аще есте свещени“ якоже то глаголете, то почто не живете, якоже вы естѣ повелѣно, якоже то къ Тимотею пиша Павелъ глаголетъ... „Попове упиваются, грабятъ и ино зло въ тайнѣ творятъ...“ Епископы же, не могуще въздержатися, якоже и мы, пасъ въздержаютъ отъ молитвъ, а потомъ не претятъ отъ грѣха“. (Козма — бесѣда на ересь Богомилу, Православн. собесѣдникъ за 1864 г. Май, стр. 83-85).

24). Evtim. „Narratio“ 34-35.

редъ свидѣтелството на Евтимия Зигадена, тѣ не считали Православната Черква истинна, а ѣъ наричали Иродова, която се мъчи да убие словото Божие (т. е. тѣхното учение). Своята черква наричали Витлеемска, защото въ нея се е родилъ Синъ Божий, споредъ което само въ нея се съхранява истинната и спасителната вѣра⁴³).

Учението за тайнствата.

1 Кръштението.

Богомилитѣ, съгласно съ своитѣ понятия за черквата, не можели благосклонно да гледатъ и на християнскитѣ тайнства. Тѣ отхвъртели всичко, шото има въ християнството отъ ветхозавѣтната черква и не приемали онова, което е искало чувствени, вештественни знакове за по-доброто поеснение и разбиране, — защото, мислели тѣ, всичко вештественно е направено отъ Сатанаила. И наистина, Богомилитѣ сж се съмнѣвали въ дѣйствителността на тайнствата въ православната черква. Кръштението съ вода, което се извършва въ Православната Черква, Богомилитѣ не приемали на това основание, че водата била дяволска работа. За това и Иванъ Кръстителъ, който е кръштавалъ съ вода, билъ слуга и посланикъ на дявола⁴⁴). Особенно еретицитѣ възставали противъ кръштението на новороденитѣ дѣца, които не сж въ състояние да различаватъ доброто отъ злото, — слѣдователно, нѣматъ вѣра, безъ което кръштението си остава една чиста формалностъ. Тѣ приемали кръштението, но само въ духовенъ смисълъ⁴⁵), или тѣй нареченото кръштение съ духъ и огънь, за което се говори въ св. Писание. Тѣ извършвали своето кръштение безъ всѣки материални стихии, само съ едно ръкоположение и четене на молитвата господня, и го нари-

43). Тамъ, стр. 25.

44). Шмидтъ, 11, 40, прим. 1.

45). Видите ли, братіе, колми естъ поразилъ діаволъ, да святое крещеніе омешуть, гнушающе ся крестимыхъ младенцевъ? Аще бо ся имъ случить видѣти дѣтица млада, то аки смрада зла гнушѣются, обращающе ся, плююще, сами смрадъ суще ангеломъ и человекомъ. (глед. Козма пресв. Прав. соб. Май, стр. 106; Петрановичъ, стр. 55. прим. 1).

чали кръштение Христово, защото се извършвало само духовъ, а пакъ кръштението съ вода наричали — кръштение Иваново⁴⁶). На духовното кръштение били причастни само „свършениитѣ“, и това кръштение на западъ се е наричало *consolamentum*.

2. Евхаристията.

Богомилитѣ отхвъртали тайнството на евхаристията отъ самото основание. Тѣ отхвъртали всѣко тайнствено знаменование относително тѣлото и кръвта христови. На Ис. Христовитѣ слова (Исан 6, 53-57), на които най-много се основава ученieto на православната черква за евхаристията, тѣ давали духовенъ и иносказателенъ смисълъ. Хлѣбътъ и виното, споредъ нечестивото учение на Богомилитѣ, сж произведение на дявола⁴⁷). Светитѣ дари въ това тайнство, споредъ богохулното имъ учение, не сж плоть и кръвъ христови въ събственъ смисълъ, ами сж просто брашно, проста жертва която се принася на демонитѣ⁴⁸). Истинниятъ хлѣбъ и истинната кръвъ сж словото Божие и усердната молитва на душата, която приема това слово⁴⁹). Споредъ таквъзъ изопачено понятие за тайнството на евхаристията, Богомилитѣ естествено дошли до това, штото отхвъртали и литургията, която, по тѣхното мнѣние, не била позната, както и евхаристията, на първитѣ християни, а ужъ била наредена отъ Ивана Златоуста⁵⁰).

3. Бракътъ.

По мнѣнието на Богомилитѣ най-тежкъ отъ смъртнитѣ грѣхове билъ бракътъ или тѣлесното съобщение на единътъ полъ съ другиятъ. Тѣ не правели никаква разлика между законниятъ бракъ и пре-

46). Леуиклав. 552; — Evth. p. 26.

47). Что глаголють о св. комканіи? Яко иѣсть Божиємъ повѣлѣніємъ творимо комканіе, ни естъ... тѣло суще Христово, но аки и все простое брашно (Правосл. соб. 1864, Апр. стр. 497).

48). Шиндтъ, 11, p. 135.

49). Evth. „Narratio“ p. 27.

50). Глаголють не суть апостоли литургія предали, ни комканіе, но Іоаннъ Златоустъ тый. (Козма, правосл. соб. Май, стр. 82; Шиндтъ 11, 231).

любодѣянieto, заштото и едното и другото, казвали тѣ, не било друго освѣня продѣление на Адамовиятъ грѣхъ. Тѣ осждали бракътъ не за това само че той служи за нечестивото удовлетворение на тѣлеснитѣ чловѣчески похоти, ами заштото той е средство, издумано отъ дяволтъ за размноженieto на чловѣческии родъ съ цѣль—на вѣки да удържи въ рацѣ си власта надъ този човѣчески родъ.⁵¹⁾ Новиятъ завѣтъ винѣги имъ служилъ за изворъ на свидѣтелства противъ бракътъ. Като злоупотреблявали съ новиятъ завѣтъ, тѣ давали духовенъ и аллегорически смисълъ на онѣзи мѣста отъ Евангелието, дѣто се одобрява и освештава законнииятъ бракъ между мажътъ и жената. Положителното запрештение на бракътъ тѣ намирали ужъ у Апостола Павла (Кор. 7, 1; Римл. 3, 8). Та и самъ Христосъ, казвали тѣ, училъ, че се женятъ само чадата на вѣгътъ, а онѣзи, които сѣ възкръсѣли отъ мъртвитѣ и сѣ се сподобили вѣчнийтъ вѣгъ, тѣ не се женятъ (Лука 20. 34-36).⁵²⁾ По всичко се вижда, обаче, че умѣреннитѣ дуалисти запрештавали бракътъ само на „свършенитѣ,“ а не и на вѣрнитѣ.⁵³⁾

4. Покаянието.

Така сѣшто Богомилитѣ развалили истиннииятъ смисълъ и на тайнството покаяние. Трѣба да се покаяваме само предъ Бога, казвали тѣ. Но и у тѣхъ е имало нѣшто като покаяние, както се вижда отъ словата на нѣкои западни еретици; у тѣхъ билъ обичай да се каятъ въ грѣховетѣ си явно, всенародно. За незначителни грѣхове единъ се изповѣдвалъ намѣсто всичкитѣ и за всичкитѣ получ-

51) „Дявола миятъ, казва Козма, повѣща чловѣкомъ жени поймати и мяса ясти и вино пити и просто вся похотливна наша, сами ся небесни жителіе творять, а женащася чловѣкы и живущая въ міру мамонины слугы зовуть [Козма, Май; стр. 101]. На друго мѣсто: „иже женитву чистую хулить да будетъ проклятъ (Юль, стр. 325).—Споредъ свидѣтелството на нѣкои западни писатели, обрученнитѣ можели да живѣять наедно, но само невинно... (Шмидтъ, 11, 87, забѣлж. 1),

52). Осокинъ, 1, 207; Шмидтъ, 11, 89...

53). Петрановичъ, 58.

валъ разрѣшеніе, а за смъртни грѣхове всѣкий се изповѣдваѣ. Изповѣдта на западъ се е наричала Служба.⁵⁴⁾

Основаващитѣ се на това положение, че свързаното съ материята не може да има връзка съ божественното, че смърта на Ис. Христа била само призрачна, слѣдователно, не могла да удовлетвори правдата Божия,—Богомилитѣ не допускали, че душата може да получи отпуштение отъ грѣховетѣ дору се намира подъ власта на дявола. Добриятъ Богъ не може да има никакво сношение съ онова, което е опште грѣшно или несвършено. За това, главно правило, главенъ законъ на Богомилитѣ билъ — отричането отъ всѣко сношение съ материята, която е творение на дявола. Непослѣдователното на този законъ считало се грѣхъ и опште смъртенъ грѣхъ. Като отричали заслугитѣ на Ис. Христа, Богомилитѣ отхвъртали и ученіето на православната черква за добритѣ дѣла, които умаляватъ тежината на грѣховетѣ; на противъ, по тѣхното учение, човѣкъ може да се избави отъ грѣховетѣ само съ свършено покаяние, свършено измѣнение на животътъ, което се състои въ свършенното отричане отъ мѣртъ и въ сѣединеніето съ тѣхъ. Вънъ отъ тѣхната Черква нѣмало спасение.

Черквата, Иерархията и богослужебнитѣ обряди на Богомилитѣ.

Като пристѣпваме къмъ изложението на външната страна на Богомилската ересь, т. е. на тѣхната черква, иераршия и богослужебни обряди, ние считаме за потребно да кажемъ тукъ, че изключително ште се ползуваме отъ западнитѣ писатели за катарската ересь, която е сродна съ богомилската, защото въ гръцкитѣ писатели (както въ Зигадена) за този предметъ е казано твърдѣ малко при това и колкото е казано, казано е твърдѣ повърхностно

54). Петрановичъ, 56;—Шмидтъ, 11, 135, 136.

55]. „Narratio“ р. 26, дѣто се говори за приеманито въ сектата на еретицитѣ.

и много разбъркано⁵⁵], а пъкъ у Козма презвитера почти ништо нѣма за това.

Първото мѣсто мѣжду западнитѣ писатели заема единъ ръкописъ, който е намѣренъ отъ Д-ра Куница въ Лионската библиотека и напечатенъ въ 1852 г. подъ заглавие *Ein Katharisches Rituale*. Въ това съчинение се казва за литургическитѣ обряди на еретицитѣ въ южна Франция. Истина, че въ това съчинение не е събрано всичкото, но недостатокътъ се допълнова съ извѣстията, които сж събрани въ прекрасното съчинение на К. Шмидта (*Histoire et doctrines de la secte des Cathares ou Albigoies*). Тѣзи извори иматъ за историята на Богомилската ересь толкосъ по-вече значение, че тѣ могатъ служи за неоспоримо доказателство на това, че религиознитѣ обряди на катаритѣ сж заимствовани отъ Богомилитѣ, които пъкъ сж ги направили споредъ правилата на Православната черква, като сж размѣсили тѣзи правила съ много еретически нѣшта. Ако земемъ да сравнимъ обрядътъ што се нарича „*Consolamentum*“ (т.е. обрядътъ на ръкоположение за приемането на Св. Духъ, който обрядъ се е изработилъ собствено отъ Богомилитѣ, а послѣ напълно сж го заимствovali отъ тѣхъ Катаритѣ на западъ) съ православниятъ при стѣпванието въ монашество, ште видиме, че сжштитѣ богослужебни церемонии и обряди били и у Богомилитѣ въ България.⁵⁶) Да наченемъ отъ черковата.

Богомилитѣ, като сж били напълно убѣдени въ това, че само въ тѣхната черква се е запазило чисто учението на Спасителя, дошли до такъвъ убѣждение, че и покаянието, като цѣль на всѣки чловѣкъ на земята, трѣба да бѣде неотдѣлно отъ пребѣдването въ тѣхната еретическа черква. За това и приемането въ тѣхната черква, като най-важенъ актъ въ животътъ, трѣбало е да се ознаменява съ особенъ обрядъ. Ние вече казахме, че Богомилитѣ сж отхвъртали кръштенieto съ вода, като материално, а вмѣсто него приемали кръштенieto „съ духъ и огнь“, което на западъ се е наричало *Consolamentum*, отъ латинското слово — *Consolare* (утѣ-

56) Evthym. „*Naratio*“ р 33-35. — Шмидтъ, 11, 92, 105, забѣл. 3.

шати); това означавало утѣшение на душата во време на земното ѝ пребиванне съ посредството на духовното обѣтованне. Тойзи обрядъ е билъ най-важно тайнство на еретицитѣ и главно средоточие на черковниятъ животъ както у Богомилитѣ, така и у Катаритѣ. Всичкиятъ обрядъ се е състоялъ въ възлагането на ръцѣтъ и въ произнашенето на извѣстни символически думи. Оъзи, който е получвалъ Consolamentum, освобождавалъ се е отъ власта на демона и прекъсвалъ всѣка връзка съ своятъ предишенъ животъ и съ грѣшниятъ мѣръ, т. е. отказвалъ се е отъ плотскитѣ наслаждения и се наричалъ другаръ Божи, добъръ човѣкъ, добъръ христенинъ, утѣшителъ, чистъ, а по-често-съвършенъ. Съвършенитѣ имали така сжшто особени иносказателни названия, които били пренесени на западъ отъ Словѣнска почва; така тѣ сж се наричали „Отцы о Господѣ“ и „утѣшени“ или „параклити.“ Католицитѣ ненавиждали това срдоточие на сектата. И Козма презвитеръ, когато говори за еретицитѣ, разбира именно тази централна сила на ереста. Другата масса на еретицитѣ наричала се е „вѣрни“ или „вѣрующитѣ.“ Но собствено еретическата черква съставлявали „съвършенитѣ“ които считали себе си истинни християне, избранници Божии, стадо Божие, непосредствени приемници на апостолитѣ.⁵⁶⁾

Обрядътъ Consolamentum налагалъ на „съвършенитѣ“ най-големѣ длѣжности и най-строгъ аскетизмъ. Това звание имъ налагало непремѣнна обязанность да распространяватъ и проповѣдватъ своята вѣра, да надглеждатъ вѣрнитѣ, да поддържатъ въ тѣхъ енергията и да ги съвѣтватъ за да търпятъ гонения и даже смъртъ заради истинната (тѣхна) вѣра, да предѣтелствуватъ на религиознитѣ събрания и да даватъ Consolamentum на онѣзи, които бивали достойни за това. На „посвештенитѣ“ не се е позволявало да иматъ каква и да е събственность, а всичкото имъ имущество е постѣпвало въ общтата касса, ставало принадлежность на всичката черква и се е употреблявало за нейнитѣ нужди; така сжшто постѣпвали въ общтата касса и подароцитѣ, които сж се получвали отъ вѣрующитѣ и новообращенитѣ. „Съвършенитѣ“ (perfecti) съвършенно сж се отричали отъ семействени и родствени връзки

и давали обѣтъ на цѣломудрие и ништета. Заштото считали цѣломудрието за най-висока добродѣтель, тѣ до толкосъ сж се пазели отъ женскитѣ полѣ, штото ако се е разболѣвалъ нѣкой отъ съвършеннитѣ и ако въ болѣста му го е гледала дъщеря му, той вече се е считалъ оскверненъ. На тѣхъ се е позволявало да се хранятъ само съ хлѣбъ, риба, маслини, овошти и под.⁵⁷⁾ Тѣ имали въ годината три поста—всѣки по 40 дни. Първиятъ имъ постъ се е продължавалъ отъ 11 Ноемврия до Рождество Христово; другиятъ имъ—отъ първата недѣля на четиредѣсятница до свѣтлото воскресение, а третиятъ—отъ св. Троица до празникътъ апост. Петра и Павла.⁵⁸⁾ Освѣнъ това, тѣ презъ всѣка недѣля три дни ядели само хлѣбъ и пиели само вода⁵⁹⁾. На съвършеннитѣ не се е позволявало да оставатъ самички нито въ време на занятията, нито когато сж си почивали, нито когато сж се молили, нито въ пжтуванието, а непременно трѣбало е да иматъ другаръ, който внимателно да надглежда другарятъ си—подобно на Иезуититѣ. Посвещенниятъ можель да го съпровождава и непосвещенъ (т. е. отъ вѣрнитѣ), който не е билъ задълженъ да живѣе така аскетически, както „съвършеннитѣ“.

„Ние прикарваме животъ суровъ и блуждающъ“ казвали еретицитѣ за себе си; преминуваме отъ градъ въ градъ като овци посредъ вълци; насъ ни гонятъ както апостолитѣ и мъченицитѣ, прекарваме животъ въ подвижитѣ на уничиженіето, въ молитва, въ трудове и под., но това за насъ е леко, заштото ние принадлежимъ на другъ мѣръ.“

Черната ряса (калугерска антерия), кожана торба презъ рамото съ новиятъ завѣтъ били неотлъчни спжтници на странствующиятъ проповѣдникъ. Кога сж се срѣщали, тѣ сж се познавали по особени символически знакове, които били непознати за другитѣ. Въ

57). Шайдтъ, 11, 93, 94.

58). „ 11, 138.

59). „..... кланяють же ся затворышея въ хизѣхъ своихъ четирижды днемъ и четирижды ноцію, и вся пятера врата отворѣста имуще, яже повелѣна суть затворити; кланяющежеся глаголють: „отче нашъ, иже еси на небеси. Скверно учать, что мясоуденіе и винопіііе отлучаютъ отъ Бога (Правосл. собѣсѣди. Іюнь, стр. 198, Іюль стр. 318),

числото на посвештеннитѣ сж се приемали и жени, но не имъ се позволявало да съвършаватъ Consolamentum,—освѣнѣ въ крайни случаи, а да проповѣдватъ никакъ не имъ се позволявало. И тѣ (женитѣ) носели черни дрехи. По-вечето живѣли отшелнически или наедно и сж се занимавали съ ръководѣние или съ воспитанието на момичета, а въ сжштото време земали на себе си грижата да надглеждватъ болнавитѣ. „Совършеннитѣ“—мъже и жени—наричали сж се помежду си „братъ и сестра“. Женитѣ никогажъ не сѣдали да яджтъ наедно съ своитѣ „посвѣштени“ брата. „Совършеннитѣ“ сж се ползували съ голѣмъ почитъ както между вѣрнитѣ така и въ народътъ, между който тѣ проповѣдали животъ простъ и аскетически. Особенно на Западъ еретицитѣ имали голѣмо влияние на народътъ. Тѣхното появяване въ нѣкое село считало се за празникъ и всѣки е гледалъ да ги приеме въ къштата си и да имъ даде щедро милостиня. Простиятъ народъ имъ приписвалъ сверх-естественна сила; той вѣрвалъ, че когато „свършениятъ“ чете своето евангелие, можелъ съ това да направи штото бурята, блѣскавицата и гърмежътъ да утихнатъ. Благословението на „свършениятъ“ считало се небесна милость. Когато нѣкой се е ерешталъ съ „свършенъ“ или този послѣдниятъ е влизалъ въ къштата му, човѣкътъ се е считалъ одоброченъ, снемалъ си шапката, сѣдалъ на колѣни и казвалъ: „добрий Християнино, благослови ме“. Той („свършениятъ“) пригрѣшталъ го три пѣти и отвѣштавалъ: „Богъ да те благослови“. Такъвъ сжшти почитъ имали и „посвештеннитѣ“ жени и тѣхната благославия така сжшто е имала висока цѣна⁶⁰.)

Всичката друга масса на тѣзи еретици дѣлила се е на два разряда: вѣрующти и слушающти. Тѣзи два разряда сѣставявали третий степенъ и никакъ не били познати съ еретическото учение. На тѣхъ се е проповѣдвало само основнитѣ познания на вѣрата. Като не сж били посветени въ тайнитѣ на своята секта, а сж се намирали, тѣй да речемъ, на правиятъ пътъ къмъ нея, тѣ били освободени отъ обязанноста да изпълняватъ онѣзи строги правила, които били писани за „свършеннитѣ“. На тѣхъ се е позволявало да

60). Шмидтъ, 11, 97; Осокинъ, 1, 279.

се женятъ, да иматъ собствено имущество, да ходятъ на война и да ядътъ всичкитъ произведения на природата, така и мѣсо, но съ непременно условие — нищо да не сгриватъ отъ „свършеннитъ“.

Заштото възъ отъ еретическата черква, по мнѣнието на еретицитъ, нѣма спасение, всѣкий отъ „вѣрнитъ“ билъ длъженъ да гледа да получи посвещение, макаръ и при края на животътъ си. *Consolamentum* се извършвалъ по нѣкогашъ и надъ умрели младенци. Този обрядъ (*consolamentum*) билъ за еретицитъ и кръстение и причастение; въ последниятъ случай той се е наричалъ *Convenenza*. Обрядътъ *convenenza* се е извършвалъ надъ болнитъ и то само въ такъвъ случай, когато забѣлѣжавали че болѣста ште ималошевъ край. При извършването на този обрядъ, еретицитъ постѣпвали много осторожно, заштото сж се бояли да не би нѣкакъ болниятъ да оздравя и да не бѣде послѣ въ състояние да изпълнява строгитъ правила на „свършеннитъ“. Но ако посвещенииятъ оздравявалъ и тѣ виждали, че той ште свърне отъ правиятъ път и ште изгуби полученната благодать, за да го избавятъ отъ тази опасностъ, — убивали го, или пъкъ той самъ се убивалъ. Таквози доброволно убийство, което се е предприемало за спасението на душата или за да се избѣгне отъ мѣкитъ на инквизицията, било два рода: мъченическо и изповѣдническо. Таквози убийство въ очитъ на западнитъ еретици не само не се е считало грѣхъ, ами още е служило за знакъ на святостъ. Онзи, който слѣдъ приемането на *Consolamentum* е съгрѣшавалъ, не е можялъ вече да се надѣва, че съ покаяние и постъ ште получи прощение, а трѣбало е отново да получи *consolamentum*, което въ такъвъ случай се е наричало *reconsolatio*. Обрядътъ *reconsolatio* се е извършвалъ тайно, за да не направи соблазнъ мѣжду вѣрнитъ. Тѣзи обрядъ е ставалъ и тогава когато *consolamentum* се е извършвалъ не съ потребното уважение и благоговѣние.

Като не сж признавали необходимостта на храмоветъ, еретицитъ за молитва сж се събирали на всѣко мѣсто. Тѣ сж се молили въ колиби, въ палати, въ обикновени къштия, на поленитъ, въ пештеритъ и въ лѣсоветъ. Богъ, казвали тѣ, не иска да му се молиме

въ великолѣпни каменни храмове. Той присѣдѣше на сѣвѣдѣ, дѣто има събрани двама или трима въ неговото име. За това и черквата на сектантитѣ е бивала тамъ, дѣто сѣ се събирали съвършеннитѣ на молитва. Обаче на Западъ еретицитѣ имали особенни молитвени домове, които сѣ се отличаваха съ твърдѣ голѣма простота и лишени отъ всѣки нагичвания и роскошности. Простъ дървенъ столъ и дървена маса, покрита съ бѣло платно — това е било всичкото украшение на молитвенииятъ имъ домъ. На масата е стояло Евангелие, отворено на първата глава отъ Иоана; амвона за проповѣждане нѣмало въ черковата имъ, нито пъкъ се е чувалъ звонъ. Съ една рѣчь — въ всичко се е виждала най-голѣма простота⁶¹⁾ Молитвенииятъ обрядъ се е захвашталъ отъ единъ тѣхенъ свещеннослужителъ или, въ отсъствието на свещеннослужителитѣ имъ — отъ по-стариятъ измежду присѣдѣющитѣ „свършени.“ Начевалъ се обрядътъ съ четене на нѣкое-си мѣсто отъ Евангелие, което тълкували послѣ по своему. Проповѣдницитѣ най-повече обеснявали отличието на тѣхното учение отъ православното (на Западъ — отъ католическото) и показвали до колко тѣзи послѣднитѣ [православнитѣ и католицитѣ] отстъпили отъ Евангелието⁶²⁾. Подиръ проповѣждането захваштало се е благословението. Присѣдѣющитѣ вѣрни улавяли сѣ се единъ-други за ръцѣ, преклонявали колѣна и правели три поклона предъ своитѣ старѣйшини и подиръ всѣки единъ поклонъ казвали: „благословете ни“, а слѣдъ третиятъ поклонъ прибавяли: „молете Бога за насъ грѣшнитѣ, за да ни направи той добри християни и да ни дари добра кончина.“ Свещенниците и другитѣ „свършени“ подиръ всѣки единъ поклонъ простирали надъ тѣхъ ръцѣтъ си и казвали: „Богъ да-ви благослови“, а подиръ третиятъ поклонъ прибавели: „и да ви направи истинни християни и да ви сподоби добра кончина.“⁶³⁾ Подиръ това всичкото събрание е пѣяло „Отче нашъ“. По мнѣнието на еретицитѣ това е единствената молитва, която е установилъ Богъ; тя

61) Шлудтъ 11, р. 112.

62) Тамъ 11. р. 115, забѣлка 3.

63). „ „ 116.

стига на човѣка и хвашта мѣсто за всичкитѣ други молитви. Еретицитѣ замѣствали словата „Хлѣбъ нашъ насущный“ съ словата „Хлѣбъ нашъ свѣрх-естественный“ и свѣршвали съ тѣзи слова: „яко твое есть царство, сила и слава“ — което напълно е било съгласно съ вѣсточната черква. — Подиръ молитвата свещенникътъ казвалъ: „во имя Отца и Сына и св. Духа“, а събранието отвѣщавало: „благодать Господа нашего Иисуса Христа да будетъ со всѣми нами.“ Обрядътъ се е свѣршвалъ съ ново колѣнопреклонение и съ вторично благословение; по нѣкогажъ вѣруюштитѣ казвали: „добри християни! препоръчете ни на Бога и го молете за да ни сподоби да имаме добра кончина,“ на което свещенникътъ произнасялъ: „Отець, Синъ и Духъ Светий да се съжалятъ надъ васъ и да ви простятъ прегрѣшенията.“^{64]} По-горѣ се каза че голѣмо значение е ималъ обрядътъ приemanето въ числото на вѣрнитѣ, който обрядъ билъ за еретицитѣ на мѣсто кръщение и причастие. Тойзи обрядъ е Consolamentum. Той се е извѣршвалъ по-тържественно отъ всичкитѣ други обряди. Когато еретицитѣ попадали на гонения и опасности, тогава извѣршвали този обрядъ твърдѣ тайно, за да не би да ги догадятъ преслѣдователитѣ имъ за които ози, който е приелъ consolamentum, считалъ се е виновенъ за смъртъ. Особенно на западъ инквизицията била безпошадна къмъ еретицитѣ. За това Consolamentum се е извѣршвалъ въ осамотени мѣста, нощта и въ присѣтствието на нѣколко само вѣрни. Но отпослѣ, когато еретическата черква на западъ получила равноправностъ съ католическата, тогава consolamentum се извѣршвалъ публично, въ присѣтствието на „вѣрнитѣ“, които сж на дохождвали нарочно за това отъ разни страни. На тойзи обрядъ е билъ съсредоточенъ всичкиятъ блескъ, всичката роскошъ.^{65]} Преди да пристѣпятъ къмъ извѣршването на обрядътъ, приготвяли сж се за него съ тридневенъ постъ и молитва.^{66]} Въ молитвенната кж-

64). Тамъ.

65), Щмидтъ 11, 124.

66] Тамъ. Evth. Narratio p 25.

шта на еретицитѣ горели многочисленни огньове (въ знакъ на кръштението чрезъ огнь).⁶⁷⁾ Въ средата билъ жертвинникъ, т. е. столъ покритъ съ бѣло чисто платно, а на него новиятъ Завѣтъ. Оногизи, когото ште позвештаватъ, довеждали не средата близо до огъня. Свештенинослужителитѣ умивали си рѣцѣтъ, и всичкитѣ други сѣ се нареждали наоколо и пазели дълбоко мълчание. Тогава свештениникътъ съ евангелието въ рѣка начевалъ да поучава новоосвещаемиятъ на еретическата наука, разкривалъ му всичкитѣ трудности и лишения въ животътъ, които го чакатъ, штомъ стѣни въ числото на „вѣрнитѣ“, поучавалъ го никогажъ да нѣма надѣжда на православната [на Западъ — на Римската] черква, но да тѣрпи до послѣдната минута на животътъ си за правата вѣра, която може да го спасе и приведе при Бога. Подиръ това Свештенинослужителятъ изеднѣжъ се е обрѣшталъ къмъ новообращенииятъ съ рѣшително питанье: брате! тѣрдѣ ли си се рѣшилъ да приемешъ нашата вѣра?,“ а той отговарялъ: „да“. Сѣтиѣ новообращенииятъ сѣдалъ на колѣни и, като си тургалъ главата между рѣцѣтъ, до три пѣтя казвалъ на свештениникътъ: „благослови ме“ и при всѣко казване пристѣпвалъ по нѣколко разкрача напредъ. Свештениникътъ му отговарялъ: „Богъ да те благослови“, и при третото благословение прибаввалъ: „и да те направи добъръ християнинъ и да те сподоби добра кончина“. Подиръ това новообращенииятъ давалъ такава кѣтва: „азъ общштавамъ да служа на Бога и на неговото Евангелие, никога да не лѣжжъ, да не се кѣлжжъ, да не познавамъ жена, да не убивамъ животни, да не ямъ мѣсо, яйца, млѣко, нито растения, нито риба; ништо да не правѣжъ безъ молитва; да не пѣтувамъ, да не спѣжъ, да не ямъ безъ другаръ; ако влѣзжъ въ рѣцѣ на враговетѣ си, въ продължение на три дѣня да не ямъ и подѣ никакви заплашвания да не се отказвамъ отъ вѣрата си“⁶⁸⁾ и свършвалъ съ молба: благословете ме!“ Всѣкото събрание сѣдало на колѣни. Тогѣва свештениникътъ се приближавалъ, давалъ му да цалуне евангелието,

67) Шмидтъ. 11, 125, забѣлж. 1.

68) Тамъ стр. 126 забѣлж. 2 и 3.

което тургалъ на глава му, а на него (на евангелието) рѣцѣтъ си. Всичкитѣ присѣтствующи „свършени“ тургали на него дѣсната си ръка и всичкитѣ изедно восклицавали: „Славимъ Отца, Сина и Св. Духа“, слѣдъ което свештеникѣтъ молилъ Бога да проводи на новообращенниятъ „Духа утѣшителя“ [параклита]^{69).} Слѣдъ това всичкото събрание е четяло „Отче нашъ“, а свештеникѣтъ извършвалъ обрядѣтъ съ четенето на първитѣ седемнайсетъ глави отъ любимото тѣмъ апокрифическо евангелие на Иоана. Въ споменъ на толкосъ знаменитото събитие въ животѣтъ на новообращенниятъ него го припасвали съ вълненъ или лененъ конецъ, който е ималъ символическо значение^{70).} Слѣдъ това всичкитѣ пригръщали новиятъ си братъ и го цѣлвали дважди въ знакъ на миръ, а той цѣлвалъ само одного отъ „свършеннитѣ“, който се е намиралъ близо до него, а пъкъ този послѣдниятъ предавалъ целованието на всичкитѣ присѣтствующи. Когато обрядѣтъ се е извършвалъ надъ жена, тогава целованието давало ѝ се чрезъ допиранieto на евангелието до рамото ѝ. Новообращенниятъ се е обричалъ на 40 дневенъ постъ съ хлѣбъ и вода само.

Надъ болнитѣ обрядѣтъ Consolamentum се е извършвалъ по-просто. Болниятъ покривали съ бѣло покривало, а до глава му сѣ се изправвали двама отъ „свършеннитѣ“, отъ които единѣтъ тургалъ дѣсната си ръка на глава му, а въ лѣвата държалъ Евангелието и четялъ първата глава на Евангелието отъ Иоана. Обрядѣтъ се е свършвалъ съ призованието светаго Духа на посвещенниятъ болѣнъ и съ сѣштото целование. При посвещаванieto отъ болниятъ се е искало само да бѣде той свѣстенъ и въ паметта си и да чете потрѣбнитѣ молитви; исклучение е ставало само за раненитѣ на война за „правата вѣра“.⁷¹⁾

У Богомилитѣ било е нѣшто и като тайнство причащения. Това е било само благословяване и преломяване на хлѣбѣтъ и прили-

69). Euthym. Narratio p. 25, 26.

70). Означавалъ „сила на истината“.

71). Шидтъ, 11, 129; сравни Осокина 1, 214—216.

чало на тайната вечеря у първите християни. Тойзи обрядъ се е извършвалъ при всеко обѣждане на вѣрните и всекога се е наче-валъ съ молитвата „Отче нашъ“ и съ благословия, слѣдъ което свещенникътъ или по-стариятъ между „посвещенните“ благосла-вялъ хлѣбътъ, преломявалъ го и го раздавалъ на всичкитъ присѣ-ствующи съ словата: „благодать Господа нашего да будетъ съ вами“. Тогава всеки земалъ и ядълъ дадениятъ хлѣбъ съ дълбоко мълчание и душевно съкрушение. Тойзи обрядъ не е билъ символъ воспоминания за смърта на Ис. Христа, ами знаменувалъ само бра-тската връзка между членовѣтъ на еретическата черква. Благосло-венниятъ хлѣбъ тѣ ядѣли въ всеко време. Тѣ го приготвяли въ го-лѣмо количество и най-повече го употребявали тамъ, дѣто тѣх-ната черква се е намирала въ гонение. Най-вѣрните и надѣждни лица разносяли благословениятъ хлѣбъ по градиштата и селата и го раздавали на всичкитъ гоними и преслѣдуеми. Въ този обрядъ еретицитѣ не употребявали вино⁷²⁾ на това основание, че ужъ Ис. Христосъ говорилъ само за хлѣбътъ на живота⁷³⁾. Народътъ осо-бенно уважавалъ този хлѣбъ и го наричалъ „хлѣбъ на светата молитва“.

За приемането на Св. хлѣбъ не се е искало никакво предва-рително очистване отъ грѣховеѣтъ посредствомъ покаянието, макаръ този обрядъ и да се е считалъ необходимъ въ еретическата чер-ква. Еретицитѣ имали обичай, както вече казахме, публично да се исповѣдватъ въ грѣховеѣтъ си. Този обичай е билъ обезателенъ за всичкитѣ, както за „свършенните“ така и за „вѣрните“. Който е искалъ да се исповѣда, дохаждалъ е въ събранieto на свър-шеннитѣ и вѣрнитѣ и на колѣна предъ свещенникътъ (който е държалъ въ рѣцѣ Евангелието) казвалъ: „азъ дойдохъ тукъ предъ васъ, като предъ Бога, да изповѣдамъ всичкитѣ си грѣхове за да можъ чрезъ вашето посредство да получаъ прощение отъ Бога“.⁷⁴⁾

72). Обаче, нѣкои казватъ, че еретицитѣ употребявали и вино. Шмидтъ, 11, 127, забл. 2.

73). Шмидтъ, 11, 134. Осокинъ 1, 217.

74). Шмидтъ, 11, 135.

Свештеникътъ тургалъ на глава му Евангелието, а другитѣ свършени — дѣсната си ръка и, при четенето на „Отче нашъ“, давали му прощение и разрѣшение. За нѣкои тежки грѣхове всѣки се е исповѣдвалъ за себе си, а за малки грѣхове единъ се е исповѣдвалъ за всичкитѣ и така сѣмъто за всичкитѣ получвалъ разрѣшение.

Еретицитѣ празнували християнскитѣ празници, освѣнъ недѣлнитѣ. но давали имъ свършено другъ смисълъ. Пасхата означавала Христовата побѣда надъ дявола; Троица служила имъ за воспоминание на сошествието св. Духъ надъ „свършеннитѣ“. Трѣба да забѣлѣжимъ, че у еретицитѣ сѣмъществувалъ единъ есенний празникъ, който, споредъ казането на нѣкои си, изваршвалъ се е въ паметъ на Манеса и не се е различавалъ отъ манихейскитѣ празникъ В е т а⁷⁵.)

Въ черковната организация на еретицитѣ били сѣ само двѣ иерархически степени: епископски и свештенически или дияконски. Тѣзи степени могли да ги заематъ само „свършеннитѣ“. Епископътъ билъ почетнѣйше лице въ еретическата черква и ималъ предпочтително право въ присѣдствіето на свештеницитѣ. Епископътъ първий благославялъ, проповѣдвалъ, извършвалъ *Consolamentum*, преломлявалъ хлѣбътъ, ръкополагалъ и само той ималъ право да проштава тѣ наречениитѣ смъртни грѣхове; билъ е предсѣдатель въ събранията на „свършеннитѣ“.

Всѣкий епископъ ималъ два помошника отъ свештеницитѣ: по-голямъ синъ и по-младъ синъ. Тѣхната непремѣнна обязанность е била да посѣмътаватъ както „свършеннитѣ“ така и „вѣрнитѣ“, што принадлежатъ на неговата епархия. Слѣдъ смърта на епископътъ старшиятъ синъ му заемалъ мѣстото, а по-младиятъ ставалъ старшии. Обрядътъ на посвештението въ епископи състоялъ се въ тургане Евангелието на главата на посвештаемиятъ, а надъ евангелието нѣкой отъ „свършеннитѣ“ разпростиралъ ръцѣ⁷⁶.) И между свештеницитѣ имало старшии но достойн-

75). Тамъ, Осокинъ 1, 119.—

ството, власта и службата, които сж се наричали старци^{77).}

Ето онѣзи данни за Богомилитѣ, които сж се намирали у насъ на рѣцѣ и които ние гледахме да ги изложимъ на кѣсо. Животътъ на Богомилитѣ и тѣхнитѣ прави неволно привличатъ съчувствие: борбата, што сж ѣх вели тѣ за своето самооболитенно учение, заслужва пълно съчувствие; но нѣма съмнѣние, че тѣхната система е вносяла въ Християнството нѣшто отъ вѣсточната философия. Това, дѣто тѣ глѣдали на мѣртътъ мрачно, преграждало имъ пътятъ за прогресъ и развитие. Но, ако гледаме на работата строго исторически, не можемъ да не кажемъ, че Богомилската ересь е била твърдѣ остро, но напълно искрено реформаторско опитване въ името на чистотата и простотата на първобитното Християнство, която чистота и простота били, обаче, разбрани на опаки и едностранно. Като стѣпило отъ самото си начало на лъжовенъ пътъ, Богомилството дало е на своитѣ стремления не само противоиерархически, но и противохристиянскій характеръ. —

76). Шмидтъ 11, 142, 143.—

77) Тамъ, 11, 144.

БЪЛГАРСКИ НАРОДНИ ПЪСНИ.

(Отъ Шумненско.)

I.

Стуіан чичу си думѣши:
„Чичо-льо чичо Иванчо,*)
іа даі ми пѣри нѣ-зѣим—
дистинѣ грѣше, двѣнаіси,
дѣ си бивули путкувѣ;
тѣшкѣ кириѣ нѣтвѣрих,—
дур ідѣ, чичо, дур дѣдѣ.“
Чичу му вѣарну думѣши:
„Стуіене, мѣмче брѣтуву,
аз нѣамѣм пѣри нѣ-зѣим,
аз имѣм пѣри сѣс фѣідѣ,
сѣс фѣідѣ, хѣлѣн, сѣс зѣлѣк.
Ти имѣши булчи хубѣву,
жѣу си булчи зѣлѣжиш.
дѣвѣм ти пѣри нѣ-зѣим.“
Стуіанум мѣгу дубуліа,
чи си Стуіан зѣплѣкѣ.
Чи си у тіах утиди,
ф тѣмни ахѣри нѣфѣзі,

ліси бивули извѣди,—
чи си бивули прудади,
Дѣ билу нѣшту зѣ мѣгу,—
зѣ иднѣ пушкѣ боімуіе.
Чи си пушкѣтѣ нѣрами,
у чичуви си утиди,
и нѣ чиче си думѣши:
„чичо-льо, чичо Иванчо,
іази си булчи дувѣдуф,
дѣ ти-і**) зѣлѣк зѣлѣже
зѣ дѣсѣтѣ грѣше, двѣнаіси.“
Дудѣ си Стуіан издумѣ,
чи си пушкѣтѣ изпрѣгнѣл,
чи-і чиче си іудѣрил;
и нѣ чиче си думѣши:
„нѣ тѣбе пѣри сѣс фѣідѣ,
нѣ тѣбе булчи зѣ зѣлѣк,—
дѣвѣм ти пушкѣ зѣ зѣлѣк!

*) . При пѣнието всѣки втори стихъ се повтара.—

**) .Българетѣ по Шумненско и до днесъ увардили сѣ старо-българскіятъ вин. падежъ един. число = іе отъ личното мѣстоимение, третѣо лице, среденъ родъ, който падежъ обаче, споредъ общиятъ обичай на источното сегашно българско нарѣчіе, изговаря са като и (і-и), а скратено чува се като і, сирѣчъ като латинското j. И тѣй іази ти булчи дувѣдуф, дѣ ти і-и (іе) зѣлѣк зѣлѣже, скратено...дѣ ти-і зѣлѣк зѣлѣже, което по други мѣста Българетѣ изказвагъ: дѣ ти го (гу) зѣлѣк зѣлѣже.—

II.

Хранилѣ-і мамѣ, гледѣлѣ-і*).
идногу сѣнкѣ Стуіанѣ,
с пріасну гу-і мліаку кѣпѣлѣ
с рѣіну гу-і вѣчу слѣвлѣ.
Расѣл іи Стуіан, пурасѣл.
И нѣ мамѣ си думѣши:
„Маміно-льо, старѣ маміно-льо,
вѣкѣт мѣ, маміо, вѣкѣт мѣ
Кара-дѣлѣііски іунаці,—
дѣ ідѣ, маміо, дѣ ідѣ,
воівѣдѣ, маміо, дѣ стѣнѣ,
нѣ трѣстѣ, маміо, іунакѣ;
дѣвѣт ми, маміо. дѣвѣт ми
ду трѣстѣ чѣрни грѣшувѣ.“
Мамѣ Стуіанум думѣши:
„Стуіеніе, сѣнко Стуіеніе,
тѣзи-і лѣжѣ гуліамѣ,—
тѣі ште тѣ, сѣнко, ізмѣміѣт!“
Стуіан мамѣ си ни слѣше.
Чи си сѣбіѣтѣ зѣпѣсѣ
и си пушкѣтѣ нѣрѣми,—

чи трѣгнѣ Стуіан утѣди.
Кѣту ми при тѣах утѣди.
сѣчки му нѣ крак стѣнѣлѣ
и си сѣбіѣтѣ дѣпѣлѣ,
и нѣ Стуіанѣ думѣли:
„Стуіеніе, мѣду іуначе,
дѣ ли тѣ жѣф удѣрѣми,
или ти глѣвѣ удѣрѣжим!
Кѣлку ти пѣтѣ кѣзѣхми:
илѣ сѣ, Стуіеніе, устѣвѣ
ут тѣзи пушкѣ кирѣіе!“
Стуіан им вѣарну думѣши:
„Кара-дѣлѣііски іунаці,
шту ви сѣм, хѣлѣн, нѣпрѣвил,
тѣ сѣ сѣс мѣнѣ гѣврѣтѣ.“
Дудѣ си Стуіан іздумѣ—
и си сѣбіѣтѣ істѣгли
и си сѣрѣштѣ им пушкѣкнѣ,
нѣ дѣснѣ стрѣнѣ зѣмѣхнѣ,
дур сѣ на лѣвѣ вѣзѣіе
іут трѣстѣ трѣмѣ устѣли.

III.

Пѣсал ми-і Андрѣі, пѣсѣл ми-і¹⁾.
пѣтѣ стѣтѣн вѣкли шѣлѣнѣцѣ,²⁾
пѣндѣсѣтѣ³⁾ увнѣ кѣрѣмски.

Зѣшѣл Андрѣі, зѣбурчѣліал—
ут пушѣ дѣви гѣдуви—
пѣндѣсѣтѣ и пѣтѣ кѣсіи.

*) На мѣсто: хранилѣ іе, мамѣ, гледѣлѣ іе. Сравни „Пер. Спис.“ Кн. III, стр. 100, забѣл. 2. —

1). Ми-і на мѣсто ми іе. Сравни „Пер. Спис.“ Кн. III, стр. 100, забѣл. 2. —

2). При пѣѣіетѣ повтѣра се всѣкѣ вторѣ редѣ. —

3). Пѣндѣсѣтѣ = остѣтокѣ поізмѣнѣнѣ отѣ старѣ-бѣлгарскѣятѣ носѣвѣ звукѣ а = еѣ, кѣкто: пѣтѣдѣсѣтѣ = пѣнтѣдѣсѣнтѣ; пѣтѣ = пѣнтѣ, старѣгрѣцкѣ пѣнтѣ. —

Чи сѣ ии Андрѣи рѣзбуліал⁴⁾:
лижіал-ии Андрѣи, буліал-ии⁵⁾
тѣжминку девить гудѣни,
дисѣту ліату прудіату.
Андрѣи мами си думѣши:
мѣлинка мѣи мамо-мо,
идѣ ми, мамо, пувѣкѣи
нашииу, мамо, духовник,
дѣ си грѣихуви прикаже,

как лижѣ, мамо, кѣк булѣ
тѣжминку девить гудѣни:
дѣ ли-и ут мѣогу грѣихуви,
или-и ут тѣшки бѣрчуви!⁶⁾
Станѣ маікѣ му, утѣди,
чи си духовник дувѣлѣ.
Приказѣл Андрѣи грѣихуви,—
чи си-и духовник утишѣл.
Андрѣи мами си думѣши:

4). Както е извѣстно, старобългарскій звукъ ѣ на повече мѣсто въ думитѣ на новобългарскій езикъ изговаря се като іа отъ источнитѣ сегашни Българе, и именно: 1) когато има ударение надъ тоя звукъ, и 2) кога думитѣ окончаватъ на съгласна или въ послѣдующий слогъ има самогласна дълга, както: дѣдо, дѣдовци, изговарятъ се: діадо діадовци, но прадѣд изговаря се пр'дѣд, зашото ударението е на първий слогъ пра; голѣм, голѣма, голѣмо изговарятъ се голіам, голіама, голіамо, но голѣми не се чува голіами, а големи, макаръ ударението да е надъ сѣштий слогъ лѣ, зашото думата окончава въ тоя случай на самогласна кратка =и. Тойзи звукъ е двоегласна дълга, която въ едносложни думи изговаря се като іа, тѣй сѣшито и въ многосложнитѣ думи, ако надъ себе си има ударение и ако думитѣ окончаватъ на съгласа или въ послѣдующий слогъ има самогласна дълга, както забѣлѣжихме нѣ-горѣ. А когато нѣма надъ себе си ударение или въ послѣдующий слогъ на думата има на кратката самогласна, чува се тогава като просто е и даже като и: сѣнѣ, млѣкѣ, брѣговѣ изговарятъ се = сенѣ, млекѣ, бреговѣ и синѣ, мликѣ, бригувѣ; а штомъ положимъ ударението надъ звукътъ ѣ въ тие думи, тогава тѣ се изговарятъ така: сѣану, млѣку, бригуви. Когато изговоримъ звукъ ѣ като іа, утваряме си устата; ако подиръ тойзи звукъ послѣдва слогъ съ тѣсенъ звукъ, принудени сме тогава и звукътъ ѣ да стѣснимъ сирѣчь да го изговоримъ тѣсно, като е: голѣма = голі-ама; голѣми = голѣми, хлѣбъ = хлі-аб, хлебенъ = хлѣбенъ; сѣнка = сі-анка, сѣнчестъ = сенчестъ, и пр.

Става прочее ясно отъ това, че изговарянието на звукътъ ѣ, ту като іа ту като е отъ источнитѣ Българе, основава се чисто на физиологическия законъ на говоровиятъ имъ органъ. Тука обесненіето ни е, разбира се, за оние, които знаѣтъ да мислятъ и които ште ни разберѣтъ.

Българетѣ отъ Шумненско както и отъ нѣкои старни на Велико и малко Търново, макаръ че се намѣрватъ въ источно Българско, изговарятъ и тѣ звукътъ ѣ въ горѣизложенитѣ случаи като

IV.

Де сѣ ии чулу видѣлу
Турци Българи дѣ робѣт, —
іут Кѣзѣл-Каіа¹⁾ фѣнѣли,
ду Чалѣ-кавак²⁾ рѣбили!
Іут де сѣ чули, рѣзбрали
гуркѣтъ, дѣанѣм, Рѣшени,
завѣлѣіе³⁾ Сміадухчени⁴⁾
Чи сѣ Сміадуву рѣзбіагѣ, —
коі си живѣтъ іуставил,
коі си децѣтъ зѣбравил;
зилѣнѣ гурѣ ичѣши
іут мѣшкѣтъ им вѣкуви,

іут жѣнскѣтъ им плѣчуви!
Сѣмѣ ии Стѣнкѣ іустѣлѣ
с мѣшкѣ рѣжбиѣ Івѣнѣчѣ.
В рѣвнѣ грѣдѣнѣ хѣдѣши
Івѣнѣчѣм ліулѣкѣ прѣвѣши.
Чи си-і Івѣнѣчѣ ліулѣлѣ,
хубавѣ пѣсѣнѣ зѣпѣлѣлѣ:
„нѣнни ми, нѣнни Івѣнѣчо —
сѣтнѣнкѣ, сѣнѣко, сѣтнѣнкѣ,
сѣтнѣнкѣ дѣ тѣ зѣліуліам⁵⁾,
сѣтнѣнкѣ дѣ ти пупуіе⁶⁾,
сѣтнѣнкѣ дѣ тѣ нѣжѣрѣмѣ! —

1). Кѣзѣл—Каіа е име на едно село, което не ни е извѣстно да ли оште сѣштѣствува и дѣ се намѣрва въ Българско. —

2). Чалѣ—Кѣвак тур а български Рѣшѣ е село, на югѣ 8 часа отѣ Шуменѣ, до самата южна страна на боазѣтъ (клисурата) въ малкиятѣ Балканѣ, отѣ дѣто минува пѣтѣтъ за Одринѣ отѣ Шуменѣ. —

3). Завѣлѣіе, тур. дума и значи горкѣтъ. —

4). Сміадухчени вмѣсто Сміадовчане, жители на село Сміадово. Това село се намѣрва около 6 часа на югѣ отѣ Шуменѣ, разложено до полѣтъ на малкиятѣ Балканѣ. Брои до 300 кѣшти, жители чѣсти Българе, между които има и Цигане до десѣтина кѣшти. Сміадовчане сѣ повече земледѣлци и частѣ дѣрводѣлци; вѣдѣтъ и добѣтъкѣ, особѣнно свѣни. Въ Сміадово има една черква, нова и великолѣпна. Сміадовчане иматѣ и училиште доста хубаво, но наредата му, до колкото знаѣмѣ, май не іѣ бѣва. Главната причина, дѣто вѣобште въ Българско не можемѣ да се похвалимѣ оште ништо сѣ основниѣ си училишта, е че не сме се сдобили сѣ доста учѣтели и попове, които да бѣдѣтъ достойни, колкото е нужно, на званиѣто си. А когато нѣмаме, както трѣба, наредѣни основниѣ си училишта, можемѣ ли да чакаме истински напредѣкъ и добро за своѣто бѣдѣште?! —

5). По Шумненско Българѣтъ казватѣ: ліуліам, играм, говіам, ліам, сіам, а не ліулеіѣ, играіѣ, говеіѣ, леіѣ, сеіѣ. —

6). Пупуіе вмѣсто попоіе или попоіѣ = леіѣ (или по „граматиката“ пѣіѣ).

чи ште маікѣ ти дж умрѣ,
сирѣчи, сѣнко, ше стѣвиш!...
Душѣ им мѣасту дж нѣамѣ,
грѣбу им дж сѣ прувѣлѣ
нѣ тѣзи дели-бѣиши.
Ненни ми, сѣнко, нѣнни ми,
кугѣту вѣтѣр завеи.
ше тѣ. Ивѣнчо, жѣлѣулеі;
кугѣ си джѣдѣц пурѣмтѣ
ше тѣ, Ивѣнчо, укѣши;
кугѣ увѣри пумѣнѣт,
ше тѣ, Ивѣнчо, нѣжѣрмѣт,

нѣнни ми нѣнни, Ивѣнчо,
іустѣвѣи с богум, Ивѣнчо!
Дудѣ си Стѣнкѣ издумѣ,
двори сѣ е Турци нѣпѣлни,
и ми сѣ Стѣнкѣ фѣнѣли.
Сѣлни ѣгнѣуви клѣдѣфѣ,
чѣрни вирѣги червѣфѣ
и ги нѣ Стѣнкѣ клѣфѣ,
и нѣ Стѣнкѣ си думѣфѣ:
мѣр кѣзѣи, Стѣнке, мѣр кѣзѣи
де ѣмѣ тѣшку вѣмѣи!—

V.

Деі гѣди делѣ Стѣіене¹⁾,
деі гѣди пусту сирѣче!
Стѣіан пу двѣри хѣдѣши,
хрѣніану кѣнчи стѣгѣши
и сѣ джѣку кѣнѣши—
ѣ Солунѣ грѣдѣ дж ѣди.
Вѣрну мѣи си думѣши:
мѣр мѣле, мѣр стѣрѣ мѣле,
іа деі си, мѣле, рѣжѣтѣ,
и іази, мѣле, ша ѣдѣ
ѣ Солунѣ грѣдѣ нѣ хурѣ.
Там имѣ мѣи хубѣви,
там штѣ си лѣбе жѣлѣбе,
ут там штѣ булѣ дж земнѣ.“
Стѣіанум мѣмѣ думѣши:
„Стѣіене, сѣнко Стѣіене,
бре сѣди, сѣнко, ни худѣ,—

там имѣ мѣи сгудѣви
жѣ пѣшувѣтѣ делѣіе, —
нѣакуі рѣбутѣ ше стѣни.“
Стѣіан маікѣ си ни слѣшѣ,
нѣ²⁾ фѣлѣзи ѣ тѣмни ахѣри,
извѣди кѣнчи хрѣніану,
с вѣдру іи вѣну нѣпѣуі
с кѣлѣ іи урѣс нѣзубѣ;
шѣту му сѣдлѣ припѣсѣ,
срѣбѣрнѣ іуздѣ удѣри;
сѣбѣ³⁾ си нѣ крѣс жѣпѣсѣ
и си кѣнчѣту вѣсѣднѣ.
Вѣрвѣл іи мѣлку и мѣлѣгу,
ѣ Солунѣ грѣдѣ нѣвѣлѣзи, —
срѣд Солун хорѣ іграіи,
при сѣакуі мумѣ делѣіе.
Стѣіанум мѣлѣгу дугнѣвѣи,

1). По Шумненско казвѣтъ Бѣлгарѣтѣи Стѣвѣіан, Стѣвѣіене:
стоѣѣ, и стѣвѣѣ, и пр. —

2). Вмѣсто нѣи. Сравни. „Пер. Спис.“ Кн. III. стр. 112 забѣл 6.—

3). По сѣшѣтѣи старни казвѣтъ: сѣбѣа си жѣпасѣам,
рѣжѣ сѣ, ѣчи сѣмѣиѣ, и пр. вмѣсто сѣ члѣнѣ: сѣбѣѣта
сѣ жѣпасѣам, рѣжѣтѣ сѣ, ѣчитѣ сѣ мѣиѣ.—

чи си кѡнчиту устѣви,
и сѣ нѣ хѡру⁴⁾ улуви
при двѣ ми мѡми студ'ни.
Чи гу делііе видѣли,
Стуіанѣ крѣву зглѣдли
и сѣ Стуіанѣ фѣнѣли,
надзат му рѣде извѣли,
и нѣ Стуіанѣ думѣфѣ:
„как штеш, Стуіене, дѣ сториш!“
Стуіан им тѣху думѣши:
„делііе, хѡлѣи делііе,
іа мѣ ут тука мѣхнѣти,
к ѣ шѣети, тѣ мѣ стурѣти.
Тук ѣмѣ баби жѣлѡвни,
тук ѣмѣ булки тувѣрни,
тук ѣмѣ дрѣбни дѣечицѣ,—
млогу ште мѣки дѣ плѣчат,
кѣту ми глѣвѣ зѣмнѣти!“
Чи гу делііе пувѣли
ф зилѣну гѡри завѣли.
Стуіан им віарну думѣши:
„Делііе, хѡлѣи делііе
ніашту шѣ ви сѣ пумѡлѣ, —

Діаснѣ ми рѣкѣ пуснѣти,
дѣ сѣ нѣ бѡгѣ пумѡлѣ,
чи тѣи ми глѣвѣ земѣти.“
Чи гу делііе слушафѣ,
чи му рѣцѣтѣе пуснѣфѣ.
Стуіан сѣи бѡгу пумѣли,
ут скриту сѣбѣ извѣдил,
и нѣ делііе думѣши:
„хаїдити, хѡлѣи дѣ видимѣ.
тук нѣамѣ баби жѣлѡвни
тук нѣамѣ булки тувѣрни
тук нѣамѣ дрѣбни дѣечицѣ,
тук нѣамѣ хурѡ мумѣнску, —
тук тріабѣ сѣрце іунашку!“
Чи ги іе Стуіан зафѣнѣл,
и ги кѣмѣрѣ⁵⁾ прѣвѣши,
чи ги ду единѣ истрѣби,
чи си сѣбѣтѣ ублизѣ.
и ми сѣ надзѣтѣ зѣвѣрнѣ, —
прѣву нѣ хурѡ утѣди,
мумѣ ут хурѡ утѣдѣли
И іѣ нѣ кѡнчи прифѣрли,
Чи си іѣ у тѣаф зѣнѣси.

VI.

(Отъ Котель)

Чи сѣ сѣ збрѣли, прибрѣли
занѣиси мѣнѣ іунѣци,
сѣс воіводѣтѣ тринѣиси, —
тѣ у Стѣнкини утѣшли,

{ нѣ пѡртиту им хлопѣхѣ
нѣ ими Стѣнка вікѣхѣ:
„Стѣнки-ле¹⁾, булѣрици-ле,
Стѣнки-ле, іалувици-ле!

4). Казва се хурѡ и хѡру, сирѣчъ промѣнява се ударението на тая дума както на други много въ реченитѣ старни. —

5). Камѣрѣ или камара значи грѣмада. —

1). Въ тая дума Стѣнки-ле звукѣтъ к чува се мѣко, за то-ва полагаме подирѣ му ѣ. Сѣшито и въ други нѣкои думи окончава-іѣштинѣ на к или слѣдъ това к има и просто е изговара се к мѣко, както: камикѣ, кремикѣ, іезикѣ, Стѣнке, Пенке. —

иля, по́ртиту утвори!“
 Станкѣ нѣ двори излези
 и нѣ іунаци думѣши:
 шту²⁾ сте зѣ хѣрѣ срединош,
 средношти, средпулношти, —
 виі ни сте хѣрѣ хубѣви!
 Воіводѣ Станкѣ думѣши:
 „Станкѣ-ле, Видулицѣ-ле,
 ниі ни сме хѣрѣ лошѣви, —
 Видулуви сме увчери³⁾.
 Нѣ долу⁴⁾ с увні худіхми,
 нѣ пакѣжт⁵⁾ увні дідухми;
 Видул пудирѣ утигы⁶⁾,
 пѣрїти дѣ си прибирѣ, —
 пѣжк назї тукѣ прувогы⁷⁾.
 Аку ни віарѣ ни фаштѣш, —
 еї-на Видулу дивикѣт⁸⁾.
 Тѣї ми сѣ Станкѣ уверї,
 жчи си по́рти утвори
 и си дружинѣ увегы⁹⁾
 в Видулувѣтѣ удѣж.
 Воіводѣ Станкѣ думѣши:

„Станкѣ-ле, Видулувице,
 гуліам огѣньѣт¹⁰⁾ нѣкляди,
 хубѣвѣ гѣзѣ нѣгутві, —
 тос вечер у вас штѣ лижїм.
 И Станкѣ стѣнѣ¹¹⁾, Станкѣ-ле,
 гуліам угѣньѣт нѣкляди,
 хубѣвѣ гѣзѣ нѣгѣтви;
 утигы вину да тѣчи
 и вѣрлѣ бїстрѣ рѣкїѣ¹²⁾.
 Кѣту ут вѣн си излѣзи
 нѣ пружорцити пугледнѣ,
 нѣ вѣртѣтѣ гѣи пуслушѣ, —
 дѣ вигѣ¹³⁾ шту ште хуртувѣт, —
 истинѣ ли сѣ увчѣри,
 или іе пустѣ измѣж.
 Воіводѣ думѣ дружини:
 „дружинѣ віарно сгубѣрно,
 твѣрде сѣ ни зѣїадѣїти,
 млогу сѣ ни зѣпївѣїти,
 чи Станкѣ мѣжѣ штѣ¹⁴⁾ мѣчим, —
 дѣ кѣзѣ Станкѣ, Станкѣ-ле,
 Видулувуту иманѣ¹⁵⁾,

2) Въ думата шту или што чува се звукѣтъ ш остро. Въ Котелѣ влобште изговаряѣт шїпїцїтї звукѣ остро, когато по другїтѣ старни въ источно Българско чуватѣ се доста мѣко. —

3). Името на Станкїнѣтѣ мѣжѣ Видул. —

4). Што значи нѣ долу, виж. „Пер. Спис.“ Кн. V. VI стр. 83. —

5). Пѣжкѣжтѣ вмѣсто пѣтѣжт. —

6). Утигыи вмѣсто отиде. —

7). Прувогыи вмѣсто проводи. —

8). Дивикѣжтѣ вмѣсто дивїтѣжтѣ. —

9). Сравни бѣлѣж. 6 тука. —

10). Угѣньѣтѣ вмѣсто огѣньѣт. Сравни „Пер. Спис.“ Кн. III. стр. 107-8 обща забѣлѣжка. —

11). Стѣнѣ, а по гругїтѣ мѣста казватѣ стѣнѣ. —

12) И вѣрлѣ, бїстрѣ ракиѣи вмѣсто и вѣрлѣ, бїстра ракиѣи. —

13). Сравни забѣл. 7. нѣ-горѣ. —

14). Въ Котелѣ казватѣ винѣги нїтѣ а не както по други мѣста шѣ, ше, ште. —

15). Въ думата иманѣи чува се и твѣрдѣ мѣко, —

де гу је Видуа закупалъ.
 Снемѣти тепси бусиѣшки,
 нѣ угѣнѣтъ гѣа туплети,
 Станкѣ пу сѣрце пѣрети,—
 дѣ казвѣ Станкѣ, Станкѣ-ле,
 Видулувуту иманѣ!“
 Станкѣ сѣ нѣдзакъ¹⁶⁾ пувѣриѣ,
 жчи врѣтатѣ жпричи,
 жчи високу викѣши:
 „излести малу гуліаму,

чи си хѣйдути улувиѣ—
 двѣнаѣси минѣ дружинѣ,
 сѣс воіводѣтѣ трінаѣси.“
 Войводѣ Станкѣ думѣши:
 „Станкѣ-ле, Видувици-ле:
 Яла прузорци утвори,
 тѣ ни рѣцети изрежи,
 салт ни жуви устаѣи,
 лични пу светѣт¹⁷⁾ дѣ хогѣм¹⁸⁾
 и твоітѣ хитрус дѣ фалим!¹⁹⁾

VII.

В Жерунѣ огѣнѣ горѣши,
 нѣ Котил хуро играѣи,—
 мумѣти бѣи примѣнѣи,
 ду сіакѣ муѣа и момѣк;
 сѣ кѣлѣфирѣи фустѣи
 и сѣи шитѣи кулѣи.
 Коі кулѣи бѣи нѣ-хубѣф,
 Цоцкиѣтѣ кулѣи нѣ-хубѣф:
 слепа гуі жина ушилѣ.
 Инѣжету ѣѣде и пиѣ
 в Жерунѣ нѣ сѣит силоту
 Гогу ду негу сѣѣи,
 Инѣже нѣ Гочѣ думѣши:
 „Кѣжи ми, Гочо, кѣжи ми,
 ут де сѣ флѣзѣ нѣ Котил,

ут де сѣ нѣ-ретко табѣи
 и нѣ-малку хорѣтѣ.“
 Гогу Инѣже думѣши:
 „Инѣже-ли, Инѣже воіводо,
 кугѣи мѣ питѣи дѣ кѣжѣ:—
 при субѣшкѣтѣ ливѣдѣ,
 при бѣрдукѣвскѣ пуліѣнѣ—
 там сѣ нѣ-ретко табѣи,
 тем сѣ нѣ-малку хорѣтѣ;
 жмѣ пак сѣ ф Котил ни флизѣм
 Котил гу саѣѣ нѣ сѣи,
 Котил гу куршум нѣ фашѣтѣ,
 Котил гу угѣнѣ нѣ гури,—
 саму гу чумѣ бурави!“—

16). Н ѣ д з а к ѣ (нѣдзакъ) вмѣсто надзакъ. —

17). Въ Котелѣ членѣтѣ мѣжскѣи родѣ е т, жт, ѣт (ѣжт),
 както: светѣт, духѣт, и пр.

18). Сравни забѣл. 7 пѣ-горѣ. —

19). Тойзи стихѣ ми се вижда преправѣнѣ, и мислѣк прос-
 толюдието бѣлгарско да го изказѣа така: твоітѣ, хатриѣи
 дѣ фалим. —

Първите четири пѣсни. (I, II, III, IV,) сѣ пѣни отъ г. Добра Недѣлчова. — V-та отъ г. Т. Я. Ченгелова — въ Шуменъ, а съобщени отъ г. В. Д. Стоянова; подирнитѣ двѣ пѣсни получихме отъ Котленина г. Л. Радуллова въ Браила.

Тука трѣба да забѣлжимъ на читателитѣ си, че сме се снабдили въ послѣднѣо време съ нови материали отъ народното българско умотворство, както съ пѣсни, приказки, гатанки, и пр. Само отъ г. Тонча Маринова, учителя въ Градецъ, приели сме повече отъ деѣстѣ гатанки, отъ които се надеяхме да обнародваме сега въ тие книжки. Но, за съжаление, принудени сме тоя пътъ да оставимъ тие материали и да чакаме обнародванието имъ въ послѣдуѣщитѣ книжки. Причината на това ний ще имаме случай да изкажемъ въ краятъ на тѣзи книжки. —

Р е д а к ц и я т а.

К Р И Т И К А.

Нѣколко забѣлѣжки върху „Науката за пѣснотворство и стихотворство“ съчинение Г-на

П. В. Оджакова. Одесса 1871.

При всичко, че и други преди насъ се обадихъ, макаръ и повърхностно, но категорически за горѣ-упоменѣтото произведение на г. Оджакова, дързваме и ние да кажемъ нѣшто върхъ него за да предпазимъ отъ едно слабо съчинение а) неразборчивитѣ учители, б) не твърдѣ естетичната оште българска публика и в) юношеството, което вѣрва на всичкитѣ печатни книги и гледа на всичкитѣ ръководства като на евангелие.

Предупреждаваме читателитѣ, че съчинението на г. Оджакова не издързва строга критика, защото въ него нѣма такива елементи,

които да подлежатъ на строга критика въ пълнѣнъ смисълъ. Съвремененъ ний ще се въздържа, по възможности, да излагаме своитѣ събствени теории врѣхъ поезіята и стихосложението до други пътъ, до единъ по-умѣстенъ случай.

Избираме този родъ разборъ, защото той по-оправдава намѣреніето ни и ни освобождава отъ нѣкои излишни главоболия, а напротивъ вкарва въ голѣма отвѣтственность самиятъ съчинитель за изложеніята му, то криви, то неясни, неиздържани и лоши обеснения, погѣди и опредѣления. — И тъй, безъ да губимъ време, нѣка се вземемъ за дѣлото и нѣка накараме самиятъ съчинитель да се бори и хвали съ събственнитѣ си изражения.

Нануши ни смѣхъ, като прочетохме първата страница на горѣказаното съчинение, но слѣдъ като прочетохме и втората до края, смѣхътъ ни се обърна на едно такова съжалѣние, което остига всякъ, когато види нѣкого да маха рѣцѣ на халось, ужъ съ нѣкое достойнство, а на дѣло да прави само нѣкакви смѣшни тѣлодвижения, да изговаря непонятни, безъ всѣкаквъ смисълъ и връзка звукове или думи. Но нѣка оставимъ на страна родословието на автора и да минемъ къмъ неговиятъ предговоръ до читателитѣ и читателкитѣ.

Молимъ внимавайте.

„Поезіята е първо начало, което е подбодо свѣта че ся е развилъ и дошелъ до сегашното си развитіе — до научны приказки. Да не мыслимъ че поезіята състои само въ стиховы, не! Тя е и въ прозѣтъ“...

Дали слогъ, да ли чудо! И „прелестъ отъ хубость поети (сир. автори) ражда!“

На страница IV четемъ:

„Старыты неучены хора сж поразмыслявали за всѣко нѣшто, нъ къту не знаяли да го напишѣтъ, то они си излагали своето творчество въ пѣсни и въ приказки, които сж распространявали по прѣдание(?). Кой може отрѣчи че пѣснитѣ и приказкитѣ не произвеждѣтъ силно влияніе въ надваряніе-то чилѣшко-то славолюбіе, особенно въ кнашко отношеніе. Чява, ако не бѣхъ пѣснитѣ и приказкитѣ, старый-тъ свѣтъ щяши да ся намѣри въ нуждѣ да ся научи да пише и чете?“

Ако би прочелъ от-ново всичко туй съ пò-вечко внимание, самъ авторътъ би казалъ¹⁻⁰) че е безсмислица; ²⁻⁰ п а р а д о к с ъ, неумѣстенъ и безполезенъ педантизмъ, защото то е оште питание, което трѣба да се докаже и не по такъвъ начинъ.

Пò-други сж биле причинитѣ, които накарали човѣштината да дири срѣдства за съхранението на старинитѣ си; тѣ биле, както и самъ съчинителятъ споменува за такъво нѣшто другагѣ, космогоническитѣ и теософически, а напoконъ и историческитѣ предания. — Чети пò-нататъкъ.

„Резкы-тѣ и чръты-тѣ на безкнижны-тѣ крѣятъ въ себеси извѣстно знааніе, и по извѣстенъ нарѣзанъ знакъ безкнижнѣко си приповня онова, що іе слушалъ отъ други.“

И въ доказателство автора привoжда една баба, която знаела „около 150 нѣсни по гласъ и съдържаниіе“. а на питаніе какъ ги помни? отговорила му: тѣ ми сж нарязаны на хуркѣтъж.“

Смѣшно е такова доказателство, а отговора на бабата прилича пò-вече на острога, толкозъ свойственна на нашитѣ глумливи дърти баби, и наумѣва за обширна паметъ пò-вече отъ колкото че е било наистина тѣй, и което авторътъ приелъ за топълъ хлѣбъ и биръ-бирденъ повѣрвалъ.

И рѣзкитѣ и чъртитѣ на храбраго заслужватъ безсъмнѣние достойно внимание, но то е оште питаніе какви сж биле тѣ: да ли таквизъ по начинъ, обемъ и съдържаніе като на тревненската бабичка или сж биле нѣшто друго? И намъ се е случвало да видимъ нѣшто таквозъ, като старъ обичай за забѣлѣжаваніе на паметъ, състояште въ откъртванието, накрътванието, цѣиванието или само набодванието или надраскванието на едно дръвце—работъ, но, при всичко туй, намъ не ни се удаде ниидѣ да сполучимъ въ разкъртванието си нѣкой другъ резултатъ, освѣнъ само, че работата служи за безкнижницитѣ да си означаватъ за паметъ платници, крини или кила, оки, драмове, други монети, полвини, четвъртини и други малки работи, четътъ на които се изискува да се помни точно. Отъ тука се види, че наризванието на работъ, кривакъ или хурка сж работи ограничени; слѣдователно, тукъ споменуванието на рѣзкитѣ и чъртитѣ на храбра си нѣма надлежаштето значеніе,

На кавалитѣ, наистина, има по нѣкогажъ знакове отъ елавъ, —авторътъ има право за туй. Но работата е въ това, че тѣзи знакове сж или за украшение или, ако служатъ нѣшто за любовнитѣ отношения на свирача, не се простиратъ по-надалечъ отъ влюбчивостта на автора или кой да е други, който знай да свири на кавалъ. А „на кривакъ си ми рѣзана“ не значи по-вече отъ онова — „на кавалъ или хурка ми си бѣлѣзана,“ ако щешъ, това би значило оште: „ти си една отъ ония, по които моето сърце най-милѣ, за туй си моя та моя — нѣшто като фаталностъ, като орисана, назначена.

Трѣба да се дава настоящето значение на нѣштата.

Слѣдъ като изоставимъ едно педантично мнѣние за раздѣлението дѣцата на първиятъ човѣкъ на много колѣна и народи въ културно и историческо отношение, и слѣдъ като напомнимъ на автора за размножението и недостаткитѣ въ срѣдствата за прехрана: които може би тоже сж биле важни причини за раздѣлението чепливѣцитѣ на народи и племена, минаваме на друго едно по-надолѣ.

„Сбѣитията въ едно мѣсто, предѣлъ, като неможеха да се запишѣтъ въ неукото и неписменно време, то тѣ се пѣхъ и приказваха отъ ония, и т. н.“, които „за да ги направѣтъ по-мили за слушание, испонарьсваха ги съ презестественни думи, сравнителни изражения и други превиспрежни въображения [?], които, и т. н.“ „да разчекватъ и покѣтватъ живеца“ на слушателитѣ! „Таквозъ разчекване на живецѣтъ, и проч.“, отъ което се е причинявало изнежаванието на чувствата и изникнуването на поетическиятъ языкъ или поезията, „която се предаваше отъ уста въ уши“. И „това предаване въ поетический духъ и проч.“, направило жителитѣ—консерватори и породило въ тѣхъ отдѣлни религиозни общества „и племена до толкозъ, колкото ги има въ свѣта, и проч.“ Тукъ единъ даровитъ писателъ могълъ би да изрази много хубави мисли, но понятията и слогътъ на автора, слогътъ, сж твърдѣ варварски, надути и нетълковити, за да си намѣрътъ приложението по такъвъ начинъ, кѣто у автора изразени.

Въ доказателство че „че поезията е сега, която крепи въ нравственностъ безбвнжнитѣ народи“, авторътъ привожда нациѣтъ се-

ленни, които незнайтъ, и проч., но сж по-научни, „чрезъ опитъ и преданията, отколкото гражданитѣ, ако и баснословно (че кое ли е кѣто баснословно) за Бога, свѣта и българетѣ.“ Ако има тукъ здрава логика?

Селнитѣ, и темни невѣжди, и по-научни, безъ да отбиратъ отъ внига, отъ гражданетѣ, които по нашему пъкъ тукъ—тамъ все почнаха да познаватъ по нѣшто по-вечко отъ селенитѣ, а може и отъ внига да отбиратъ сега, слѣдователно може да иматъ понития по-зрѣли за туйцѣкъ за онуйцѣкъ! Законътъ на логиката казва: не можемъ да утвърждаваме и да отричаме въ едно и сжшто време нѣшто за единъ предмѣтъ; а селенката на автора излѣзва и неучена, и по учена, това е глупостъ. За селенката, въ сравнение съ гражданката, ние би могли да кажемъ развѣ, че първата е по- съ чисти нрави и, че, макаръ и проста, необразована, въ тоя случай има превъзходство надъ втората, и проч.

„По-съ нравственни (стр. VII) и набожни, и т. н.“, а знаете ли зашто? „Заштото всѣки день си пѣйтъ, приказватъ и приговарятъ на лозие, на пива, въ къшти и въ нѣтъ, науката за Бога (Народна Богословия) свѣта (Обшта Стория) и българство (Българска Сторія), съ поетическо чувство, страхъ и въздишка“. Слушайте по-надолу: „И тѣй селенитѣ и селенкитѣ безъ Богословія и Стория, пазятъ по преданию все, што имъ се струва кѣто необходимо въ житийското поприште“.

Сиречь на автора, кѣто че му се иска да каже съ това, че селенетѣ сж сами богослове отъ природа; но попиталъ ли е г. П. В. Оджаковъ оная сжшта Лѣсковчанка или Трѣвненка, която знаела до 150 числомъ пѣсни на изусть и ги е помнила, или пъкъ най-богословната отъ бабитѣ: знае ли на изусть най-лесната и най-хубавата християнска молитва — „Отче Нашъ“ отъ край до край? Но не това, види се, иска да разумѣ авторътъ подъ думата Богословие (а кой го знае какъ гледа господство му на Богословието и што нарича той Богословие?).

И наистина бабитѣ знаятъ да пѣятъ и да приказватъ, но што пѣятъ и што приказватъ? тукъ е питанието. Селенитѣ биле богослови, да го кажемъ, е и нелѣпостъ и неумѣстно. А че селенитѣ сж

но-суетвѣрни отъ гражданскитѣ и че знаятъ много предразсѣдъци, то е правда.

Сетнѣ дѣцата, Г-не Оджаковъ, ако и да запомнимъ нѣ-скоро пѣснитѣ отъ учението по книга, това свиѣтелствува за тѣхната въз-примчивость, силното дѣтско въображение и за онуй обстоятел-ство, че простонародната поезия носи всичкитѣ признаци или на крѣ-хко дѣтинство, или на възмѣжелость, но оскѣдна развитость или о-бразование, или, напосокъ, свиѣтелствува за туй, че въ всѣка на-родна поезия здравиятъ разумъ, историята и фантазията сѣ неотем-лемо—свойство, и ето зашто на дѣцата дѣйствувать толко силно пѣснитѣ и особно приказкитѣ отъ чисто народенъ характеръ. Сетнѣ едно десетгодишно дѣте пакъ неможе да запомни 100 пѣсни и при-казки, развѣ ако бѣде твѣрдѣ гениялно да учи само пѣсни, а пакъ 35 букви съ трудъ да заучва.

Причината ужъ била ушитѣ, а за примѣръ слѣпцитѣ. Кое дѣте е приказало на автора числомъ до—или около стотина пѣсни и при-казки, кога е било на 10 години, безъ да е знало азбуката? Но „стореното“ (историческо) било причината, мелодията и прив-лекателнитѣ измислици!

Ако сѣ измислици, споредъ автора, пѣснитѣ и приказкитѣ, то каква стория, каква богословия, каква научность и какво превъзходство на селенчето предъ гражданчето, което, на мѣсто пѣсни, знае да чете, да смѣта, а на 10 годишната си възраст, по-жалуй*, знае да ти поприкаже по нѣшто за дѣда си Крума, Симе-она или Самуила—работи, които нѣма да ги научи въ енциклопед-ията на селенчето.

„Поезията влияй отъ дѣтинство на чияка, на общество-то, раз-вива [2] усъвършенствува [3] и образува [4] него-ва-та душа, сърдце и воля въ извѣстно направление, које-то съ врѣмя ся явява въ испъченъ (а оти не и въ шкембестъ) талантъ?“

Слѣдъ тая нарада отъ слова ето ви малко и башъ риторика : „Поезия-та (стр. VIII) вынагы и вездѣ придружава чияка, тѣя го

*) По жалуй, Г-не Поповчъ, не знаеме какво ште рече на Български, Чии ни се, ама, да не искате да кажете: да речемъ.

въодушевява, утѣшава, радва и расплаква; (тѣй) въ старо врѣме она [?] най много ѣе насърчала юнацы-тѣ въ военны-тѣ подвизы.“

Подиръ туй опредѣление (сир. риторическата срѣдина) оставало би да се каже въ заключение: слѣдователно поіезията влияй на челоуѣка, и проч.

Въ всичко на свѣта има поезия и то заштото всѣко нѣшто, тварь или създаване божие, носи отпечатѣкътъ на неговото творение, заштото всѣко дихание гледа на нейнииятъ мѣръ чрезъ нейното посрѣдство. Въ пролѣтната заранъ, срѣди гѣстата и укичена съ цвѣта градина вслушай се въ пѣсния на славеятъ: той си чуролика, заврѣпъ между гѣстолиственнитѣ вѣйки на нѣкой орѣхъ, надъ своето гнѣздо, а вамъ ви се чини, че той вамъ говори, на вашето сърце и ви прави да се захласвате, да се загледвате на жизненната и красна природа, и да я обикнете по-вече.

Лѣствичката си пѣе и си лѣпи гнѣздото подъ стрѣхата на вашиятъ собственъ домъ, а вий слушате, чудите ѣ се и сърдечно я привѣтствувате, кѣто че сте ѣ длѣжни въ вашето съчувствие, длѣжни въ вашето гостоприемство. Въ бурно време гѣстиятъ лѣсъ шуми и ви докарва нѣкакво униние, наумява ви силно за жизненнитѣ треволнения, тревоги и бури. Тогива и гарванътъ, злиятъ предвѣстникъ, докарва новъ ужасъ и тайно предчувствие на душата ни за нѣкой бѣдна и близка катастрофа въ повѣтрието, и проч.

И челоуѣкъ гледа на всичко, вслушва се, премелва въ душата си всѣко движение, всѣки звукъ, всѣки изгледъ, който дава потикъ на неговото сърдце и, ако е надаренъ кѣто оний славей и онѣзи лѣстовичка—да пѣе, отъ това необходимо ште послѣдува, че и той ште си излѣе чувствованията въ своеобразни звукове.

Всѣки челоуѣкъ е поетъ малко—много и то е истина, както е истина, че и всѣки човѣкъ си носи сърцето и душата на сѣкадѣ, и, че безъ тия два непосредствени проводника челоуѣкъ не би могълъ лесно да се съчетае съзнателно съ самата природа и да се едини съ вѣншнитѣ мірове.

Ето зашто, относително, поезия може да се нарече всѣко нагледно и осѣзаемо виражение на сърцето и разума на всѣкъ челоуѣкъ, на всѣка народностъ отдѣлно: ето по кой начинъ поезията придружава човѣка.

„Спорядъ казваніе-то на учены-тъ (а споредъ казванието на автора?) поезия-та имала три възраста или епохи: ода, епопея и драма. Нъ у насъ има само два възраста, баснословны и юнашки.“

Недоумѣваме какво иска да каже съчинителятъ съ тия двойни дѣления на поезията по съдържанието и въ сжшното време по възраста? Поезията ако бива отъ възраста на одата или епопеята, или драмата, то и нашата бѣдна народностъ трѣбваше да има поне единиятъ или и двата отдѣла поетически, свойственни на поезията въ-общте, а не да се дѣли на баснословенъ, юнашки, и проч. Това показва, че авторътъ самси, или не е ималъ опредѣленно понятие за основа, което е искалъ да каже, или языка му го е предварилъ, та е наговорилъ едно на мѣсто друго. Отъ поконъ вѣка и до сега всѣкъ народъ въ първото си самосъзнание завардилъ въ паметта си нѣкакви слаби предания за другъ единъ предидущъ животъ, сиречь такива предания, които се отнасятъ къмъ доисторическото му битие, въ които се съдържатъ всичкитѣ данни за обстоятелствата, што сж го окружавали, степента на развитоста на неговиятъ духъ, на понятията му, нравитѣ и обичаитѣ, и възрѣніята на всичко, което съставяло за него или загадка, или го е извиквало на борба.

Въ втората възраст, сиречь, когато единъ народъ е успѣвалъ да влѣзе въ по-редовно и устойчиво битово сжштествувание и се е видѣлъ утѣсненъ отъ всѣкадѣ, отъ окружающитѣ враждебни елементи, се заключаватъ неговитѣ домогвания, борби, усилия и самопожертвования за побѣдяването и съкрушението имъ, и проч.

Третата възраст на единъ народъ принадлежи на чистата гражданственностъ, сир. когато, съзнавши несъстоятелността на предишниятъ си битъ и, като отърванъ отъ всичкитѣ спънки за сжштествуванието си, народа влѣзва въ по-новъ и по-правилень битъ, въ който самитѣ елементи и стихии вече му служатъ за постигнатието на висшето му назначение—человѣческото благо въ всичкитѣ отношения.

Съобразно съ тия три человѣчески възрасти, и произведенията на неговиятъ духъ се дѣлятъ на :

а) Баснословни	}	епоси.
б) Героически		
и в) Гражданствени		

Баснословниятъ епосъ обема пѣсни за боговетъ, предания за сътворението на свѣтътъ, басни, приказки, притчи, пословици, гатанки и загатвания за произхождението на народа и за други свѣрхестественни чудовишта, и проч.

Героическиягъ съдържа пѣсни или предания за подвизитѣ на царие и отдѣлни герои—рицари въ борбитѣ имъ съ разни чудовишта, за изкуплението на народа си отъ нѣкоя бѣда и жертвитѣ за постигване на възвишенната си цѣль.

Гражданствениятъ епосъ съдържа нравитѣ, обичаитѣ, добродѣтелитѣ и пороцитѣ, и служи за выражение на постигването на висшитѣ стрѣмления и цѣли на народа. Тукъ се отнасятъ и новѣйшитѣ родове на поезията, изразени то въ видѣ на романи, то въ повѣсть, то въ видѣ на драма, и проч.

Относително пъкъ до характера на поетическитѣ произведения поезията се дѣли на: лирическа, епическа и драматическа. Въ първата се заключава мирътъ на помислитѣ и чувствата, сир. вътрешниятъ миръ на човѣка, слѣдователно—на народа; въ втората—бигътъ, сир. външната страна на живота въ свързка съ обстоятелствата, нуждитѣ и пр., на народа; въ третата човѣкъ се представява въ борба самъ съ себе си, сир. той съ живота, помислитѣ, чувствата и цѣлитѣ си.

При това епосътъ бива безискуственъ, когато е творение и достойне на массата на единъ народъ, а искусственъ, когато е произведение на известни отдѣлни личности отъ народа.

И както не е правилно употребена думата епоха у автора, която означава времето, когато единъ народъ е ималъ най-много данни за поетична дѣятелностъ, така не е вѣрно и опредѣлението (ужъ споредъ мнѣнието на поетитѣ) „че оды-тѣ живѣятъ отъ въображенія—идеалъ,“ а „юнакиитѣ, или епопеи, живѣятъ отъ величественность.“

А за да се поучите въ примѣрно красноречие, слушайте понадолу:

„Но това мы проумяваме че члвѣшкы-тѣ мысли въ разны вѣкове прѣзъ опытъ съ ся промѣнявали; тѣ (мысли-тѣ сирѣчь?) най-напрѣдъ съ мыслили за божескы работы, а по испослѣ имъ рухнало

на умъ, когато вече сж биле дошли до стълкновение съ противници-тѣ си, въ защитѣ на отечество-то си, да опѣватъ подвиги-тѣ на народа си въ величественностъ, и проч.“

Послушайте още благословенни!

„Пѣсенъ-та и приказка-та х о д и (ходи?) далеко и широко (а оти не и дълбоко, и високо, баремъ съобразно съ геометрическитѣ свойства на тѣлата?) и трае съ траеніе-то на своя народъ (сир. народа на пѣсната?); нѣ памятника ся упичтожава по разны обстоятелства...“ (тукъ е риторическо непомнюване за превратноститѣ въ човѣштината и дѣлата ѝ).

Сега, добри читатели, имайте малко търпение, азъ ще се постарая да открия на слуха ви едно невидѣно чудовишно—мамонтово донотопно ископаемо опредѣленіе на лирическата и епическата поезии, ето го:

„Опяване (мъртавици, курбанъ, коливо; алегорически—хортуване на вѣтъръ) онова, що-то чиякъ сънува (добрѣ, ами онова що-то чиякъ бѣлнува) казва ся пѣсни или приказки лирически; а опяване онова що-то чиякъ прави, казва ся пѣсни или приказки епически“.

Да ли понятия и наученъ слогъ, да ли краснорѣчие, да ли чудо? Но слѣдвайте незабавно:

„До тѣзъ два возраста е достигнала наша-та народна поезия, а колкото до третій поетическый възрастъ., т. іе. да ся оживописва онова, щото чияко мисли, или оживотвореніе на непожистижимости съ мисълъ, іеже го нѣма у насъ българе-тѣ до толкозъ развито, и то ся постига, и преч...“ Тукъ трѣбваше друго обясненіе за да се разбере мисълта на автора напълно, защото всѣко понятие или фраза въ писменниятъ говоръ, ако не е ясно и вразумително изказана, не може да послужи никому въ нищо.

Одата е една форма отъ лирическитѣ произведения, както и пѣсента, епопеята—видъ отъ епическитѣ произведения. Автора, слѣдователно, смѣсилъ видѣтъ на формата съ самитѣ поетически родове.

До тукъ нѣ-двѣ, нѣ-три, както и самъ читателя може да съди за това. Автора не можѣ да изкаже ясно онова, което искалъ да

каже за нѣкакви си научни приказки и спохитѣ на? пѣснитѣ, характера имѣ и влиянието, което иматъ варху човѣшкия и обществень животъ. Така за съдържанието на пѣснитѣ въобщо и сичко друго ни се показа твърдѣ слаба компиляция, и проч проч.....

Та нека минемъ сега на нѣшта, за които господство му смѣе да говори съ такъвъ опъченъ начинъ, и то е: Че народната поезия г-не Оджаковъ, се развива не само когато на народа е широко около, шията, или когато има презгодишнитѣ си потрѣби, „които (споредъ автора) трѣбва да сѣ малки и прости,“ но въ нѣкоя мѣра развива се и дипъ когато му е широко нѣ-сърце и нѣ-душа, и дипъ когато му е тешко, и дипъ когато е испадналъ въ краенъ гладъ, когато го давятъ елементитѣ, когато му спомагатъ за охолността на духа му.

Духътъ е духъ, свободенъ е на всѣко време и по волята си творецъ. Обстоятелствата, които го окружаватъ, дѣйствуватъ развѣ на обемътъ, видътъ или формата, въ която той обича да излива своятъ собственъ единиченъ или родови образъ. Такавъ е чилѣшкия творчески духъ: стремителенъ и неудържимъ, често при най-силнитѣ прегради, запазливъ, по нѣкога печаленъ до смъртъ, по нѣкога изступленъ и дивъ, а по нѣкога радуженъ, веселъ, спокоенъ, замисленъ, величественъ, сѣсерѣдоточенъ въ себе си и поучителенъ.

Сетнѣ огништето на народната поезия е обществото; а обществото се съставя отъ стари и млади, и дѣца, отъ мъже и жени, момчета и момичета: тѣ всички творятъ отъ малко и до голѣмо, когато сѣ въ периодътъ на творчеството си, всѣкъ споредъ възраста си, въззренията си върху мѣртъ, обстоятелствата и човѣштината, а често и споредъ горештината на чувствованията си, както и дълбочината на разума си.

При това стариятъ мисли, съзира се, дума и пѣе; възмѣжжалиятъ по-вечето и мисли и пѣе попеременно; юношитѣ и момитѣ, напротивъ, въодушевени отъ надеждата за бѣдѣштето ожидаемо благо на животътъ, пѣятъ и не му мислятъ до тамъ, освенъ за момента на настоящето, което е така хубаво или безотраднo и пакостно.

Младецътъ не може да се остави много време и исключително на едно преобладаващо чувство, и за туй въ младежнитѣ пѣсни гледатъ пориви насилничави и бурни съ всичкитѣ признаци на ли-

ризмътъ, но които не оставятъ дълбоки рани на душата, не я сърушаватъ така силно и не я турятъ въ безисходно състояние, като онѣя на възмъжалитѣ и старитѣ, на които надеждитѣ или сж въ преходно, или пъкъ въ крайно безисходно състояние.

Веднѣшъ съставена пѣсната отъ старъ или младъ, тя става обща на всичкитѣ извѣстни възрасти и полове, често въ цѣль народъ, пѣе се въ всеко село, въ всеки градъ на татковината на българина—българската, въ татковината на арнаутина—арнаутската и въ татковината на френеца, англичанина, гърка—френската, английската и гръчката.

Трудно е да се каже впрочемъ кой именно какви пѣсни съчинява, сир. болсваретѣ какви, а овчаретѣ или коняретѣ—какви пѣсни пѣятъ, а момчетата и момичетата съ какво съдържание. Тая или она старна отъ народа съставила и испѣла народната пѣсня, ако би тя да съдържа въ себе си чърти на общото въззрение или сърдечно, душевно настроение, симпатитѣ или антипатитѣ на цѣль народъ, тя, пѣсната бива обща—народна, и това е на толкова по-право, на колкото еднитѣ и сжштитѣ пѣсни се пѣятъ въ много мѣста, макаръ и съ нѣкои преиначвания по нѣкога.

Мнѣнието же, че „за юнашкы-тѣ пѣсни (стр. X) ся искало по зрѣла възраст и память щото да познава (кой и кога?) всички качества, околности, мѣсности и противности, кои сж причина да ся надигне юнако въ славѣ, че тѣй да може да му опѣе или исприкаже дѣлата въ дружество, което да ги критикува и допълва, и проч.“—е твърдѣ безтълково и невѣрно, ако го сравнишъ съ самото съдържание на народнитѣ юнашки пѣсни, гдѣто историята е смѣсена съ разни басни, преувеличения и хиляди чудесности.

Гдѣто ште рече, юнашкитѣ пѣсни изискуватъ, освенъ топографически харти и знания, понятия и память за тайнитѣ пружини, кѣито сж възвеличили героятъ въ битка и на голѣми подвизи, слава, но оште и критика отъ общество, комуто се пѣятъ дѣлата имъ, и което ги допълнува, а знаете ли гдѣ? чуйте: „на пиршествата,“ и то е правда.

Добра е критиката подъ влиянието на руйното вино и добъръ ште е и извивчестъ гласътъ на пѣвача, предъ когото стои окани-

цата, и който приежда въ пиянъ изтупленъ възторгъ почтеннитѣ сътрапезници съ развиваемитѣ си съ богато съдържание свои поема или, както ги нарича самъ авторътъ—„съ опяванията си.“

Много е наивенъ съчинителя кѣто говори за сериозни работи и казва на стр. X: „въ ширшественно общество нашитѣ българе, кѣто посрѣбватъ, извиватъ пѣсни и приказки, които не могатъ да бждатъ плодъ на іедного само; тѣ кѣту пѣятъ, критикуватъ дѣлата що ги опяватъ и добавятъ: да навкасимъ гърлото си, че му присѣхнѣ пискуня.“

Какво ли ни занимава насъ въ тоя случай сухо ли или мокро гърло, пискунъ ли или гърцмунъ пѣсень пѣе, и чрезъ винага, люта ракия, или бузица се развива поезията?! Не е ли смѣшно и излишно да повтаряме едни глупости, и да мелемъ ни зрѣли, ни вредли*) предъ такива господа читатели и читателки, които очекватъ отъ единъ съчинитель дѣла по-сериозни и умѣстно тълкувание, а не бабини деветини и пиянски тупордни подобно на слѣдуюштата по-долу: „Виното распжда всякы грижы, а гдѣ-то грижы нема, тамъ пѣвецо бере славѣ голѣмѣ (?) тріумфирува (!) и вѣицы плѣте(защо и за кого?).“ Глупость!

Слѣдва пояснение на грижитѣ, че божемъ биле „най-голѣмниятъ противникъ на народната поіезиѣ, която се оглушава въ грижовно врѣме и ся обрѣшта въ жалостны балады, кои-то ся прѣобразувати въ приказки.“ Питаме каква е тая противоречашта галиматия? Поезията се оглушава и поезията се обрѣшта на баллади. Ами балладитѣ, било и приказкитѣ, жаловити или весели, не ли сѣ все поезия? А щомъ сѣ поезия, ще рече, че и въ грижовнитѣ времена поезията си е поезия, само че приема другъ—жаловитъ характеръ. Това, г-не Оджаковъ, и послѣдниятъ ученикъ, който е успѣлъ да поучи малко пиитика, го знае. Говори се за такива предмѣти, но тага ли се говори?

Гайдата уништожавала народната поезия, обсолютно това е глупость, г-не съчинителю!

*) Народътъ, изговаря тая пословица: ни вредли, ни китѣли.

Нито единъ музикаленъ и не динъ музикаленъ инструментъ, почени отъ пискуня изъ Магеранова трева, или отъ паче перо, до най-съвършениятъ кавалъ, пияно или гадулка, не сж въ състояние да унищожатъ народната поезия. И не само народна поезия, но и всѣка пѣсня, г-не Оджаковъ, умира и се изгубва, само когато се затрие она, който я пѣе или пѣкъ свири мелодията ѝ.

Слѣдователно до гдѣто трае народътъ, трае и пѣсните, ба оште често и го преживѣва, и му служи много време слѣдъ него кѣто паметникъ и живо възпоминание за степента на неговитѣ въззрѣния, на културата му, и проч. На това могатъ да ни посочатъ преданията, вѣруванията, а сжшто и ония пѣсни, които сж останали отъ разни изчезнали народи, отъ незапаметнитѣ или баснословни времена, и проч., донесени често отъ първобитното огниште на чловѣштината, на народа, заедно съ задатѣцитѣ му за своеобразно развитие и животъ, заедно съ разума му и неговитѣ особености, и т. н.

Единъ сериозенъ писателъ се наема да пише за сериозни работи, сир. да даде на читателя понятия ясни и опредѣлени за поезията и пейниятъ клонъ стихотворството, а се прехласва и почева да ни говори за работи, или толкова обществени, или никому негодни, на пр. за вино, ракия, учи ни на една допотопна мораль: да поливаме сърцето си не съ върла бѣла ракия, но съ вино, смѣсено съ водица, „коіе-то не іе въ състояніе да катурни чилияка, че да го стори да се врыгва, да халцука, а го крѣпи въ весело положеніе, коіето дразни поіетическый-тъ даръ, споредъ пр. Давида: вино веселитъ сердце чловѣка,“ кой-то пѣе безъ да ся умисли кѣту пуйка.“

Благодаримъ, благодаримъ стократно почтенниятъ авторъ! Но слушайте друго оште по-сериозно мнѣние и сждете, ако си има то приложението по тоя начинъ: „Нашата народна поіезия, кѣту не іе можяла[?] да ся удържи при пиршествата, тѣя се не іе изчезнала съвсѣмъ, тѣя си іе намѣрила друго по-нѣжно[?] нѣ не по одушевлено[!]
—огнище при женевый-тъ полъ, именно на селскы-тъ момински сѣдяньи и тлѣкы.“ Тука било, на конецъ, споредъ автора, гдѣто се е преговаряла народната поезия отъ потопа, и т. н. Слѣдва описание на тлѣкы-тѣ и сѣдяньи-тѣ, и пакъ трескавица

противъ гръцкиѣ владици и чорбажиитѣ — разрушителитѣ на сѣденкиѣ и тлѣжитѣ въ градоветѣ и деморализаторитѣ младежи, по причина наkonto вѣхне и окапва поезията. „Момы-тѣ, кѣту нѣматъ случай да ся покажѣтъ че сѣ витийки, тѣ губѣтъ желаниѣ да ся учатъ (витийки и да се учатъ? а што ште рече думата витийки?) пѣсни и да ги исплитѣтъ[?] самички,“ и пр. Има ли тукъ логическа послѣдователность и не сѣ ли тукъ само хорати на вѣрволякъ, на липюрдия, та каквото излѣзе да излѣзе?

„Скоро ште дойде врѣмя, когато нова-та крива цивилизация ще на накара да ся спрѣмъ на тихѣ бѣлѣ Дунавѣ и да оплачимъ, кѣту Іеремія това светилище (кое?) и оживленіе [!] народно.“

Смѣемъ да заподозримъ автора въ пророчески тенденции, въ такъвъ случай молимъ го баримъ да побърза да ни каже и колко скоро ште се случи напълно потопа отъ кривата цивилизация, така штото да можемъ да се предвардимъ и си съхранимъ поне по нѣкоя паметъ за задушница, вѣлчитѣ празници, мишитѣ и проч.; или пъкъ, какъ се вари коливото, коя плешка се дава на попа, какво на калугеритѣ, колко вино се испива на нѣкоя помана кога ядѣтъ душиѣ на мъртвитѣ, и друг. работи, които сѣ толкова святи по вѣпроса за съществуваніето на Българскиятъ народъ, въ обширенъ смисълъ, непочекнатъ отъ всѣка страна и отъ страната на предразсѣдѣнитѣ, ако штете до край, до скончания міра, сир. до второ пришествіе. Тогазъ нека побърза и господство му по крайность да посѣбере и предаде на писмо по-важнитѣ работи за да не би да се затриятъ при другото; съ това ште послужи на поучителната история за Българскиятъ народъ, тѣй штото, когато се потопа и провали народа ни съ своитѣ драгоценности заедно въ мѣтното блато на кривата цивилизация и англичанитѣ плеснатъ ръце отъ съкрушение по нашитѣ добрини, да иматъ поне што да си припомнюватъ и съ што да си усаждаѣтъ горчивитѣ минути на живота и интереситѣ.

Твърдѣ ни плаши г-нъ Оджаковъ, и зашто толкова малодушие и недовѣрне спрямо единъ народъ, отъ петъ милиона, който ужъ почева да се възражда? Кой народъ пъкъ не е претърпѣвалъ бързи и временни превращения или не е билъ принуденъ отъ послѣдо-

вашието си очеловѣчване да поизостави сегисъ тогисъ по нѣшто отъ своето отжѣвване, по нѣшто несъобразно съ трѣбованіята на съвременността, отъ своето мракобѣсие, толкова вредно на здравитѣ понятия и на умственната и промишленна дѣятелностъ особито на гражданетѣ? Тѣй е свѣтътъ, г-не Оджаковъ: той е стара въртъшка, и се върти не както штеме ние лично и единицитѣ, а както му иде отъ рѣки и както може: днеска добръ, или криво, заранъ по-право, по-добръ, у другий день оште по-добръ, до гдѣто дойде до преизрядно и най-добръ. По формата на животътъ и убѣжденията, свѣта се мѣни, както и кръвта въ човѣка, всѣка минута, всѣкъ часъ, а по сжшността си свѣтътъ си остава свѣтъ, и днеска и утрѣ, и у други-день, и на всѣкога, така и ние Българетѣ.

Не казвамъ, добръ е да гърмимъ противъ гонителитѣ, пиянството, разврата, за да предпазваме народа си отъ всѣка старна, но то е предмѣтъ на сатирата и на чистата народна педагогия, а не се съвмѣштава въ една теория за поезията, поетическитѣ родове, а особито правилата на едно стихосложение. Нека се утѣши прочее автора и да-но не ни дадеше Богъ да се принудимъ да ре-вемъ съ него заедно на нѣкой брѣгъ на бѣла мѣтна Дунава, подобно Иеремии, и нека помнимъ, че разрушителнитѣ елементи и влияния не могле въ продължение на 400 години и по-вече да истребятъ ни вѣрата, ни преданията, ни поезията на народа ни, а камо ли да възможатъ дестина-двадесетъ невѣжди и оште толкува развратници, безъ които нигдѣ не може, а които изчезватъ отъ правилното и старателно образование въ народа. Сетнѣ, до гдѣто бжде живъ народа, а у народа пребжде неговото чувствувателно сърце, впечатлителна душа и способността да се увлича, да пѣе, до тогива той ште си пѣе и съхранява паметта и преданията, а до тогива и всичко това ште бжде изложено въ писменностъ.

Колкото до накурѣшването на автора, то и ние би му съвѣтовали да се накурѣшва по-често, но първомъ противъ самага себе си и не за да кълне като баба другитѣ, но да си издума силно за варварскитѣ си понятия върхъ поезията и языка си, та че сетнѣ, ако ште нека гърми, върху когото се слѣдва, а особно противъ учителитѣ, и друг., за да си учатъ по-добръ языкътъ като Българе

и просвѣтени патриоти; съвременно да залѣгатъ да си поправатъ морала, ако ште би и въ уштѣрбъ на тѣхнитѣ лични и частни пороци, за които ги напада съчинителятъ въ XII-та стр. на предговора си къмъ читателитѣ, и пр. Но всичко това е частна работа на г-на Оджакова, както и частна обязанность на всѣкъ благовъспитанъ патриотъ.

Сравнението пакъ на сѣденкитѣ и тлѣкитѣ и процесситѣ имъ съ читалиштата и нѣкакви си научни приказки (види се бисѣди), а особито съ духовенството и черковитѣ, гдѣто простиятъ народъ неразбиралъ (чети на стр. XII) ништо съзнателно; сир. така, както на сѣденкитѣ и тлѣкитѣ—„много за вѣрж-тж и историйж-тж народны“, сжшто и „какъ да ся докарва въ обществото“ (на селскитѣ сѣденки, на ли?), излѣзва не твърдѣ удачно.

Дѣйствително има нѣкое сходство, но твърдѣ относително между сѣденкитѣ, тлѣвитѣ и училиштата, театритѣ, концертитѣ, публичнитѣ лекции и сказки на образованнитѣ людие и народи, но въ сжщность тѣ не сж друго освенъ школа за предавание отъ поколение на поколение не само нѣкои си предания и повѣрїя, но и суевѣрїята, и предразсѣдѣцитѣ, които сж се загниѣздили дълбоко въ духътъ, понятията и характера на народа, често толкова вредяшти на здравитѣ разбирания и бързото развитие, до колкото сж и свѣти въ отношение на старината и за подвожданието ѝ подъ едно опредѣлено мѣрило историческо, въ отношение на периодитѣ и епохитѣ на развитието на чловѣческитѣ духъ. Въ допълнение тукъ умѣстно ште приведемъ едно странно обстоятелство, което на времето много ни зачуди и ни смути доста, и то е, че, като прочитахме веднѣшъ исторїята на прочутиятъ Геродотъ, между безчисленното множество глупости, за които ни разказва той, ту положително, ту като по предание, привожда и това обстоятелство, ужъ че Адирмахитѣ, Либийски народъ, имали обичай да хапжтъ и тѣ отъ своя страна ония насѣкоми*), които сж ги охапвали и обезпоксявали, и послѣ ги хвърляли. (виж. кн. IV. Мелпомена). Ето до какви глупости стигатъ преданията по нѣкога. Но тая глупость характеризова по-

*) Вшкитѣ.

вече времето и понятията, сир. умственната степен не само на лекомисленния и суевѣрния бабишки Геродотъ, но и на ония общества, на които си е чель той и посветилъ знаменитото съчинение, които сж го повѣрвали и удобрили, и наградили на народнитѣ състязания.

Сега, ако речете да кажете такава глупость на едно дѣте, то ще да я земе за острота и ще се дигне смѣхория.

Отъ горепоменатитѣ става явно, че автора, кѣто че симпатизира по-вече на тлъкитѣ и сѣденкитѣ, отъ колкото на черковитѣ, гдѣто свѣщенниците често така невразумително и побъргано четатъ, и народа не имъ отбира ништо. Въ такъвъ случай на народа не би му останало освѣнъ да прегърне сѣденкитѣ и тлъкитѣ и да почне да посѣштава тѣхъ, на мѣсто черковитѣ си, заштото тамъ би намѣрилъ и по-вече учение за вѣрата, и по-вече история, мораль, правила за благопристойность и, по жалуй, етикетъ, които нѣшта могълъ би да възприеме по единъ много по-оштутително—внятенъ начинъ, та и въ голѣмо изобилие отъ нѣкоя пресловута витийка и академичка баба Пена или Цона, и проч.—, въ салона на селската тлъка. Така штото на селенката или на недостойниятъ гражданинъ не би имъ останало друго, освенъ да слушатъ внимателно и да запомнивать всевъзможнитѣ поучения и толкова чудо-чудесе работи, за които и най-учениятъ попъ, и пропоеѣдникъ (на ли?) неште може да ги прикаже така хубавъ!!

Но, уважаемий читателю, може ште възразитъ на туй и ште речешъ, че не е така и, че г. Оджаковъ искалъ да изкаже едно, а случайно друго изказалъ.

Така е, почтенний читателю, ште отговоримъ и ние, но вишь по нашему отъ това слѣдва, че тѣхна милость не сж си дали трудъ да провѣрятъ понѣ мисълта си и да я облекятъ въ пригоднитѣ дрѣхи на здравиятъ разумъ, заштото, иначе, погледътъ му прилича на такова, което здравомисленнитѣ хора могатъ да нарекатъ или деморализация нравствена, или признакъ за отсѣтствие на уважението къмъ онова—черквитѣ, къмъ които народътъ чувствувва оште извѣстно благоговѣние. Та, ако би трѣбвало да уважаваме селскитѣ тлъки и сѣденки, които се смѣтатъ за народно и свѣ-

то достойние, тъй същто би трѣбвало да се изражаваме съ извѣстнo уважение и за вѣроисповѣдната си свѣтина, която не по-малко е чисто, свѣто и скъпо народно достойние. Разумѣйте какво искаме да кажемъ.

Безъ сумнѣние народното поетическо богатство—пѣснитѣ и проч. трѣбвало би да се прибере цѣлокупно и да се обърне на общеполезна, и сериозно обмислена народна писменность; същто и младитѣ да изучаватъ по тѣхъ языка си и отечественнитѣ памѣтници; но нека се попривардюваме за сега да бързае да ги свѣтваме и караме да се подпирѣтатъ да съчиняватъ такива, заштото първо, нѣма да ни помогне въ ништо тѣхната исплетена ни врѣло, ни кипѣло, народна поезия, второ, заштото ни е страхъ да не вземѣтъ думитѣ на автора за капиталъ (чети стр. XIII) и, като си оставятъ по-важнитѣ и жизненни интереси, да се ругнатъ да плетѣтъ и съчиняватъ тюрю—тюрю пѣсни и други такива, отъ което ужъ штѣло да имъ послѣдва помощъ за по-доброто изучаване на языка; трето, за да не би напакостили на литературата ни, и така не твърдѣ благопроизводителна, на мѣсто да я оплодотворятъ истински съ здрави и отъ добро качество семена. Най-напоконъ, Г-не Оджаконъ, четвърто: поетитѣ не се приглашаватъ; тий се раждатъ и сами си идватъ въ свѣта, и само се пригрѣштатъ отъ народа заедно съ таланта или гениятъ си, съ знанието на языка си, който носятъ съ себе си, така същто, както пролѣти зеравецътъ или ружата съ първото си разцѣхване и прогледване на божиятъ мѣръ, донасятъ съ себе си и разливатъ свѣжото си благоухание, съ което ги е надарила майката природа и, съ което се раждатъ заедно.

Колкото до причинитѣ, които сѣ накарали автора да съчини „наука за пѣснотворство и стихотворство“ ако и не до тамъ да му захвалиме затѣхъ, въ друго отношение, обаче, заблажаваме му, че е билъ куражливъ да се залови не за своя работа, за единъ твърдѣ труденъ за сега предметъ, въ нѣкой случай, и не по силомъ, по причина на отсъствието у насъ на самостоятелно и приблизително достаточни литература и образци.

Сетитѣ никаква наука за стихотворство и пѣснотворство не може набара народа и внуши никому отдѣлно да съхрани душевното

и сърдечно достойние на народа—пѣснитѣ и преданията за множеството, ако не е надаренъ съ нужниятъ талантъ и съ чувството за самосъхранението си заедно съ всичко мило и драго.

Сравнително версификацията или стихосложението не е друго освенъ едни голи правила съ относително приложение къмъ външната страна на струнитѣ на сърцето, кѣто нотитѣ за струнобаятъ (фортепьяното), гадулката, гърлото и проч., на което само душата на поета играе.

Автора по-би сполучилъ, ако би казалъ за сега, че него го е навела мисълта за новизната на предмѣта му, безъ да се хвали, че се е трудилъ отъ 12 години на самъ и безъ да споменува даже зашто и за кого е съчинилъ книгата си, особито кѣто и самъ може да исповѣда, че тя не може да бѣде приложена днесъ за днесъ на една отсътствующа литература и поезия, нито пакъ ште може да послужи на юношеството, което е лишено отъ нужнитѣ образци за подражание и заучаване.

До колко сме справедливи въ напѣтитъ мнѣния времето ште го докаже.

По нашето мнѣние тая прѣсна наука могла би да се замѣни съ по-добросъвѣстното изучаване на българската фонетика, толкова богатата и распеяна. И ние би съвѣтовали учителитѣ, които се смѣтатъ за хора добросъвѣстни, да обърнатъ на това вниманието си и, като се осѣтѣтъ сами въ сила да преподаватъ знанието си на други, да се постарѣятъ да го предадѣтъ на своитѣ питомци, които да имъ послужатъ и за събиранieto и привожданieto въ система народното духовно богатство. Така тий ште услужатъ много и на филолозитѣ и на поетитѣ, и съ тоя начинъ, да речемъ, ште усилѣтъ да отървѣтъ и българската старина отъ рѣцетѣ или негитѣ на едни или върли гонители, или невѣжди ревнители...

„У насъ, казва съчинителятъ на стр. XIV, влѣзло въ обичай да ся говори въ предисловія-та за Българскій-тъ языкъ и правописаніе,“ и проч. Отъ наша старна и ние ште кажемъ, и прибавимъ: автора има право за това; но ште му забѣлѣжимъ, че е влѣзло такожде въ преложъ обичей—всѣгъ ученъ или недоученъ да обнаружва таквъ невѣжество, да пише и съчинява „наука за стихо-

творство и пѣсотворство,“ и оште отъ начело да се отрекомендува (препорѣчи) за старъ труженикъ по тая часть, „още отъ 1859 лѣто,“ и да наговори множество глупости, да се испиня като жабата въ баснята, въ предисловието си, а напokonъ да се извициява на много тюрли и да прави на читателскитѣ си и читателитѣ предзанимателни книксени, подобаюшти на единъ благовѣспитанъ ергенъ.

А брате, пиши както ти се пише и съ каквото штешъ правописание, но недѣй се перчи въ знанието си на българскиятъ языкъ и правописание, тогазъ, когато не го владѣешъ човѣшки! Оставъ на другитѣ да говорятъ за такива ситни едри работи, кѣто за языкъ и правописание, заштото, споредъ препорѣката ви, единъ като вашиятъ юридически и канонически стомахъ мѣчно меле такива неудобосваряеми за сега вѣщества. Пишете и не надувайте се съ мѣстното изговаряние на господство ви.

Но и мѣстното изречие гледайте дѣ съхраните, по случай ако пишете само на него такава пуста важна книга за ръководство на учителитѣ и ученици въ по-горнитѣ учебни заведения на нашето много и много нуждающе се отъ добри ръководства отечество, зашто друго е да знаешъ нѣшто, и да пишешъ, а друго да бъркашъ не самъ ни тамъ всичко отъ десно, отъ лѣво на едно, друго пъкъ да пишешъ и излагашъ теория за языкъ, и т. н. Послѣ ученото иска ученъ, развитъ и сериозенъ, гладкъ и удобопонятенъ, слогъ, языкъ, а пъкъ простонародното, молимъ — простонароденъ языкъ.

Недѣйте сбърква и вие, и смущава и гдѣ трѣбва и гдѣ не трѣбва умътъ на лековѣрнитѣ учители и благоговѣющитѣ предъ тѣхъ дѣца съ вашитѣ: пралѣе, прагрѣштамъ, пратварено, прасѣхне, сторени права, прадания, опявания, нашяго, на краю, и проч., особено кѣто се види, че единственната важна разлика на мѣстното ви изречие състои развѣ въ единственното промѣнение на буквата ѣ — въ а, което обстоятелство бихте могли да бѣлѣжите нѣгадѣ при други по-умѣстенъ случай, гдѣто би му подобавало, на пр. било би и въ грамматиката, която предполагате да издадете и въ която, разумѣва се, ште изложите всичкото си знание на лингвистиката и българската фонетика. Така недѣйте употребява нарочно тая или оная гласна буква, съ цѣль за нѣкакви сближавания, ами оная

и тая фонетика, която наистина употребява народътъ въ мѣстното, по жалуй, изговаряние.

Съременно отбѣгвайте да вмѣвате въ съчиненията си и такива думи, които сж признакъ на лошъ вкусъ, кѣто на пр: сторены, баляво, галены, двостръко, ритмишки, упорничявы, прѣкърнены, срѣдомѣстны, джвкавость, заюшнато, зжбато—тжнтясты, лирска, пѣсненность, твърдота, храповина, натъртенъ, измуждявамъ, безазлены, кычартъ, дражество, четвъростихны, обычяствувасть, и други много такива думи, които залисватъ по-вече отъ колкото че се постига чрезъ тѣхъ представлението на настоящето понятие за тоя или оня предметъ, а и естетическата старна на мисълта, слѣдователно.

Какво би ни отговорилъ читателятъ, който съ страстно любопитство се е взелъ да прочита предговора на Г-нъ Оджаковата наука, и съ цѣль да се ползува отъ нея въ онова, което му е било потрѣбно да намѣри тамъ, ако би го попитали: какъвъ резултатъ извожда отъ четеното?

Но нека минемъ на введението, сир. на „Теорія-та на Общото стихосложениѣ,“ и пр.

Сега, сега, читатели, слушайте!

„Часть общая. Увожданиѣ.“

стр. 1.

„Оная наука, коѣа-то ны учи и показва правила (законы) какъ ся плетжтъ добры, приятны, чувствителны и тръгательни[?]-стихове или пѣсни[?], нарича ся наука за пѣснотворство и стихотворство, т. ѣе стихосложениѣ.“

Сир. науката се нарича наука да се плетжтъ (а оти не и кроятъ, и шиятъ?), и проч. Послѣ тая наука била „часть отъ поѣзій-тж[!] по своѣто въображятелно съдържаниѣ,“ и т. н. Слѣдъ това прескочете едно твърдѣ несвѣстно опредѣленіе—„що

ся нарича стихотворение и пѣсня,“ и слѣдвайте по-пататѣкъ:

„Понеже стихотворение-то ѣе часть отъ витийство-то или поіезія отъ която ся различава само по вънѣшный си изглѣдъ, то оно ѣе таковозъ въспрѣнно написаніе, и пр.“ „които ся истеглюватъ изъ събитіята на нѣща“... По-пататѣкъ: „И наистина любопытный и даровитый пѣвачъ никога не оставя іедно какво годѣ извънрѣдно приключеніе да си умре, а стареє ся да го съживи съ цѣль, що-то да послужи кѣту за наукѣ потомкамъ и неопыт-нымъ въ свѣтовны-тѣ събытія.“

А, не така: стихосложеніето не є часть отъ поезіята, заштото не є поетическа форма съ поетично съдържаніе, а заключава само голи правила. Стихотвореніето не є часть отъ витийство, заштото стихотвореніята, когато има въ тѣхъ чувство и душа, принадлежатъ на поезіята, до която може да се възвиси и самото витийство (ораторство), когато по назначеніето си съдържа висши пориви и необорими истини въ заштита на правдата и благого на челоуѣка —гражданина, на обществото, на народа, и проч.,—обърти (обиходи) и мисли потрасающи душата, смеччающи или затвърдяющи сърцето на слушателя, на читателя. Ето по кой начинъ една изрядна ораторска речъ по възвишенноста на съдържаніето си се приближава до най-прекраснитѣ поетически форми и образци на поезіята, на които съдържаніето би било въодушевѣяваніето на поета отъ нѣкои възвишенни чувства, мисли, и проч.

Колкото до готовноста на поетитѣ да не оставатъ ништо невѣснѣто, то тукъ а р т ѣ к ѣ автора се изражава твърдѣ положително и утвърдително, и като че налага съ това да повѣрваме, че поетитѣ непрѣмѣнно трѣбва да сѣ дължни да въспѣватъ всичко. Чудни психически знания! Имало є на свѣта велики поети, които сѣ преживѣвали по нѣколко даже велики катастрофи въ живота си и въ общественииятъ животъ, а не сѣ изказали нито въ единъ стихъ не само своятъ погледъ върхъ извѣстното събитіе, но даже и най-малкото въспоминаніе за него.

Поета є капризно сѣмшество; причината є таланта му, който го ръководи, събужда или приспива отъ време на време, подбажда го за дѣятелность, съобразно съ обстоятелствата, на които симпати-

зира душата му, сърцето му, или пъкъ силно антипатизира.

Въ поета твори душата чрезъ просредството на таланта, но не чрезъ риторическитѣ правила, или правилата на сухото стихосложение.

На 2-та страница слѣдва кашкава риторическа лекция за предметъ, средствата и нѣкои необходими качества и длѣжности на поетътъ при едно поетично разполагане и описване; освенъ него стихотворството (стр. 3.) било „другаръ на живописството.“ Разликата по между имъ била, че „едина прѣдставлява на видѣло умрѣлы образы—картини, ширено овансаны, или пешяренъ, а другия, безъ да представя нѣщо на видѣло, разказва съ думы за картини, къмъ които ся пражвѣрля нашето вътрѣшно зрѣніе—впечатлѣніе.“

Тукъ ще забѣлѣжимъ, че не стихотворството, а поезията, поезията на живописца и живописца на поезията е другаръ,—сир. не видѣть, а родѣть се отнася къмъ родъ.

Поетътъ твори разнo, но когато неговото творение съдържа въ себе си извѣстнитѣ чѣрти, чрезъ които ние мисленно узнаваме единъ опредѣленъ и, кѣто че живъ образъ, тогава творението му носи на себе си признацитѣ на пластичността, която се съдържа и въ бездушнитѣ, но така много говорящи на чувствата и на душата обраци въ хубавата идея на една сполучена картина, или изваяна група, представляюща моментъ отъ нѣкоя поразителна сцена, почерпижта отъ човѣческиятъ животъ или човѣческитѣ висши представления.

Послѣ за постиганиято на пластичността на образитѣ си поетътъ употребява, като живописецътъ, такива краски, макаръ и съ думи, които идѣтъ най-добрѣ за опредѣлението на чертитѣ, качества и свойства на лицата и характеритѣ. Идеалътъ на поета и художника е единъ—съвършенството; на него се спира най-честотѣхното въззрѣние, тамъ почивать, отъ него се надъхватъ. Ето зашто поезията—поета, художествата; живописца, ваиянието и пр.—художника, се смѣтатъ като сродствени едната на другитѣ, единътъ ма другиятъ и като другаре. Въ всичкитѣ други отношения поезията има преимущество надъ всѣко художество и художествен-

но произведение и става источникъ за чърпание.

Ште забълбѣжимъ оште, думитѣ стихотворство и живописство сж отъ единъ и сжштѣ родъ срѣденъ, и, на мѣсто едина и другыя, както стои у авторѣтъ, трѣбвало би да стои едного и другото.

На конецъ стигнахме до желаемото:

„Пѣснотворната наука служи за оная чясть на поѣзия-та която има за свой прадмѣтъ само въикашнй видъ въ отношеніе къмъ говора. Тя прадлага заѣоны какъ да употрѣблявамы простый и разговорный говоръ за стихотвореніе, т. іе. въ вѣрзанъ и исплѣтенъ слогъ (стихъ) или стихове. Тая наука ни дава леснина въ витийственнo[?] отношеніе да слѣзвамы въ дѣн-земѣ, да ся качимъ въ облацы и небеса, да говоримъ съ живы и съ умрѣлы, да одушевявамы бездушни прадмѣти и да ги обличамы въ живы, шярено-галены и приятны на глѣдъ облѣкла и прамѣны.“

Боже, какво штастие за насъ смъртнитѣ наконецъ да можемъ бадехава и съ такъвъ лекъ способъ, безъ лѣствица и други материални—мужишки средства, нѣ кѣто навървулимъ хорати до думи и си исплетемъ слогъ или стихове, и съ силата на тая лека наука, кѣто стихосложението, да слѣзваме въ дѣн-земѣ, молимъ, и въ джендемя, да се качваме на облацитѣ и по-горѣ—въ небесата, а може и въ рая да надникнемъ, да говоримъ съ живи и съ умрѣли, да речемъ, съ дѣди и прадѣди — Адама и Ева, съ прапрадѣдитѣ на нашиятъ народъ, да ги съживимъ, да ги пораспитае за това, за онова и послѣ да ги пооблѣчемъ алафранга, и проч., да имъ се нарадваме, натѣшимъ, като тѣхни достойни и признателни правнуци. Ако е така, то това ште ни спомогне да се улеснимъ исторически за да познаемъ по-вѣрно кои сж биле нашитѣ прадѣди, да ли Индийцитѣ, Симовото или Хамовото потомство, Татаретѣ, или Гетитѣ, Гунитѣ, Гетитѣ, Аланетѣ, Обритѣ, Вандалитѣ, или пъкъ нѣкоя друга станъ, съ толкова голѣма ревност озовѣнени и описуеми въ исторіята на Българскитѣ народъ. И така на-врага филологіята, изчезва и лингвистиката при това ново откритие! Да живѣе науката за пѣснотворството и стихотворството! Радуйте се историци и треперете критици, археолози! Приближава се

денятъ, въ онъ же ще се посрамите!

Стихослагането не предлага закони, а само прости правила и то не какъ да се съчиняватъ или плѣтътъ стихове, а какъ да си оправя поетътъ външниятъ видъ на събраниятъ, стрѣшниятъ стихъ; защото законитѣ на разума сж въ главата му, таланта—въ душата му, а чувството въ сърцето му, и никой не може да го научи нито да мисли, нито да съчинява чувствителни и трогателни стихове, ако нѣма дарътъ, поетическо настроение и музикално ухо.

Съзнаваме се, мъчно нѣшто е да чете човѣкъ глупоститѣ на друго, и въ това отношение ние заприличахме на оногова, който слѣдва да гази нѣкое блатисто мѣсто, съ надѣжда че хелбете ште сполучи да стъпи и искочи на здрава почва, а той все по-вече и по-вече се затиява.

Завзимаше ни мисълъ да се повърнемъ и да оставимъ на спокой тая тия, но видѣхме се твърдѣ задълбочени въ нея, за да можемъ и лесно да се повърнеме.

Рекохме да попрескачаме сегисъ тогисъ и да оставимъ безъ внимание много дребни-ѣдри работи, но земята се оказа толкова слаба подъ нозетѣ ни, щото съ първото усилие ние съвсѣмъ потънахме въ слѣдующата кашеавость:

„Музикалниятъ гласъ (а не напѣва или мелодията?) може да ся навише съ (а не приложи на?) думы въ стиховы-(ты), и наопѣкъ, и стиховы-тѣ могатъ да ся пѣятъ съ (а не при?) музика, да ся свирѣтъ съ (могатъ ли стиховетѣ да се свиратъ съ?) гайдъ, кавалъ, гжслѣ и други за свирѣжъ съжива—урѣдня. За това правилно изпълнени-тѣ (съ што?) думы, които правѣтъ стихотворение (думитѣ праватъ стихотворение!) наричатъ пѣснь, а изпълненитѣ гласове (гласове изпълнены, чухте ли?) звуковы, кои-то ся чуватъ отъ какво-годѣ за свирѣжъ урѣдниѣ, нарича ся свирня „(стран 4. машалла!).

„Всякій стихъ (стр. 5.) става (отъ думи съ, а не само) отъ тежки и леки слокове, кои-то показватъ движениѣ гласа, и проч.“
Слѣдватъ много мъчнопонятни опредѣления за размѣрътъ, пространство и врѣмя, движениѣ, степенно количество(?) и, напоконъ:

„Изслѣдваніе на сичгы родовы отъ количѣственностъ, съставя прѣдмѣтъ на прозодійж-тж.“ И пакъ махалла! |

Да оставимъ на страна нѣколко страници и да погледнемъ на 9-та. Тукъ, въ отдѣлътъ на „Раздѣленіе слоговъ“ тѣ,“ относително думитъ: старость, бѣлгарія, крѣпость, животъ, и проч. ште забѣлѣ-жимъ, че за срѣдни слогове неправилно се означаватъ слогове-тѣ:

ростъ — старость, гар — бѣлгарія, постъ — крѣпость, востъ — животъ и проч., особено кѣто и самси автора знае че по народното произношеніе тие думи се изговарятъ: живѹсъ, крѣпѹсъ, старѹсъ и т. н.; слѣдователно въ тѣхъ на първиятъ слогъ пада сило ударение, то-гава, когато на вториятъ не се чуе никакво ударение или повише-ние на гласътъ, и слѣдователно не може да се равци на среденъ слогъ, въ който все се чувствува едно кое годѣ повишеніе или на-

явваніе на гласътъ, на пр. пиператъ. Въ тая дума първиятъ слогъ е среденъ, вториятъ лекъ, а третиятъ тежъкъ или дългъ. Въ думата Бѣлгарія слогътъ Бѣл. е среденъ, га-лекъ или кратъкъ, рі — те-жъкъ, а я — лекъ.

Въ четиресложнитѣ имена съществит. и прилагателни съ окон-чание на двусложенъ суфликсъ мата, рата, ката, ріа, віа ива и дру-

ги; на пр. хоратлива, милузлива, и др. ударението се случва да па-да по-вечето на третиятъ слогъ, а за среденъ остава първиятъ, леки

вториятъ и четвъртиятъ. Въ петосложнитѣ, като опълчение, прик-

лючение, първиятъ слогъ може да се нарече среденъ, вториятъ — лекъ, третий — тежъкъ, четвъртий — лекъ, а петий — среденъ. Това се слу-чава и въ рускиятъ языкъ. Отъ тукъ става явно, че средниятъ слогъ слѣдва непосредственно слѣдъ лекиятъ, или стои предъ ле-киятъ, а не право слѣдъ или предъ тежкиятъ. Говоримъ за обще-употрѣбителниятъ языкъ и изговоръ.

Въ народнитѣ пѣсни се случва друго разпредѣленіе на уда-ренията въ думитѣ, и една дума ще чуемъ и така и инакъ изгово-

рена отъ гѣмъ повишението и пониженіето на гласътъ въ сло-
 ветъ, така на мѣсто ки чи це, ште чуеме ки чи це, и ки чи це, и гѣто
 че ки чи це, което зависи отъ подчинение на думата на своеобраз-
 ната мелодия.

Въобщо кой е среденъ слогъ въ една дума не опредѣляга се въ
 българскиятъ языкъ непремѣнно по качеството на гласнитѣ или ко-
 личеството на съгласнитѣ, които ги придружаватъ, както въ латин-
 скиятъ или гърцкиятъ языкъ. У насъ е друго, у насъ сичкитѣ гла-
 сии се изговарятъ равномѣрно, съ каквито съгласни и да сж напич-
 чени, на пр. не—по—кла—шта—ні—е; а буквитѣ: ж, ч, ш, щ, не
 причиняватъ друго, освенъ шипилявость въ думата.

Първобитнитѣ нѣкакви тежки и леки слогове съ двойното имъ
 протаканіе на гласоизговаряніето не обеснява нищо въ бѣлѣжката
 на стр. 2.

Въ музиката една гласна може да бѣде протакана и единъ и
 два такта, споредъ както се случи, и каквато бѣде мелодията; но
 това не може да се приложи на правилната устна декламация, не
 придружена отъ музиката. У насъ нѣма нѣкакви протакания о-то и
 проч., които сж свойствени на сѣрбскиятъ языкъ или на языкътъ
 на Г-діе Андрича, Субботича и проч., у които ѣ-тъ се изговара кѣто
 јіе, лјіено, а-то—за а-а-, гра-а-ва; у-то—за-у-у-, ру-у-же, и пр.

Сѣшто не доказва нищо едно изключеніе въ произношението
 по нѣкоя мѣстность, а екотътъ на гориститѣ мѣста може да се
 приспособи за други язици или за нѣкое поднаречіе, което сме
 длѣжни да отличаваме строго отъ языкъ, въ особенностъ литерату-
 ренъ и ужъ строго поетически: и едното и другото си е важно на-
 истина, но всеѣко на своето мѣсто и време!

На стр. 10-а злѣ е опредѣленъ тоническиятъ слогъ и не може
 лесно да се разбере какво иска да изкаже съчинителятъ съ тия
 думи:

„Когато искаме да изразимъ нѣкое особно чувство и да жег-
 немъ по живеца слушателя, тогава мы употребля-
 вамы іединъ съвсѣмъ отличителенъ гласъ (тонъ) и
 можимъ по волята си да го прамѣстѣямы, гдѣто искамы, безъ да

обръщамъ вниманіе на граматическо-то удареніе на думи-тъ,“ и проч.

Тонъ ште рече звукъ, но значи и извѣстно музикално настрѣеніе на мелодията на една пѣсния (тонъ дуръ и тонъ моль), значи и удареніе лексическо. Тонически се нарича оште стихъ, въ който размѣрътъ на стъпитъ се опредѣляватъ по правилното удареніе (ѣѣѣ) надъ словетъ, които сж съставени ясно и късо.

Освенъ това, напротивъ, новото искусство или новата искусствена поезия изискува правилна просодия, основана на правилни съчетанія на звуковетъ и ударенията, като отхвърля всѣко произволно и фалшиво удареніе, което нарочно или случайно може да попадне между стъпитъ на единъ стихъ; слѣдователно на поета или стихотвореца не му е позволено по никакъвъ начинъ да мѣни и да играе по волята си съ правилността на ударенията въ думитъ, които влѣзватъ въ състава на стъпитъ. Всѣко отстъпване произвежда негладкостъ и се нарича злоупотрѣбление или отсъствие на поетиченъ слухъ.

Върху забѣлѣжката на 12 стран. ще забѣлѣжимъ: туъ трѣбваше да се каже по просто, че двусложнитъ думи въ българскияъ языкъ не сж вситъ отъ една просодия, но ударението въ тѣхъ пада ту на първиятъ, ту на вториятъ слогъ, сир. е разнообразно, съ изключение на нѣкои извѣстни думи, които се ползуватъ съ свободно удареніе, като на пр.: очи, очи и ючи; сега, сега; сърце и и сърце и т. н.

При всичко това изискува се строго запазване на ударенията на думитъ отъ неизмѣняемата просодия, когато не трѣбва да се смѣсватъ съ измѣняемитъ думи; на сжштата категория принадлежатъ и трисложнитъ думи, съ изключение на думи, като дѣтенце и дѣтенце, рогове и рогове, силиште и силиште, и проч. И като не е позволено да се казва: ми л ъ пи л ѣ, така не бива да се мѣни ударението произволно, подобно въ думитъ: спасение, търпѣние, което не се види нито въ народнитъ пѣсни, освенъ въ македонското наречіе по нѣгдѣ си и то въ ония мѣста, къдѣто гласоударението

е претърпяло по-силно: глаата, ржката, или: „чумакъ вървить погледнуватъ," на мѣсто главата, ржката, чумакъ върви погледнува.

Забѣлѣж. върху стр. 16 въ срѣдата. Не заштото пѣсенскиятъ изговоръ люби да съкраштава, но заштото сложнитѣ думи най-много принадлежатъ на по-високъ и по-развитъ стилъ, а безискусственитѣ пѣсни обичатъ простотата въ изражението.

Суфикситѣ, на стр. 18, не показватъ ништо друго освенъ че думитѣ съ такива окончания иматъ ударението на послѣдниятъ слогъ; та и на прѣдпослѣдниятъ често, на пр.: паякъ, пилякъ, орлякъ, красць, курникъ, правнукъ, кукеръ и др. подобни, които не сж никакъ съ средньо, а сж просто съ тежко ударение на първиятъ слогъ.

На стр. 18 въ отдѣлътъ „за челонове-ты или колѣнца-та," и пр. ште забѣлѣжимъ: тукъ всичкото е наука, почени отъ самата наука за пѣснотворството до послѣдната глава въ нея! А што е наука? - Ритмичко повдигане и слагане, и т. н.! На стр. 19 отгорѣ, намѣсто: „черна ти земя покрива тѣло," по добръ штѣше да бжде: черна земя ти покрива тѣло; думата земя или земя се изговара земя, а не земля или земя. Злоупотрѣбенъ стопъ не можеть да служить за примѣръ.

На стр. 20. „Какъ ще можемъ да съчиняваме спонденчески стихове за потреба-та си, кѣто нѣмаме и спонденчески думи." Та и зашто ли ни е това благо и коя ште бжде потребата въ такива стихове? Не можемъ да се сѣтимъ. А отъ примѣра на автора човѣкъ може да прохълца и да се уригва на здраво.

Примѣри за хорей автора могъль би да намѣри на хиляди и въ безискусственитѣ народни пѣсни както и самъ съзнава на мѣстото му, че българскитѣ пѣсни по-вечето сж отъ хорейчески размѣръ; но негова милость и тукъ предпочита своето:

„Младъ юнакъ въ горѣ си ходи."

На мѣсто: Сънъ ме вие, сънъ ме вие,

Сънъ ми не дохожда, мамо!.....

Безсон. Кн. II стр. 32.

Забѣлѣвши върху стр. 22 за силлабическитѣ стихове: нито въ единъ народъ пѣма такова непостоянство въ размѣрътъ на народнитѣ пѣсни, кѣто у насъ, у българетѣ, а това е признакъ за чисто силлабическата имъ направа и тѣхната слѣдователно безискусственостъ, съ която се отличаватъ почти всичкитѣ простонародни пѣсни на всѣкъдѣ.

„Въ тѣзи стихове (сир. въ тонически-тѣ стр. 24) не ся глѣда нито на слогъ, нито пакъ на граматическо удареніе, а само на логическо-то удареніе, въ коіе-то сичкы-тѣ граматическы ударения ся губятъ, а испъква, даже и надъ лекъ слогъ[?] іедно съ особено значеніе удареніе, коіе-то ся натъртя и, около коіе-то ся навърволены други множество съ леки слоговы,“ и пр.

Това обяснение е твърдѣ темно и, освѣнъ кѣто не оправдава тоническитѣ стихове, но е и извѣрнато.

Въ тонический стихъ единството на гармонията между стѣпитѣ му се постигва чрезъ правилното и послѣдователно размѣштане на ударенията — еднообразно, отъ първиятъ до послѣдниятъ стихъ въ една пѣсня или кое да е стихотворение. Грамматическитѣ ударения могатъ да се губатъ за силлабическата версификация и стиховетѣ ѝ. гдѣто не се гледа толкова на друго, колкото на логическата старна на цѣлиятъ стихъ, при отсъствието на стройната гармония между думитѣ и самитѣ слогове въ тѣхъ, а оште и на единственнитѣ ѝ украшения, цезурата и ритмата. Колкото до логическото ударение, повтарямъ, то състои въ логическата дума въ стихътъ, която се тура винаги почти въ края на стихътъ и го завършува, а най-често въ нея же се заключава и самото съзвучие — ритмата. Ето зашто тоническитѣ стихове биватъ благозвучни и безъ съзвучия, а твърдѣ гармонични и най-благозвучни когато иматъ и това достоинство.

Колкото до периодитѣ (стѣпитѣ), гдѣто се случаватъ стопитѣ да се заемствуватъ една отъ друга съ цѣли слогове, то тамъ се пази правилото все по правилното разпредѣленіе на ударенията въ

многосложнитѣ думи, отъ които най-често става заимствуването, и тежкитѣ ударения трѣбва да стоятъ на естественното имъ мѣсто въ думата, а срѣднитѣ и леги слога да си сж пакъ на своето прилично мѣсто, съ единственното преимущество на срѣднитѣ слога само да се превършатъ на тежки, сир. среднѣто ударение да става тежко, или пъкъ да се губи сегисъ тогисъ споредъ нуждата, ту въ тежки, ту въ леги слога и което е твърдѣ логично. Сжшто и тежкиятъ слогъ може да се обърне само на среденъ, но никакъ на легъ, което е близо до умътъ. По тая причина често и цѣли двусложни думи, които въ други случаи се ползватъ съ своеобразното си ударение, оставатъ иѣкакъ като парализувани между стѣпнитѣ въ стихътъ и безъ всѣко явно ударение, както се случва съ думитѣ: гиди, леле, море, мамо и др., на пр.:

Еи гиди / лудо

Еи гиди / младо!

или: Раи божи, / раи да не видить!

или: Юхъ леле, / мале.

или: Еи стара / бабо, / жалболе.

Примѣритѣ на автора сж най-често и най-много лоше избрани. Честитѣ повтарания отекчаватъ понятията, забъркватъ ги, особено кѣто сж непослѣдователно и неумѣстно разположени, безъ единство и взаимна връзка.

На страница 29 стихътъ: имала, гледала, азъ не съмъ, това е чистъ дактиль, сир. — — — / — — — / — — —, а не амфимакий, сир. — — — / — — — / — — —, и пр. Амфимакиятъ не сжштествува въ българскиятъ языкъ.

На страница 30 тъмно е обеснено за думитѣ и стиховнитѣ колѣнца. Тукъ се говори за едностѣпнитѣ стихове и ште потрѣбва да се изрази авторътъ по-добрѣ, сир., че само единъ видъ думи мажчно могатъ да сѣставятъ стѣпи въ една цѣла пѣсенъ безъ помоща на други думи отъ други видъ; на пр. за дактиль, гдѣ ште

намѣримъ само дактилически думи, за да съставимъ цѣла пѣсенъ? но, съставенъ отъ разни думи, дактильтъ лесно се урежда по стопи и стихъ, и т. н.

На сжштата страница по-долу, авторътъ като говори за неблагозвучността на едносложнитъ стихове, не принася никакъвъ примѣръ на читателитъ, за да видятъ, че и такива съчинява по нѣкога причудливата фантазия на поета, стихотвореца. Вземаме трудъ да имъ посочимъ на долнитъ, ако и маловажни, да иматъ понятие и отъ такива:

Тукъ Вълкъ Въ гробъ
Гний;
Черъ Мракъ Гробъ Крий;
Червъ Въ прахъ
Трупъ
Тли;
Върхъ Гробъ Песъ Вий.

Стиховни колѣпца (тамъ-же) не се зоватъ разглобенитъ, споредъ автора, частици на думитъ, но разглобенитъ думи по нуждата на колѣнцата въ стиховетъ или лодътъ (ритмътъ) съставятъ стопитъ на стиха. Тукъ е неудачно и излишно повтаряние на думи, за което се е говорило по-горѣ, и пакъ неправилно, и никакъ необясняюште както трѣбува цезурата. Цезура ште рече сѣчение и се нарича онова мѣсто въ стихътъ, гдѣто съ свършванието на колѣнцето, свършва се стѣпната и половината на стихътъ.

На стр. 31 е речено за мъжкото и за женското сѣчение: мъжко се наричало сѣчението, когато колѣнцето се свършвало на тежъкъ слогъ, сир. спондей, ямбъ анапестъ, амфимакеръ, или на тонически слогъ. На ямбъ и др.—добъръ; но какво е това изражение на топи-ческий слогъ и кой ште го разбере? За тоническитъ стихове цезурата нѣма такова значение, кѣто въ силлабическитъ и метрически-тъ стихове, гдѣто (особенно у първитъ) цезурата е едно съштественно украшение на стихътъ. Въ тоническитъ стихове переливътъ по попремѣнно правилно и еднообразно размѣстенитъ звукове най-често заема мѣсто и на цезура и на съзвучие и малко го е грижа за мъжкитъ или женски сѣчения, които се опредѣляватъ сами отъ ка-

чеството на стихитѣ—въ стихътъ, а поета ги оставя на произво-
лътъ на правилниятъ си слухъ и употребява цезурата тамъ, гдѣ-
то и когато му дойде ѓтргни, въ противенъ случай, особито въ сти-
ховетѣ, съставени отъ трисложни стиха, той минува често и безъ
цезура.

Сетнѣ примѣра на автора не е добъръ тука, сир. не е благооб-
разенъ и вѣренъ, а намѣсто него по-добъръ ни се видѣ слѣдующи-
тиятъ за мъжко сѣчене.

Денемъ ухъ, / нощемъ ахъ,

Изгорѣхъ / сиромыхъ;

Изгорѣхъ / отидохъ. и пр. сб. Безсон. Кн. II. А

за женско тия:

Но кога изъ нужда / гладенъ, босъ и страненъ

Трѣбва да погледвамъ / богатитѣ съ кротость,

И да се покланямъ / на тѣхната гордость,

Тогда горко плача!

Безсон. Кн. II. стр. 144.

Тукъ трѣбваше да се каже, а не другадѣ за влиянието на сѣ-
чението и почивката, която прави стихътъ по-медленъ; когато се
намира по-къмъ началото му, прави го спокоенъ и внушителенъ; а
стремителенъ, плавенъ и живъ — когато е помѣстена по-къмъ края
на стиха, сиречь когато първата му половина надтегнува втората;
на пр. слѣдъ първата стиха:

Мече / гърдуляво,

Куче / трескуляво!

.....

Дихо му мириса

Кѣто / пърчовина. Сб. Милад. стр. 373. Слѣдъ

двѣ стопи:

Сѣдитъ Марко / на диванъ високи,

Му паднала / книга на рамена,

Книга пѣитъ, / подъ мустакъ се смѣитъ;

Го догледа / млада Марконца.

Сб. Миладин. стр. 221.

Цезур. слѣдъ 4. стиха:

Та слезофме, мило майко, / во село Лазово
Посакафме, мило майко, / п' едно парче лебецъ.

Сб. Миладин. стр. 336.

Твърдѣ много е претакано обяснението на цезурата, почивката или прекъсването безъ единство и послѣдователностъ въ изложението. Толкова повтаряния и отякчителни подробности биватъ излишни. Всичко това можеше да се съвмѣсти въ една—двѣ страници, придружено съ добри примѣри. Не въ многословията, а въ малкото и удобопонятно състои силата на едно изложение.

Автора, види се, не е ималъ на видъ толкова предварителниятъ планъ на съставянieto на ръководството си, но се е водилъ отчасти и по случайното течение на мислитѣ си, безъ да съгледа че се върти сѣ около дребни работи, и за това не се види у него оная стройностъ и логическа съвѣкупностъ на обясненията, разпръснатата въ безпорядѣкъ по сичката книга. Такова нѣшто много вреди на впечатлението на оновова, който иска да си даде отчетъ въ порядъка или системата на усвоеното отъ книгата му.

Автора твърдѣ добръ ще направи въ преработването на ръководството си да обърне особно внимание на всичко това, за да направи съчинението си по-методично и удобно за школко преподаване.

Въ предговора си съчинителятъ самъ си исповѣдва, че при съставянieto на ръководството си ималъ е на видъ и други ръководства сърбски и нѣмски, между които и ръководството на Г-на Перевлевски, въ което се съдържатъ твърдѣ практични обяснения за видоветѣ на просодията въобще, както и за руското стихосложение въ частностъ. По краткостта и пълнотата на обясненията въ първото отношение, то можеше да послужи въ преводъ най-добръ на българитѣ, съ запазване въ особенъ отдѣлъ собствено българската просодия, която автора можеше да изработи самостоятелно и независимо отъ никое стихосложение.

На страница 37 ще забѣлѣжимъ върху прѣкъснени нѣкакви колѣнца, сир. състоящи, споредъ автора, отъ половина хорей, въ края на хорическиятъ стихъ, кѣто на пр.:

„Ой ва млади дѣчица,

Що сте ся разгryжили.“ и т. н.

Какъ изважда автора дълги послѣднитѣ слогаве ца и ли, сир. по коя просодия метрическа или тоническа? Или пакъ по кое народно изговаряние, протакане или ударение, по кое граматическо или логическо ударение, споредъ господство му? Първо и първо думата дѣчица се изговаря съ ударение на вториятъ слогъ, а не на третиятъ — крайний; а тия два слога сж чисто: легъ-първиятъ, заштото слѣдва слѣдъ тежъкъ, срѣденъ — вториятъ, заштото слѣдва слѣдъ лекъ, а въ срѣдата могълъ би да мине въ тежъкъ.

Послѣ слогътъ съ срѣдно ударение никога не може да състави съзвучие (ритма) мжжко, за което се иска чисто тежко ударение. На мѣсто авторовитѣ два стиха неправилни, предлагаме тия:

Чий се / чува / тамка / стонъ,

Чий се / късатъ / тамъ ко / си?

Клѣто / майко / онъ ум / рѣ,

Вечъ е / късно / за сълзи! и т. н.

Впрочемъ такова чудесе—да се свършватъ хореическитѣ стихове въ едно цѣло и дълго стихотворение на полухорей или слогъ съ остро ударение, признаваме се, е май мжжка работа и не динъ удобопонялима въ българскиятъ языкъ.

На стр. 38 приведенитѣ въ примѣръ стихове отъ 1½ колѣнце, споредъ игривостта на мисълта (каламбур) се изговарятъ повечето така, штото първитѣ два слога остватъ безъ ударение, което прехожда на пълно на третиятъ:

„Азъ съмъ твоѣ, / — — —

Ти си моѣ:

Точи вино, / — — — / — — —, ямбъ, хорей.

Та ме пой.“ / — — —.

За това тия стихове сж по-вече анапестически, или пожалуй, могатъ да се обърнатъ за примѣръ и на амфимакрически: Азъ съмъ твоѣ / — — —, и проч., а не сж хореически. Сетнѣ: Красна

зорѣ, а не зѡра, горѣ, а не гѡра, както стои у автора.

Какво иска да каже автора на стр. 42 съ смѣсването на спондея съ трохея? и какви образци може да ни предложи за едно таково смѣшение? Редко нѣкои отъ новитѣ язици могатъ да ни укажатъ на възможността на подобно смѣшание въ тѣхната версификация. Спондеятъ, пиррихиятъ и трибрахиятъ въ особености сж по-вечето свойствени на метрическото стихосложение въ ония язици, въ които има двѣсложни думи съ два тежки слога, и двѣсложни или трисложни съ двата или третѣ слога леки. Случайноститѣ не показватъ ништо. Но и въ такъвъ случай поетитѣ могли би да се разполагатъ съ тѣхъ (говоримъ относително тоническ. версификация) както имъ дойде на сгодата. Така стихътъ:

„Страхъ, вѣкъ, плачъ въ димъ се мѣси“.....

едносложнитѣ думи, страхъ, вѣкъ / , плачъ въ димъ / , могатъ да се зематъ за двѣ ямбически стопи, сир. ударението да пада на втората едносложна дума — слогъ.

Желали бихме да видимъ само 12 стиха чисто спондеически въ едно стихотворение за да се учудимъ на гениялниятъ усталѣкъ на автора и да се разувѣримъ въ невъзможността на такива чудеса.

Стиховетѣ на г-на Д. П. Ч. (стр. 44) спадатъ на тоническитѣ, слѣдователно на тѣхъ се прилага и всичко, което се отнася до тоническата версификация относително почивката, и автора злѣ е направилъ, гдѣто е преиначилъ стиха на Г-на Д. П. Ч. По-добрѣ би било да оправи своитѣ криви, отъ колкото да кривѣ чуждитѣ доста прави стихове.

Лясковската пѣсенъ на автора за бѣла Ивана е неумѣстна и си нѣма никакъ приложението, едно зашто то тя е отъ чистѣ хорейч. размѣръ, а тукъ се иска ямбически. Второ ако би стихътъ:

„Вано, Вано, бяла Вано!“ се съхраняше въ първобитниятъ си пѣленъ видъ, съ пълно изговаряние на всичкити пропуснати гласни букви, то щѣхме да имаме стихъ: Ивано, Ивано, бѣла Ивано! А отъ погледъ щѣхме да се убѣдимъ, че тукъ стихътъ пакъ не е никакъ и ямбически обърнатъ на хорей, ала чисто два пѣти амфибрахическо—хорео—амфибрахически и, слѣдователно, нито ямбътъ на хорей, нито амфибрахиятъ на ямбъ не може да се обърне

безъ да не свидѣтельствува за отстъпничеството си или измѣни-
чеството си.

Относително пропуштанията (забѣл. на стра. 15), вслѣдствие
на бързото изговаряне въ пѣнието, то но е дигъ чудно въ наши-
ятъ языкъ, гдѣто се иснуштатъ често и цѣли дигтонги кѣто въ :
мий, тий, на мѣсто: ми е и м' е, ти е, и т. н. както: мойта, твой-
та, на мѣсто: моята, твоята, своята и т. н.

Тая дѣвкавостъ (виражението на автора) ако и да не по-
казва други размѣръ, свидѣтельствува обаче за подчинението на сто-
питѣ на правилниятъ слухъ и на мелодията, която имъ дава ме-
трически отгънокъ, на пр.: Вано, Вано... и т. н. на мѣсто Ивано,
Ивано..., на мѣсто Ивано, Ивано и т. н. Това се случва не само
съ гласнитѣ, съставляющти сами слогъ, но и съ ония гласни, кои-
то сж придружени съ съгласни, и верѣдъ стопата, на пр. въ пѣс-
нята: Кичицеле, Тотке, Лобода..., думата кичицеле се изговара
бързо кѣто кичицле; сетѣвъ въ тоя стихъ има 9 слога, тогазъ ко-
гато въ вториятъ — само 8, на прим.: дай ми ножъ да се
пробода. Тие два стиха сж, слѣдователно, не равни по число-
то на слоговетѣ, но равномѣрни по времето на изговарянето споредъ
продължението на такта на мотива.

Въ думитѣ Ивано, Ивано,... И-то не че се пропушта, споредъ
дѣвкавоста на поета, но се изговара отъ пѣвача и се чуе, а-
ко и съвсѣмъ кратко, кѣто й.

Такава произволна сила има само пѣенъето върху гласнитѣ,
особенно въ стѣжитѣ на безискуственнитѣ народни стихове.

Г-нъ Оджаковъ говори често за спондеятъ и се обръшта съ
него кѣто че е вече обикновенъ и извѣстенъ въ Българската про-
содия. Той го препоръчва въ български екзаметри и пентаметри. Не
знаемъ какъ ште поладятъ българскитѣ поети съ тая обоюдоостра
стопа.

За елегитѣ (стр. 51) ште забѣлѣжимъ, че тѣ въ български-
ятъ языкъ могатъ да бѣдѣтъ: триметръ, тетраметръ, пентаметръ и
даже и екзаметръ съ посредството на Амфибрахическитѣ или други
стѣпи, които много по-добрѣ идѣтъ, отъ колкото съ стопитѣ на
гръцкиятъ и латинскиятъ пентаметри и екзаметри. Предлагаме за
примѣръ:

Отъ младостъ до старостъ, въпроси, решения
Тревожатъ животътъ човѣшки;
Отъ младостъ до старостъ мечти и стрѣмленя,
Безсмислица, страсти людѣшки... и т. н.

Общѣ — трудъ кн. II.

Въ сафината строфа на автора 4-й стихъ е фалшивъ и на мѣсто врѣмена, трѣбва да се четѣ времена нужни, а това не иде на ладътъ, защото излѣзва анапестъ, а стихътъ става дъ в г а в ъ и даже ж и л а в о - д ѣ в г а в ъ.

Върху наумѣването на автора [стр. 52] ще кажемъ, че при другитѣ видове стопи въ нашиятъ български языкъ срѣщаме нѣкои ямбически размѣри въ новитѣ искусствени произведения, ако и на рѣдко, но не на сѣкадѣ сполучни и издържени до край; а туй се срѣшта у ония наши нови стихотворци, които сж се ръководили отъ правилата на тоническото стихосложение.

Въ народнитѣ пѣсни ямбитѣ се срѣщатъ много на рѣдко.

На сжштата страница четемъ: „Уподобявание (слика - лика) ся зове таквозъ нѣшто, коѣ - то ся появява, когато са съѣжяватъ по между си стихов'тѣ на краю съ два или по́вече слога, и т. н.“ Всичкото това можеше да се искаже така:

Съотвѣственното съгласуване между крайнитѣ стѣпи на два стиха отъ къмъ произношението на гласнитѣ и еднаквото ударение надъ словетѣ въ тѣхъ, нарича се ритма или съзвучие, на пр.:

На мишкитѣ царя, славниятъ, /^с гризанъ, а нъ.

Царъ хитъръ и уменъ, и гризачъ / и з б р а н ъ а н ъ.

При всичко че безискусствениитѣ народни пѣсни всегдѣ се отличаватъ съ безритменността си, ние ще забѣлѣжимъ обаче на автора върху стр. 53, че съзвучието се срѣшта самъ тамъ въ нашитѣ народни безискусствени пѣсни, но въ подобенъ видъ, който може да служи и за примѣръ; Вземаме които ни се попадватъ:

Комаръ бей се женеше,

Муничка си плачеше.

Комаръ бей я тешеше:

„Мълчи, мълчи, муничко,

Утрѣ одамъ въ Битоля

Да ти купамъ кошуля,
Кошулята плетена
Горе долу везена.

Сбор. Милад.

Кичеле, Тотке, лобуда,
Дай ми ношъ да са пробуда
Зърдъ вашата мѣхъла:

Имѣти муми хубѣви

Пѣкъ мумцити ви глуѣви!

Нар. пѣс.

Въ първиятъ примѣръ съзвучието е дактилическо и пълно, въ вториятъ — логическото ударение пада на сполучни думи — лобуда — пробуда, хубави — глунави.

На 54 стр. върху науката и видоветѣ на уприличванието ште забѣлѣжимъ умѣстно: много шумъ и неразбранишина за пишто и никакво. Съзвучието или го нѣма никакъ и стиховетѣ се наричатъ волни, или, ако сѣ ритмовани, то съзвучието не може да бѣде по други начинъ, освенъ по слѣдующиятъ:

а) Само въ гласнитѣ на послѣднитѣ слокове на два стиха, на пр. ако единиятъ стихъ се свърша, да предположимъ, на — рогъ, то другиятъ за да има съответственно оканчание, трѣбва да се свърши на слогъ, богъ, рокъ и пр. волъ, голъ, колъ, че / холъ.

б) Съзвучието бива между двата крайни слога на два стиха, на пр. избранъ — издранъ, баба — слаба, жаба, сѣло — тѣло, смѣло, търпение — спасение, и проч.

в) — Между тритѣ крайни слокове на два стиха, на пр.: съкровень — дързновенъ, планина — правдина.

Обикновено съзвучието трѣбва да бѣде преимжшественно въ гласнитѣ на слоговетѣ въ края на стихътъ; но когато тие гласни сѣ придружени и съ еднакви или съ приблизително изговаряне съгласни, тогава съзвучието бива още по-гармонично, по-пълно, на пр. могли би да се съчетаятъ за съзвучие: прахъ, прагъ — страхъ, кракъ — ракъ, герой — порой, бобъ — гробъ.

плетено-сметено-ледено;

дѣсчица — прѣсчица — крѣвчица и друг.

Съзвучието съ ударение на последний слогъ въ стоповетѣ нарича се мъжко; съзвучието съ ударение на вториятъ слогъ отъ края нарича се женско; съзвучието съ ударение на третия слогъ отъ края нарича се дактилическо.

Опредѣленията трѣбва да охващатъ мисълта и понятията и да ги представятъ на умъ нагледно. Краткостта имъ е свойственна и имъ подобава, тогава когато многоглаголствията за едни дреболии кѣто за едни уприличвания, и проч., въ нѣкои съгласни и н'амъ што, което е съвсѣмъ безполезно или безтълковó, дотегнуватъ силно на здравиятъ умъ на читателя.

(Стр. 55.) Тукъ ще забѣлѣжимъ, че автора на 10 до 16 страници допушта си криви мнѣния, предлага крива просодия, пакъ гоня едни логически съюзи е-іе, и, безъ които нито простата речъ, нито стихотворниятъ слогъ не бива сладкъ често, когато сж умѣстни и съштественно необходими въ стихътъ. Сетиѣ у истинскиятъ поетъ всѣка дума, многосложна или едносложна е тя, намира си удобното мѣсто, логичността и служи на виражението му. На съштата страница ще забѣлѣжимъ автору: какъ могатъ силабическитѣ стихове да запазатъ метрическо съзвучие и въ стиховетѣ на кой народъ, или въ кои художествени поетически произведения е срещналъ господство му такива проявления и такова запазване, та да го забѣлѣжи и въ нашата просодия, и да го предлага, това автора трѣбва да ни го обесни и докаже словомъ и дѣломъ.

Съкратяването на слоговетѣ (стр. 64.) кѣто не е само по себе благозвучно, то и никога не е позволено и не трѣбва подъ никой начинъ да се позволява. Поетитѣ въ никой случай не трѣбва; да злоупотрѣбляватъ, заштото съкратяването въ остритѣ, или т.ж. и гласни състои, то всѣ си е съкратяване, това поради хатѣра на автора за въ краенъ случай.

Всѣко съкратяване или опуштение въ гласни прилича на косноязычностъ, а поетическитѣ мисли не трѣбва да бѣдатъ изказвани, нито въ вътрѣшниятъ имъ съставъ, отъ кѣмъ логическа старна и вързка, нито отъ кѣмъ вънкашниятъ имъ видъ—звукъветѣ, изговора, слога, заштото само така се постига строгото виѣ-

трѣшно и вънкашно единство, и гармонията между стѣпитѣ въ цѣлиятъ стихъ. Впрочемъ истинниятъ и талантливъ поетъ само по себе ще отбива и ще презри всѣка негладкостъ или какофония, а также и какономията на автора.

Върху страница 64 ще забѣлимъ, че не всичкитѣ язици иматъ сжститѣ правила за какофонията и рѣбатостъ — та на нѣкои отъ словетѣ въ стиховѣтѣ. Правилата, да речемъ, на сърбското стихосложение не могатъ да се приложатъ на пълно на нашата просодия и версификация. Сърбитѣ произнасятъ р-то, както бихме го произнесли ние кѣто рр, за това и всичкитѣ слокове съединени съ тая плавна буква и честото ѣ повтаряне въ единъ стихъ произвежда у тѣхъ силно рѣканье, което е за тѣхъ неприятно, а за насъ — оште по-неприятно, кѣто ги слушаме. Но ние нѣма што да се плашимъ отъ г. Андричевитѣ правила, заштото ние р-то изговаряме го по-човѣшки, сир. по-меко, кѣто едно само р. Слѣдователно онова, което е какофония у сърбитѣ или въ языка имъ, у българетѣ може и да не причинява никакво сътрясение нервно, а да си бѣде работа обикновена, по нѣкога и евфония или каллофония, и да не става отъ него авторова гюрултия и набѣдяване върхъ тоя или она поетъ.

Слѣдва пакъ за уприличванието и уприличванията, та нѣма да се свършатъ веднѣшъ тие уприличвания ки! Но стига!

Нито едно свѣстно опредѣление, нито единъ свѣстенъ примѣръ! цѣлата книга прилича на смѣсенъ шумъ отъ неясни понятия, празна риторика, пендантически правила, безсмисленни стихове, цезура, мораль, уприличвания, натяквания, егонистически заявления, а най-много преобладава примѣшването на глупоста, която се види почти на всѣка страница въ книгата на г-на Оджакова. А зашто е таквазъ книга съ толкова грѣшки и глупости? И зашто да я плашта народътъ скѣпо, скѣпо? Не стигатъ ли на народътъ толкова печатани безсмислици, не се ли е наситилъ да ги чете и да си пълни паметта и нравственниятъ стомахъ съ такива безсочни, непитателни и неудобосваряеми рѣководства...? Такива ли трѣбва да сѣ рѣководствата за народа, за народнитѣ училишта?

Читателю, заморихме те съ нашитѣ бѣлѣжки; заморяхме се и

ние да четемъ чуждитѣ глупости и да ги рецензираме, да пишемъ и да преписваме. И наистина оште отъ първата страница на „Наука-та за пѣснотворство и стихотворство“ тежко чувство легна на душата ни, овладѣ ни зло предчувствие за онова, което трѣбваше да срѣшнемъ въ предлѣжаштето четение.

И преди да се заловимъ да четемъ и да си правимъ на случай бѣлѣжкитѣ, ние доста мислихме за превратноститѣ, които могатъ да постигнатъ единъ герой съчинитель или одного критика, и въобще мислихме за всичко, което постигва всѣкого човѣка на свѣта, което може да постигне и насъ поради тойзи ни дързновенъ подвигъ спрямо нѣкой по-добъръ и по-даровитъ авторитетъ. Не веднъшъ ни дострашева, не веднъшъ малодушно хвърляхме перото, до гдѣ най-насетнѣ решихме се да критикуваме другитѣ ради оная любовъ, която почувствовахме и ние къмъ сжштитѣ сънародници, читатели и читателки на г-на Оджакова, а че да избѣзва каквото ште отъ това, макаръ и г-нъ Оджаконъ да не заслужаваше тагъвъ трудъ отъ наша старна, сир. да се вдълбочаваме въ една толкова слаба компиляция. За такива книжици би трѣбвало критика на дващъ на трищъ съ топорѣтъ, за да се не мае човѣкъ съ тѣхъ понапрасно. Но, што да правимъ, ние мислихме на народнитѣ нужди, а сетнѣ „шило се въ торба не скрива“ споредъ пословицата, и, като четехме съдържанието на книгата листъ по листъ, кривото ни се сочеше на всѣкадѣ и отъ врѣдѣ, а да го премълчимъ, не ни бѣ възможно, и то би значило да го потулимъ, което не съвпаднаше съ нашитѣ правила, кѣто човѣкъ, който гледа ползата и малко го е е-ня отъ авторитетѣтъ на тогосъ или оногосъ смъртенъ или безсмъртенъ авторъ? напосоконъ правдата не се казва за хатѣръ, но се казва всѣкому въ очи, заштото е правда.

Ето зашто се изказваме и ние тугъ и ште се изкажемъ оште за да не дадемъ поводъ на читателя да помисли и да ни каже: та само едно криво ли намѣри и видѣ въ науката на Г-на П. В. Оджаконъ? Не се ли намѣри баремъ тонинко друго нѣшто, което да му послужеше, ако не за голѣма хвала, то понѣ за одобрене и ободрение? Или, драги читателю, има и такова нѣшто и ние ште побързае съ една душа да ти го изкажемъ и засвидѣтелствуваме, за-

штото не подобава да скриваме нищо предъ тебе кѣто предъ третейскій съдникъ между Г-на Оджакова и насъ .

Но преди всичко ще кажемъ, че за 12 години [отъ 1859 л.], отъ какъ се е затрудилъ автора да приведе тоя си трудъ до настоящето съвършенство, господство му можеше да направи нѣщо по-сериозно въ областа на българското стихосложение, божемъ кѣто специалистъ по тая часть . А зашто не го е направилъ, ще попитате? Защото негова милусъ не се е трудилъ положително и на дѣло, а по-вечето мечтаялъ и си въображавалъ че се труди. За 12 години автора едва можилъ справедливо да забѣлжи, че размѣрътъ на българскитѣ народни пѣсни билъ по-вечето хорейчески, и толко-ва .

И наистина тукъ е заслугата на автора, сир. въ „учението за народната българска поезия“, криво-лѣво съставено же на посоки за първъ пѣтъ. Но и тукъ положителнитѣ знания и понятия, както и основателнитѣ доказателства за просодията ни, обяснена на нагледни, по-музикални примѣри и образци—липекуватъ .

Автора не ни казва какъво е нашето стихосложение въ предишнитѣ и досегашни ново-искусствени произведения, сир. да ли е било силлабическо, метрическо или тоническо и какви данни-какви-елементи вижда той въ настоящата нова версификация за бъдѣшитѣ поетически произведения; кои просодия могла би да се допус-ти и възприеме, кѣто възможно да се усвои отъ всичкиятъ народъ, тѣмъ паче че авторътъ самси говори съ силна симпатия за хорейтъ, ямбътъ, спондеятъ, амфимакриятъ, и пр. екзаметри и пентаметри, които нѣкога сж биле свойство на метрическата версификация на старитѣ изчезнали народи и за които се мъчилъ да съставя и толкозъ примѣрни образци .

Ние знаемъ, че отговора е невъзможенъ до тамъ и, че всичко това ще зависи отъ дарътъ и гениятъ на поетитѣ български—да опредѣлятъ веднѣжъ за всѣкога чрезъ своитѣ издирвания и високи произведения просодията и разнообразнитѣ форми нейни, но било би добръ да се говори и за такова, само сериозно, за да се дава потикъ .

Всѣкъ, комуто могатъ да се попаднатъ нѣколко сборника бъл-

гарски пѣсни, и при малко свѣдѣния, могълъ би да забѣлѣжи онава, което ни казва автора за свойството на Българск. пѣсни, и даже и нѣшто по вѣчко, ако би се вдълбочилъ въ разтърсванията си.

Добрѣ би било автора да обърнеше внимание на метрическата просодия и да ни докаже по-нагледно влиянието, което има мотива на народнитѣ българ. пѣсни и тѣхното съобразно устройство; да ни покаже разликата между ония пѣсни, които се пѣятъ и ония, които се само декламиратъ; а пакъ еднитѣ и другитѣ спрямо изкуственнитѣ пѣсни и стихотворения. При туй автора трѣбва да се постарае да поотбере по-добри примѣри и образци отъ народнитѣ или изкуствени пѣсни и стихотворения, такива все смѣстествуватъ тукъ тамъ, и то по възможности по-добросвѣстно, защото неговитѣ произведения поетически изъ Тифлисъ, и проч., само гърматъ, кѣто праздна бѣчва, и никакъ не сж добри за изучаване отъ ученицитѣ.

За общтата полза трѣбва да жертвуваме не само своятъ талантъ, но и егоизмътъ и авторитета си често, особно тогава, когато отпредъ ни могатъ за стоятъ отъ насъ по-добри поети или стихотворци, отъ които би могли да се заимствуваме, безъ угризение на съвѣста, и акростиhi, и сонети, и баллади, и нѣкои други лирически стихотворения. Скромноста, знаете, не мѣшае.

Писателятъ, когато е и поетъ, всичко отива ладно; но когато не може да свърже двѣ на едно мѣсто въ стихотворството, разумно и честно е да се допитва отъ други, и да се заимствува до колкото намѣри материялъ, а не да съчинява на халосъ едностѣпни, двѣстѣпни и проч. екзаметри и пентаметри, и проч., съ цезура и безъ цезура, съ уприличвания и безъ уприличвания, рондо, мадригали, сонети, триолети, строфи, басни и пр. и проч. . . . кашкави, дъвкаво-жилави, отъ които човѣкъ съ малко естетично чувство и безъ ракия може да прохълца и да се уригва на бабици дълго време.

Отъ къмъ практическата старна и ползата на авторовата книга, ште кажемъ, че тя въ тоя видъ, въ който се намира отъ първата и особено до 90-та страница, мжно ште принесе коя да е желаема полза; а послѣдната частъ, гдѣто единъ българинъ можалъ би да намѣри и прочете нѣштичко, трѣбва да го дири съ свѣштъ

до 140-та страница включително; да си напъва умътъ и въображението, и, на конецъ, пакъ да нѣма опредѣление и ясни понятия за това, което е прочелъ.

Кѣто ръководство за учителитѣ и за ученицитѣ отъ висшитѣ учебни заведения изъ България, книгата е съшто по-долу отъ всѣкакви достоинства по причина на протаканността, многото погрѣшности и въ понятията, и въ логиката, и въ граматическата страна на изложението, языка и стилътъ въ нея, несъобразности, които могатъ да дадѣтъ лоше направление на природниятъ и оште неразвѣстиятъ изящтенъ вкусъ на българскиятъ младець.

Ръководствата трѣбва да сѣ кѣто святи книги, да обематъ всичко, което трѣбва да влезе въ цѣлокупность въ основата на възраста, образованието и очеловѣчванието на младецътъ; да обематъ съшто, макаръ и въ краткостъ всичката същностъ на извѣстното строго обмислено и акуратно изложено учение, иначе тѣ биватъ дълги, монотонни и досадителни. И това до толкова е по-справедливо, до колкото народътъ ни е лишенъ оште одъ добри и сериозно-умно съставени ръководства за неговото обучение.

Въобщте при понятието наука или ръководство учебно изискува се строга система, единство и методъ въ съвокупното излагане на извѣстнитѣ знания.

Съ една речъ хубавото, ако го има, въ тая нова книга, е завалено съ толкова грубости, штото на читателятъ му се види кѣто невъзможно да прогледне до него безъ особно самопожертвование въ търпението си.

Ето по коя причина на свѣтътъ му се види така съшто злоупотрѣбено името и отзивътъ на почтенниятъ професоръ на новороссийскиятъ университетъ, Г-на В. Григоровича въ предговорътъ на автора, и който безъ сумнѣние е гледалъ на ползата, съвѣтвалъ, рецензиралъ и пакъ съвѣтвалъ автора въ подвига му по българската версификация; но по видому не се е надѣвалъ на такъвъ нечаяно скроенъ кълавъ отъ страна на г-на П. Оджакова, който штѣше да направи по-добръ, ако оставеше въ резерва името на толкова почтенниятъ а заслуженъ Словѣнословъ.

Свършваме, много работи бихме забѣлѣжили оште г-ну Оджа-

кову, но се спираме да не би да досадимъ оште на публиката, която не е виновата никакъ въ това, че г-ну Одажакову не се е удало да заслужи благоволенieto на нѣкой си рецензенти като насъ.

Ние сме въ надѣжда, че за въ бѣдѣштето ште бѣдемъ честити да узнаемъ отъ автора, че се е посъзналъ въ непрактичността на понятията си за поезията и за да пише българско стихосложение.

Но ако Г-му противъ нашитѣ ожидания и намъ на посрамление, се реши да издаде и второ издание, споредъ обѣштанието въ предисловието си, молимъ го да ни прости отъ сега, ако му кажемъ, че и второто му издание нѣма да важи по-вече отъ настоящето ако не изхвърли и не се откаже въ ръководството си:

- а) Отъ надутиятъ педантизъмъ,
- б) Отъ протаганяята и повтарянията,
- в) Отъ неясниятъ сбивчивъ слогъ и изикъ,
- г) Отъ манията да крои допотопни думи и выражения.

Освенъ туй:

д) Ште прочете рѣдкитѣ произведения и на други досегашни и съвременни стихотворци български, и ште се заема отъ тѣхъ.

е) Неговитѣ стихотворни попълзновения да играятъ пасивна роль.

ж). Ште удобри системата и метода на излаганието си.

з) Ште смали цѣната на съчинението, кѣто го преработи въ всичкитѣ отношения, за които и по-горѣ и по-долу сме обѣлѣжили, сир., кѣто се отрече отъ това си издание, да напише книгата си изново, и то, ако се почувствова, повтаряме, дързновенъ и за напредъ.

В. Попповичъ

„Българското Книж. Дружество“ съ душевно присърбие извъстява, че изгубва единъ отъ пай-добритъ и най-усърдни спомагателни членове на Дружеството и единъ отъ искреннитъ и вѣрни синове на таткоината ни,

МИХАИЛА ВАСИЛЮВА !

Покойний, роденъ въ Котелъ на 1828 година, жителъ въ Браила, на 45 годишна възраст, подиръ едно болѣдуване отъ 6-7 дни, почина на 17 Юлия т. г.

Покойниятъ бѣше единъ отъ ония искрени народолюбци, които тичатъ и залѣгатъ за народното ни свѣстяване съ изискамото за това благоразумие и резностъ. Той до толкова бѣше проникнатъ въ важното значение, което има „Българското Книж. Дружество“ въ народното ни просвѣщение, щото въ послѣдно време, когато търговията му не бѣше свърхъ благоприятна, при първо поганване, подписа едно значително спомоществование, което надминува пожертвованията на мнозина по-имотни наши сънародници ; а отъ друга страна той не преставахе и нравственно да работи за Дружеството, кѣто съ особна ревностъ го препоръчваше и въ свой кръгъ дѣйствуваше за неговото преуспѣвание. „Българското Книжовно Дружество“ като съобщава сега на членоветъ си жалостната вѣстъ за изгубването на МИХАИЛА ВАСИЛЮВА, произнася му отъ своя страна и отъ страната на всицитъ си членове :

ВѢЧНАЯ ПАМЕТЬ !

ПЕЧАТАНИ ПОГРѢШКИ.

Страница	14	редъ	27	намѣсто :	вой	чети :	свой
"	15	"	13	"	Научваме са	"	Научваме се.
"	20	заб. 1 редъ	1	"	γαιτνιάζοντας	"	γαιτνιάζοντας.
"	21	редъ.	12	"	не сѣ	"	не се.
"	23	заб. 11 редъ	3	"	ἀνατιπώμεν	"	ἀνατιπώμεν.
"	25	редъ	23	"	Стратегопулъ	"	Стратегопулъ.
"	29	"	24	"	Палеогогъ	"	Палеологъ.
"	31	"	8	"	Неаполитикански	"	Неаполитански.
"	32	заб. 10 редъ.	6	"	h storique	"	historiques
"	34	редъ	13	"	неотемлено	"	неотемлемо.
"	42	"	26	"	Преписатели	"	препинателниѣ.
"	51	"	22	"	прѣвдниниѣ	"	правдиниѣ.
"	"	"	"	"	напървияѣ	"	на първияѣ.
"	52	"	25	"	избрали	"	избирали.
"	55	"	22	"	прибоди	"	придоби.
"	56	"	7	"	рѣководствуваѣ	"	рѣководствували
"	"	"	18	"	прѣжннѣ ос- тановления	"	прѣжннѣ поста- новления.
"	58-59	"	31	"	симсимволи	"	символи.
"	60	"	3	"	раяѣ	"	краяѣ.
"	65	"	2	"	кокто	"	както
"	71	"	20	"	два —	"	двѣ —
"	74	"	6	"	пристоляѣ	"	престоляѣ.
"	68	"	1	"	стран. 68	"	стр 76.
"	69	"	—	"	стран. 69	"	" 77.
"	70	"	—	"	" 70	"	" 78.
"	71	"	—	"	" 71	"	" 79.
"	"	"	21	"	него борба	"	него на борба.
"	72	"	—	"	стр. 72	"	стр. 80.
"	73	"	—	"	" 73	"	" 81.
"	74	"	—	"	" 74	"	" 82.
"	84	"	3	"	свилъ	"	евилъ.
"	85	"	17	"	оште не	"	ште се.
"	87	"	7	"	деяконнѣ	"	демоннѣ.
"	88	"	15	"	сривание	"	сривание.
"	"	"	18	"	Казма	"	Козма.

Страница	редъ	22	намѣсто: тѣхъ	чети: тѣхъ.
"	89 заб. 35 ред. 1	"	сѣла	" дѣла.
"	93	" 15	" сподобили вечи.	" сподобили за вѣчниятъ.
"	95	" 28	" ознаменява	" ознаменява.
"	103	" 15	" извършвавъ	" извършвалъ.
"	" заб. 71) р. 1	"	Шяидтъ	" Шмидтъ.
"	106 редъ	17	"	" Р. Королевъ.
"	109	" 23	" съгласа	" съгласна.
"	114 забѣл. 11)	"	" грутитъ	" другитъ.
"	116 редъ	20	" произведение	" произведение
"	121	" 35	" Български,	" Български.
"	134	" 23	" зеравецътъ	" здравецътъ.
"	145	" 10	" красцъ.	" краецъ.
"	151	" 22	" мъжка	" мъжна
"	160	" 17	" за	" да.
"	161	" 30	" рецензиралъ	" рецензиралъ.
"	"	" 33	" резерва	" резерва.
"	154	" —	" стр. 154	" стр. 162.

BT
BT

BT
BT

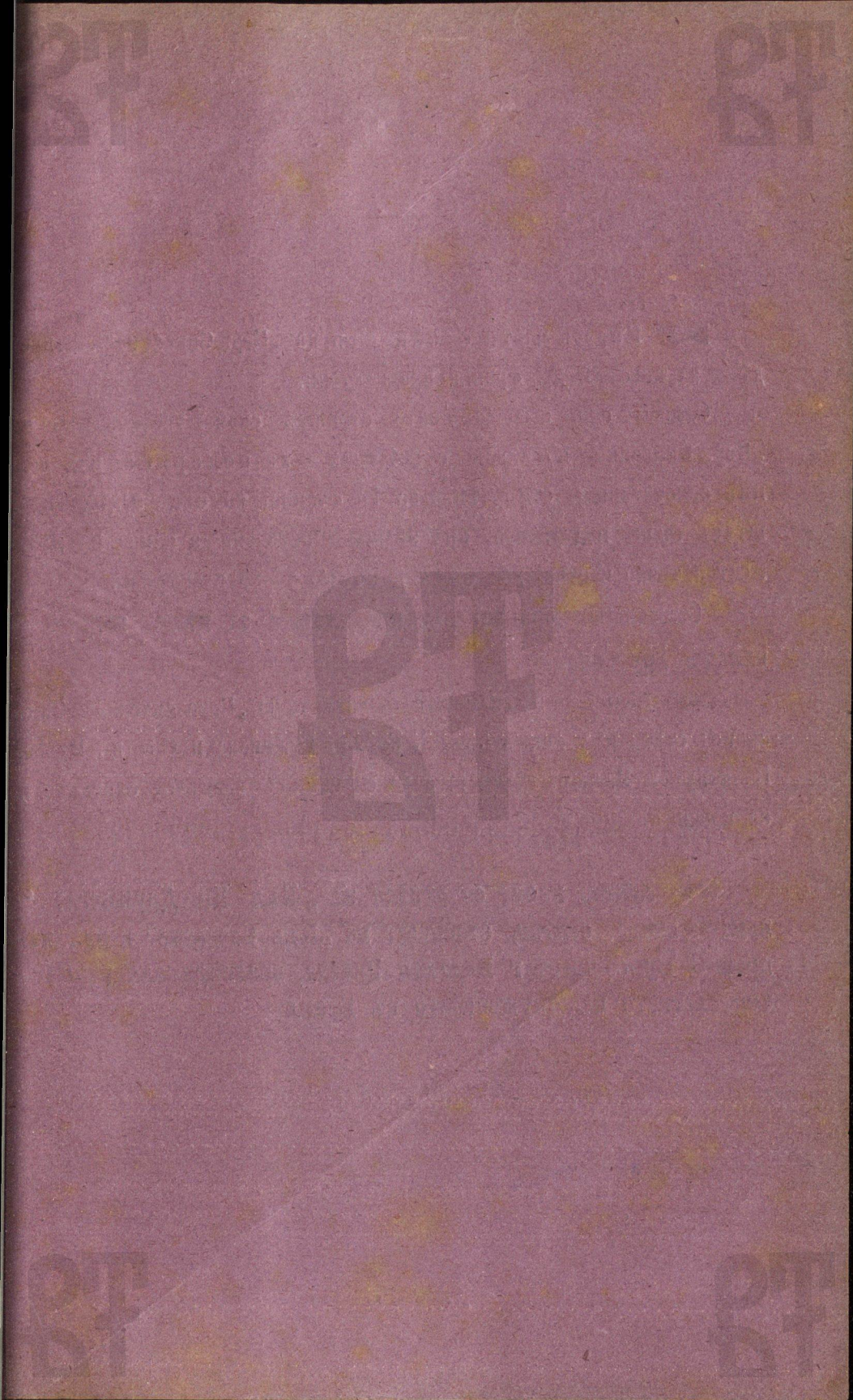
REVENUE DEPARTMENT

DATE	DESCRIPTION	AMOUNT
1890	...	...
1891	...	...
1892	...	...
1893	...	...
1894	...	...
1895	...	...
1896	...	...
1897	...	...
1898	...	...
1899	...	...
1900	...	...
1901	...	...
1902	...	...
1903	...	...
1904	...	...
1905	...	...
1906	...	...
1907	...	...
1908	...	...
1909	...	...
1910	...	...
1911	...	...
1912	...	...
1913	...	...
1914	...	...
1915	...	...
1916	...	...
1917	...	...
1918	...	...
1919	...	...
1920	...	...
1921	...	...
1922	...	...
1923	...	...
1924	...	...
1925	...	...
1926	...	...
1927	...	...
1928	...	...
1929	...	...
1930	...	...
1931	...	...
1932	...	...
1933	...	...
1934	...	...
1935	...	...
1936	...	...
1937	...	...
1938	...	...
1939	...	...
1940	...	...
1941	...	...
1942	...	...
1943	...	...
1944	...	...
1945	...	...
1946	...	...
1947	...	...
1948	...	...
1949	...	...
1950	...	...
1951	...	...
1952	...	...
1953	...	...
1954	...	...
1955	...	...
1956	...	...
1957	...	...
1958	...	...
1959	...	...
1960	...	...
1961	...	...
1962	...	...
1963	...	...
1964	...	...
1965	...	...
1966	...	...
1967	...	...
1968	...	...
1969	...	...
1970	...	...
1971	...	...
1972	...	...
1973	...	...
1974	...	...
1975	...	...
1976	...	...
1977	...	...
1978	...	...
1979	...	...
1980	...	...
1981	...	...
1982	...	...
1983	...	...
1984	...	...
1985	...	...
1986	...	...
1987	...	...
1988	...	...
1989	...	...
1990	...	...
1991	...	...
1992	...	...
1993	...	...
1994	...	...
1995	...	...
1996	...	...
1997	...	...
1998	...	...
1999	...	...
2000	...	...
2001	...	...
2002	...	...
2003	...	...
2004	...	...
2005	...	...
2006	...	...
2007	...	...
2008	...	...
2009	...	...
2010	...	...
2011	...	...
2012	...	...
2013	...	...
2014	...	...
2015	...	...
2016	...	...
2017	...	...
2018	...	...
2019	...	...
2020	...	...
2021	...	...
2022	...	...
2023	...	...
2024	...	...
2025	...	...
2026	...	...
2027	...	...
2028	...	...
2029	...	...
2030	...	...
2031	...	...
2032	...	...
2033	...	...
2034	...	...
2035	...	...
2036	...	...
2037	...	...
2038	...	...
2039	...	...
2040	...	...
2041	...	...
2042	...	...
2043	...	...
2044	...	...
2045	...	...
2046	...	...
2047	...	...
2048	...	...
2049	...	...
2050	...	...
2051	...	...
2052	...	...
2053	...	...
2054	...	...
2055	...	...
2056	...	...
2057	...	...
2058	...	...
2059	...	...
2060	...	...
2061	...	...
2062	...	...
2063	...	...
2064	...	...
2065	...	...
2066	...	...
2067	...	...
2068	...	...
2069	...	...
2070	...	...
2071	...	...
2072	...	...
2073	...	...
2074	...	...
2075	...	...
2076	...	...
2077	...	...
2078	...	...
2079	...	...
2080	...	...
2081	...	...
2082	...	...
2083	...	...
2084	...	...
2085	...	...
2086	...	...
2087	...	...
2088	...	...
2089	...	...
2090	...	...
2091	...	...
2092	...	...
2093	...	...
2094	...	...
2095	...	...
2096	...	...
2097	...	...
2098	...	...
2099	...	...
2100	...	...

BT
BT

BT
BT

BT
BT

Годишната стойност на „Пер. Списание“ се определя за навсѣдъ 20 франка предплатени.

Само на оние господа, които станѣтъ спомоществователи на „Пер. Списание“ най-малко отъ 4 тѣла — за подаряване, ште имъ се отстъпва сѣко тѣло за 15 франки, но съсъ задължение, штото сѣки подарителъ, при абониранieto си, да явява на Дружество точно и ясно, дѣ, кому и колко тѣла подарява.

Спомоществованието се предплашта за цѣла година — никакъ другояче. —

Подписка за спомоществованията на „Переодическото Списание“ става и у книжарницитѣ на Хр. Г. Данова и С-ѣ въ Руссе, Пловдивъ и Велесъ, гдѣто шге да се намира сѣмштото списание и за проданъ.

Всичко което се отнася за „Бъл. Кн. Дружество“, както : писма, статии, стойноста на „Пер. Списание“ и пр., изпрашта му се чрезъ г. Николай Ценова, предсѣдателя на Настоятелството на Дружеството въ Браила.

ВЪВЕДЕНИЕ ЦЕНАТА СЕ УВЕ...